SØLLERØD BOGEN

1950

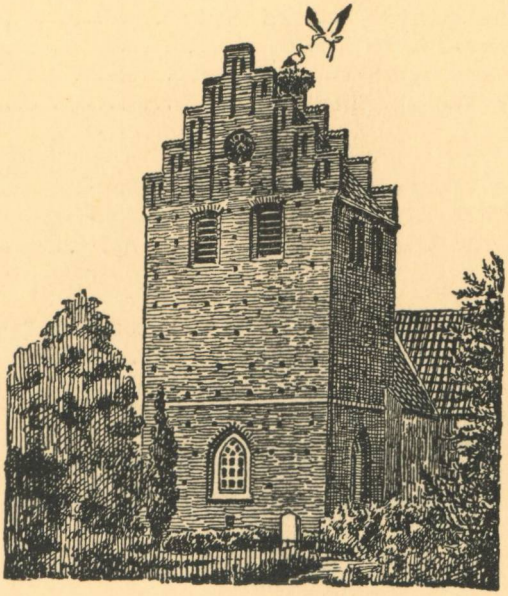

UDGIVET AF

Historisk-topografisk Selskab for Søllerød Kommune

INDHOLDSFORTEGNELSE TIL SØLLERØDBOGEN 1942—50

Side

1942

Eiler Nystrøm: Rundskue i Søllerød Kommune 9
Gunnar Knudsen: Gamle Stednavne i Søllerød Kommune 29
Erik Fischer: Søllerødlandskaber og -bygninger i Billedkunsten.. 49
Kirkerne i Søllerød Kommune.
Victor Hermansen: Søllerød Kirke 65
Hans Bjarne: Holte Kirke 79
A. P. Rasmussen: Vedbæk Kirke 83
A. P. Rasmussen: Nærum Kirke 85

1943.

V. Nordmann: De geologiske Forhold i Søllerød Kommune 9
Mogens Knudsen: Litterære Minder fra Søllerød Egnen 39
Mogens Lebech: Krigenes Følger for Søllerød Kommune 68

1944.

A. Howard Grøn: Skovudskiftningen i Søllerød Sogn, specielt Trørød Hegn 11
Hans Bjarne: Om Bøller og om Bøllemosen ved Skodsborg 31
A. Avnholt: Oldtidsminder og Oldtidsfund i Søllerød Kommune 41
Therkel Mathiassen: Udgravningerne paa Bopladsen ved Vedbæk Boldbaner 1944 73
A. Avnholt: En Hustomt under Vedbæk Strandvej 75
E. Bodenhoff: Søllerød Sø og Omgivelser for 90 Aar siden 80
Hans Bjarne: Rester fra Dronninggaards Storhedstid restaureres 86

1945.

A. Howard Grøn: Kartografiske Træk af Geels Skovs Historie 1763—1927 9
Hans Bjarne: Genforeningsstenen i Søllerød Kommune og dens Historie 28
A. Avnholt: Oldtidsminder og Oldtidsfund i Søllerød Kommune (Slutning) 38
Hans Bjarne: Ejendommen »Koefoedsminde« og den Ejere 72
Hans Ellekilde: Hanne Nielsen, Danmarks dygtigste Bondekone 86

SØLLERØDBOGEN 1950

DENNE AARGANG UDGØR

3. BIND I 2. RÆKKE

SØLLERØD BOGEN

1950

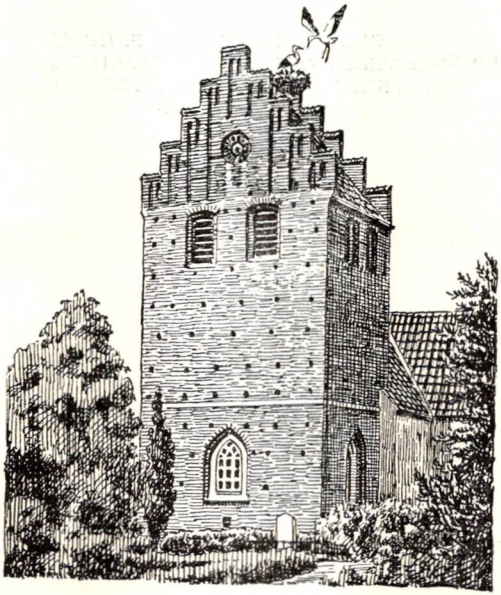

UDGIVET AF

Historisk-topografisk Selskab for Søllerød Kommune

I KOMMISSION HOS BOGHANDLER MOGENS FUNCH

HOLTE 1950

OMSLAGSTEGNING AF *P. HOLM*
CLICHÉER: WENDT & JENSENS REPRODUKTIONSANSTALT
TRYK: NIELSEN & LYDICHE (M. SIMMELKIÆR)
KØBENHAVN

INDHOLDSFORTEGNELSE

Side

Meddelelse til Selskabets Medlemmer 7

Et Tilbageblik. Af Kaptajn *Carl S. Billenstein* 9

Arbejderbevægelsen i Søllerød Sogn. Af Gartner *H. P. Andersen,* Nyvang 41

I. C. Drevsen paa Strandmøllen. Af Skoleinspektør *T. Bundgaard Lassen,* Brande 59

SELSKABETS BESTYRELSE

Hans Ellekilde, Arkivar, mag. art. (Formand).

Erling Hoffmeyer, Overbibliotekar (Kasserer og Sekretær).

H. P. Andersen, Redaktør, Nyvang.

A. Avnholt, Gartner, Vedbæk.

G. S. Jørgensen, Civilingeniør, Holte.

A. C. Louw, Direktør, Rudersdal.

P. Michelsen, kgl. Hofjuvelér, Skodsborg.

U. Schou, Assistent, Holte.

A. Undén, Kontorchef.

FORRETNINGS- OG REDAKTIONSUDVALG

H. Ellekilde, E. Hoffmeyer, G. S. Jørgensen, A. C. Louw.

SELSKABETS KONTOR

Søllerød Kommunebibliotek, Nærum. (Tlf. Nærum 486).

MEDDELELSE TIL SELSKABETS MEDLEMMER

Hermed har »Historisk-topografisk Selskab for Søllerød Kommune« den Glæde at tilsende sine Medlemmer Søllerødbogen 1950. Den indeholder først et Tilbageblik af den 90aarige tidligere Sogneraadsformand, Kaptajn *Carl S. Billenstein,* om Sognets Udvikling i de næsten 50 Aar, hvor han har været bosat her i Sognet. Dernæst gør Kommunalpolitikeren Redaktør *H. P. Andersen* i Nyvang Rede for Arbejderbevægelsens Udviklingshistorie i Søllerød Kommune, fra den allerførste Fremtræden o. 1880 og til vor egen Tid, hvor Arbejderbevægelsen stadig paa frugtbringende Maade præger den politiske og sociale Udvikling i Søllerød og Vedbæk Sogne. Begge disse to Mænd hører til vore egne og anskuer Udviklingen i Sognet i de to sidste Menneskealdre ud fra deres personlige Forudsætninger og Oplevelser. Men saa har vi den Glæde at kunne optage et værdifuldt Bidrag fra en helt udenforstaaende, fra Skoleinspektør *T. Bundgaard Lassen* i Brande. Han har skrevet en Levnedsskildring af en af Sognets betydeligste og mest ansete Mænd i ældre Tider, Industrimanden, Landøkonomen og Politikeren *J. C. Drewsen.*

Planen for den nye Aarbog 1951 ligger usædvanlig fast. Arkivar *Hans Ellekilde* har skrevet en Artikel om en anden af Sognets Stormænd, Landbrugsreformatoren *Christian Colbjørnsen* paa Nærumgaard og hans skæbnesvangre Sammenstød med Agitatoren og Satirikeren *Peder Andreas Heiberg,* der førte denne i en livslang Landsforvisning til Paris i Aarene 1800 til 1841. Vi har Grund til at haabe, at Professor ved Musikkonservatoriet *Bjørn Hjelmborg* vil indfri sit Løfte om at skrive om Komponisten *J. P. E. Hartmann,* der i saa mange Aar havde Sommerophold i Nærum. Vi ønsker desuden at fotografere de Mindestene om Frihedskampens Ofre, der findes her i Sognet, offentliggøre Indskrifterne, og saa vidt muligt fortælle noget om disse Frihedskampens Martyrer, idet vi haaber ad Aare at kunne bringe en samlet Fremstilling af Frihedskampen i Søllerød Sogn.

St. Hansdag den 24. Juni foretog vi en vellykket Udflugt til Nærum, hvor Overbibliotekar *E. Hoffmeyer* foreviste os vort store forbilledlige Centralbibliotek paa Nærumgaard, og hvor Gartner *Avnholt* førte os rundt til de kulturelle og historiske Minder i og omkring Nærum. Det var Meningen, at Arkivar *Ellekilde* skulde have holdt Foredrag om Nærum gennem Tiderne, men i Stedet for fik vi Lej-

lighed til at se *Nærumgaards Børnehjem,* hvis skønne Hovedbygning er den Sophieshøj, som gaar tilbage til Sophie Aagaards og Christian Colbjørnsens Dage. I den pragtfulde Have findes os bekendt det eneste Mindesmærke over Christian Colbjørnsen. Vi takker den elskværdige Bestyrer af Nærumgaards Børnehjem, Hr. *Pærgaard,* for den mod Topografisk Selskab udviste Gæstfrihed.

Paa Udflugten til Nærumgaard blev der samtidig holdt Generalforsamling, hvor Formanden gjorde Rede for Planerne for 1950—51, og hvor disse blev drøftet. Ligeledes forelagde Kassereren Regnskabt, som blev godkendt. To af Bestyrelsen tidligere Medlemmer, Professor, Dr. polit. *A. Howard Grøn* og Landsretssagfører *Erik Øigaard,* havde ønsket at fratræde. Vi takker især Professor Grøn for fortrinlige Bidrag vedrørende Skovhistorien til Søllerødbogen, og Landsretssagfører *Øigaard* for hans Virksomhed som Selskabets Talsmand overfor Offentligheden. I de to Mænds Sted blev valgt Redaktør *H. P. Andersen,* Nyvang, og Assistent *Ulrik Schou,* Holte.

Paa Styrelsesmøde den 6. December blev det bl. a. besluttet, at holde et Medlemsmøde i Marts paa Nærum Centralbibliotek, hvor Arkivar *Ellekilde* bl. a. skulde holde Foredrag om »Nærum, Guden Njords Helligdom«. Det blev ligeledes besluttet, at den sædvanlige Sommerudflugt i Juni 1951 skulde gaa til Kongens Lyngby.

Selskabets Stilling er stadig vanskelig, og vi har ikke endnu naaet fuld Stabilitet. Vi takker Sogneraadet for det Tilskud til vor Virksomhed 700 Kroner, som det har bevilget os i det indeværende Aar, og vi haaber paa fornyet Medlemstilgang. Som jeg flere Gange har sagt: Det burde anses for en Selvfølgelighed, at hvert eneste Hjem af alle Samfundslag i Søllerød og Vedbæk Sogne var Medlem af det »Historisk-topografiske Selskab for Søllerød Kommune« og derved støttede Selskabets historiske Arbejde til Gavn og Ære for vort af alle Beboere saa elskede Hjemsogn.

P. B. V.
Hans Ellekilde,
Formand.

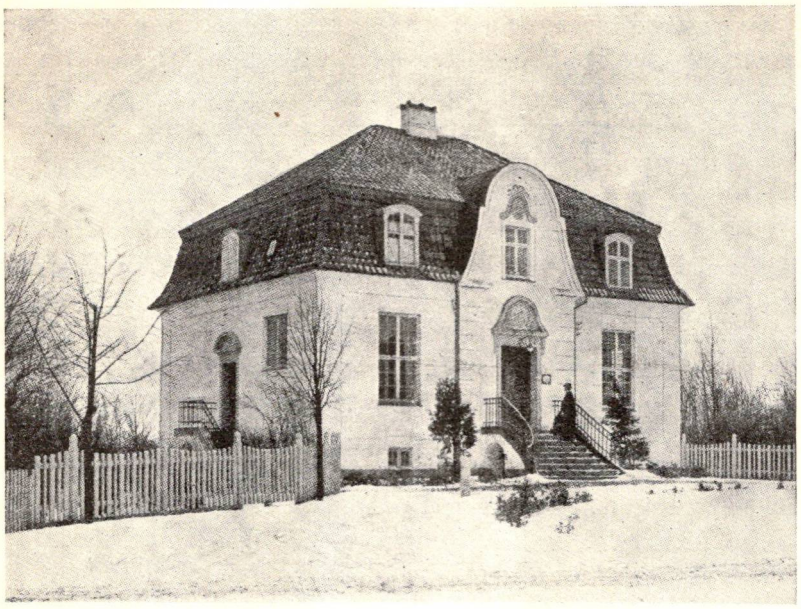

Søllerød gamle Raadhus.

ET TILBAGEBLIK

Af Kaptajn Carl S. Billenstein.

En Foraarsdag havde jeg været en Tur i vor nu saa skønne Hovedstad og beundret den Maade, paa hvilken den breder sig til sine Omgivelser, og dens Evne til at tilpasse sig efter Tidernes skiftende Krav. Da jeg vendte hjem til Holte, laa der paa mit Skrivebord en venlig Skrivelse fra Søllerødbogens Redaktion om, at den gerne vilde have en Karakteristik af Søllerød Sogn og dets forskellige Forhold, saaledes som Sognet var, dengang jeg som ung Mand for 50 Aar siden fik Hjem deri, og en Karakteristik fra min Haand af de Mænd, med hvilke jeg har arbejdet sammen i det offentliges Tjeneste.

Idet jeg beder Redaktionen modtage min hjerteligste Tak for den Tillid og Ære, der herved vises mig, skal jeg efter Evne forsøge at løse denne Opgave, men paa en noget bredere Basis.

Jeg gaar ud fra, at den nulevende Generation, naar den læser om Begivenheder, der gaar tilbage til 1860, vil være stillet overfor dem, omtrent som mine Forældre, da jeg blev født, var stillet over for de forudgaaende Begivenheder i Tiden tilbage til 1770. For Læserne er det historiske Begivenheder, for mig Erindringsmateriale.

Søllerød Sogn er imidlertid ikke et selvstændigt Produkt af Udviklingen. Det er et Led i et større Hele, og jeg skal indlede min Omtale af Sognet med nogle faa Ord om de Indgreb, som Hovedstaden og dens Samfundsliv, og derefter Byens Befæstning, har været Aarsag til i de omliggende Sogne i Almindelighed — og ganske særligt i Søllerød Sogn.

Nu er jeg saa gammel, at jeg for største Parten ved Selvsyn er blevet i Stand til at danne mig et Overblik over Kjøbenhavns Udvikling i de hundrede Aar, der er forløbet siden Treaarskrigen i 1848—1850 under vor frie Forfatning; fra de Tider, da Byen laa indestængt inden for de gamle Volde. Havnen naaede dengang fra Toldbodgade til Kvæsthusbroen, Nyhavn kunde endnu bære sit Navn med Rette, Gammelholm var til Raadighed for Flaaden, og fra Vestervoldgade til Voldgaden paa Christianshavnsiden spærrede Langebro i Skikkelse af en endeløs lang, smal Bro paa Træpæle for Udsejling til Køgebugt. Paa Sjællandssiden laa den ældste Del af Vesterbro og Nørrebro samt nogle spredte Bygninger paa Strækningen fra Vibenshus til Slukefter i ærbødig Afstand og fortonede sig i Horisonten bag det aabne Forterræn foran Ildlinjerne paa Voldene.

Alt dette er dog hovedsagelig Minder, der gaar tilbage til mine Barneaar, men de staar som Baggrund for de Følelser, hvormed jeg nu maa erkende, at Kjøbenhavn er blevet en Millionby. Som et velorganiseret Hele omslutter Byen nu Sundet, Frihavnen, Trekroner og Kastrup; paa Amager begrænses den af Lufthavnen, ved Køge Bugt af Sydhavnen med dens Opfyldninger, og paa Sjællandssiden bygges der videre udenom Damhussøen og Utterslev Mose i Brønshøj og udenfor de gamle Villakvarterer i Søborg, Gentofte og Hellerup.

Bebyggelsen inden for dette omfattende Omraade prægedes først af Byen som Handelsstad, idet Handelens Stormænd byggede deres Landsteder ved Strandvejen og i Frederiksberg Allé. Da man blev klar over, at Voldenes Levetid var begrænset, fulgte deres Standsfæller efter i stigende Antal. Under Forretningslivets Fremgang, da Boligforholdene for de stedbundne Butikshandlende, de selvstændige Haandvær-

C. S. Billenstein
70 Aar

kere, Hjemmeindustrien og den bedre stillede Middelstand blev for trange, byggede man Villakvarterer i Hellerup, ved Gammel Kongevej, i Valby m. m. Fra Forstæderne Vesterbro og Nørrebro byggede man ind mod Byen de høje Lejekaserner, der nu præger disse Bydele. Der kom hestedrevne Omnibusser og Sporvogne langs Hovedruterne, Voldene faldt, og Gadenettet blev fastlagt over det gamle Fæstningsterræn.

Indtil Slutningen af Halvfemserne holdt Bebyggelsen sig nogenlunde samlet indenfor Broerne, og Arbejderne befolkede Forstæderne, men da Brugen af Motorer blev almindelig, kom der en gennemgribende Omvæltning. Hesten forsvandt næsten fuldstændig fra Trafikken, og Fabriksarbej-

dernes Arbejdsvilkaar skiftede Karakter. Fra selv at skulle præstere den fysiske Arbejdskraft blev han sat til at udnytte Maskinkraft og sætte en dertil egnet Maskine i Funktion til Gavn for Arbejdsgiveren. Han kom derved i Klasse med Forstandsarbejdere.

Kjøbenhavns Indbyggerantal var fra 180,000 i 1870 steget til omtrent det dobbelte. Der kom Fart i Byggeriet med Opførelse af Fabrikker og Boliger, samt de fornødne offentlige Institutioner, samtidig med Forandring af de gamle og Anlæg af nye Trafikaarer, svarende til Tidens Krav, og Anvendelse af nye Kraftformer. Bebyggelsen bredte sig, og karakteristisk for denne er den skarpe Adskillelse imellem Arbejdsstedet og de dertil knyttede Funktionærers Boliger. Fabrikkerne samler sig omkring de nye Trafikaarer, og Boligbyggeriet søger ud i de roligere Omgivelser.

Under den moderne Samfundsudvikling er Kjøbenhavns Udvidelse foregaaet uden at være hæmmet af Byens Fæstningsværker. De gamle Volde blev sløjfede i Tide, og den nye Befæstning, der blev anlagt i Slutningen af Firserne, laa ude i Omegnen saa langt fra Byen, at Bebyggelsen ikke naaede ud til den, forinden de i Fredstid anlagte permanente Fæstningsanlæg blev ubrugelige som Forsvarslinjer overfor det moderne Luftvaaben og Sprængbomber, samt de Midler og Fremgangsmaader, der iøvrigt staar til Raadighed for Angriberen i Dag. Den nye Befæstning blev ikke angrebet under de store Verdenskrige, og i 1920 opgav man for bestandigt at anvende den til Forsvar. Dens Levetid var blevet saa kort, at den end ikke blev en Skranke for Kjøbenhavns Udvidelse.

Som Fortidsminder ligger nu de ubrugelige Forsvarsværker rede til Brug for andre Formaal. I Kjøbenhavn er der Anvendelse for de gamle Fæstningsarealer under Byplanlægningen, men den nye Befæstning, der fik Plads ude i Landsognene, virker vedblivende med alle sine spærrende Foranstaltninger som en Hindring for Udnyttelsen af de omliggende Arealer.

Det har været mig muligt at følge denne Udvikling paa

nært Hold. Jeg blev født den 26. Februar 1860 i Kjøbenhavn. Min Far var ministeriel Embedsmand, og jeg levede mine Barneaar inden for Voldene. Jeg mindes Hestgarden paa Amalienborg, Krigen i 1864, H. C. Andersen, Marmorkirken som Ruin o. m. m. Min Fader blev Toldforvalter ved Grænsen i Vamdrup, og fra 1868 til 1875 gik jeg i Skole i Kolding. Da jeg efter syv Aars Fravær kom tilbage til Kjøbenhavn, var Voldenes Nedrivning, Anlæg af Parker m. m. i fuld Gang, og Byens Udseende som forvandlet. Jeg blev Student 1878, polyteknisk Kandidat og Civilingeniør 1884, samme Aar Rekrut ved Ingeniørregimentet og kom som Elev ind paa Officersskolen. Fra denne vendte jeg i 1886 tilbage til Ingeniørregimentet, blev udnævnt til Premierløjtnant med Tjeneste derved. Det var en fortsat Læretid for mig. Imedens Ingeniørkorpset byggede Landbefæstningen, gennemgik jeg den militære Ingeniøruddannelse i Officerskolens ældste Klasse. Jeg beskæftigede mig en Del med Landmaaling og Fotografering og fik saaledes et godt Kenskab til, hvad der foregik i disse Aar.

En afgørende Vending i min Tilværelse kom derefter i 1894 ved, at jeg blev overflyttet til Ingeniørkorpsets Bygningstjeneste og ansat som arbejdsbestyrende Officer for et Bygningsdistrikt, der omfattede hele Landet Vest for Storebælt og havde Kontor i Fredericia. Ved mine Besøg paa de talrige Arbejdssteder indenfor dette udstrakte Omraade kom jeg i Forbindelse ikke alene med de militære, men ogsaa med de civile Myndigheder og stiftede personlige Bekendtskaber i stort Antal. Jeg fik Kendskab til de lokale Tilstande og et godt Begreb om de kommunale Styreformer, der senere har været til stor Gavn for mig.

I Fredericia havde jeg imidlertid faaet Lejlighed til at udnytte mine matematiske Kundskaber som Aktuar ved Stiftelsen af Livsforsikringsselskabet Dan. Jeg var derved blevet saa nøje bundet til dette Selskab, at jeg maatte gaa udenfor Nummer som tjenstgørende Officer i Hæren, da man i 1898 vilde have mig tilbage til Tjeneste i København. Jeg var afgaaet som Kaptajn, og jeg var naaet frem til en Lederstilling i det civile Liv, idet jeg i Februar 1900 var blevet

Selskabets administrerende Direktør. Jeg var altsaa ikke en ganske ung Mand, da jeg fik Hjem i Holte.

Jeg havde købt Grund ved Stationen den 30. Oktober 1901, og jeg maatte bo til Leje paa Dronninggaard et Aar, imedens mit Hus blev bygget, men jeg var forberedt paa at skulle forhandle med Sogneraadet. Saa mærkeligt det vil lyde, blev jeg nemlig Lyngbyborger, da jeg flyttede ind i min Villa.

Hvor Holte Station ligger indeklemt imellem Geelskov og Vejlesø, udgjorde Arealerne imellem Skoven og Søen en Enklave, der hørte ind under Lyngby Sogn. Det var Arealer, der oprindelig havde hørt ind under Gaardene i Virum og blev brugt ved Tørveskæring i Moserne ved Søen. De laa saa isolerede, at det var fuldstændig meningsløst at bevare deres Tilknytning til Lyngby Sogn og afskære deres Beboere fra de Goder, som Søllerød Sogn kunde yde sine Borgere. Paa min Foranledning lykkedes det ret hurtigt at faa foretaget den fornødne Grænseregulering, hvorved hele Enklaven blev indlemmet i Søllerød Sogn, og jeg atter fik dette Sogn til Hjemsted.

Dermed havde jeg faaet Rodfæste paa den Plet Jord og under de Vilkaar, som skulde danne Rammen om min jordbundne Tilværelse i første Halvdel af dette Aarhundrede. Min Genbo var De danske Statsbaner. Stationen vendte desværre Bagsiden imod mig, og der laa Læssespor, Drejeskive og Lokomotivremise ud til Vejen, men Beliggenheden ved Søen var ideel.

I Begyndelsen af Halvfemserne var Nordbanen blevet dobbeltsporet til Holte. Dens Spor laa som et Pigtraadshegn og spærrede for Adgangen til Stationen. Passage over Sporene indskrænkede sig til Niveauoverkørslen ved den gamle Dronninggaards Allé. Adgangen til Stationsbygningen skete igennem Tunnellen ved Stationsvejen, og Syd for Stationen var der ved en af de aflaasede Privatoverkørsler i Skoven anbragt nogle Trin, ad hvilke man kunde stige over Banens Indhegninger og naa frem til Stationen ad en Sti bag Vogterhusene.

Paa Arealerne vest for Jernbanen ud til Furesøen var der anlagt Veje. Det var sket samtidig med, at Jorden blev ud-

stykket til Villabebyggelse, men Bebyggelsen var yderst sparsom og var ved at gaa i Staa. Der var paalagt Grundejerne Vejafgift, men der var Ingen til at sørge for, at Vejene blev vedligeholdt. Alle Vejene var i Privateje og forfaldt. Som Formand i en lokal Grundejerforening fik jeg som Opgave at bringe Orden i disse Forhold.

Det blev til »Den store Vejsag paa Dronninggaard«.

Efter en grundig Forberedelse blev de kommunale Myn-

Kaptajn Billenstein
ved Ankomsten til Søllerød Sogn.

digheder sat i Virksomhed i Februar 1907. Der blev afholdt Møder, afsagt Kendelser og ført Forhandlinger, og i alt hengik 1½ Aar, før Sagen laa klar med det Resultat, at Dronninggaards Allé, Vejlesøvej og Parcelvej (ialt 6 km. Vej) efter at være istandsat skulde være Sognevej med offentlig Vedligeholdelse. De øvrige Veje skulde istandsættes til fremtidig Vedligeholdelse under private Vejlag. Arbejderne kom i Gang under Kommunens Ledelse, og man begyndte med Dronninggaards Allé.

Efter min hidtidige Virksomhed som Officer og Forretningsleder var det med en besynderlig Følelse, at jeg saa afgjort

kom til at arbejde Side om Side med mine nærboende Lidelsesfæller, og som deres Talsmand overfor de raadende Myndigheder netop paa et Tidspunkt, da en helt ny Samfundsordning meldte sig med sine Krav.

Hvad der mest vakte min Forundring, var den næsten utrolige Ligegyldighed, hvormed man fra alle Sider behandlede alt, hvad der ikke umiddelbart kunde tages i Brug og være til Nytte. Naturfredning og Forskønnelse af Omegnen var ukendte Begreber. Man indrettede sig bedst muligt paa de aabne Arealer uden smaalig Hensyntagen til Helheden. Ubekymret lod man Affaldet gaa i Vandløbene og Søerne, bunkede Haveaffald og Skarn op bag Digerne i Skovbrynene og lod Mosearealerne helt skøtte sig selv.

Min Tillid til Sogneraadets Forudseenhed fik straks et Grundskud, da jeg erfarede, at det havde set paa Grund til et Gas- og Vandværk paa den sydlige Nabogrund ved min Villa. Det var en lavtliggende, sumpet, rør- og sivbevokset Mose, som ingen gad eje. Det beroligede mig ikke, at den blev vraget til Fordel for Holteværkets nuværende Plads ved Søllerød Sø. Af Frygt for at faa en offentlig Losseplads til Nabo tøvede jeg ikke med at sikre mig Brugsretten. De forbipasserende og de tidligere Ejere drøftede højlydt fra Vejen, hvad den tossede Kaptajn kunde have til Hensigt, imens jeg gravede Smaasøer og Grøfter og anlagde Gange i de værdiløse Sumpe.

Det vanskeligste Problem var ubetinget Vandstandsforholdene omkring Vejlesø, der var i vild Uorden, efter at Aktieselskabet Dronninggaard havde gravet den sejlbare Kanal til Furesøen. Sognet var Herre over Vandstanden i Vejlesø. Det gamle Afløb igennem Vejlemosen var en aaben Rende ud til Furesøen ved Brohusene i Dronninggaards Allé. Ved Kanalen blev dens Vandstand afhængig af Retten til at udnytte Vandet i Furesøen. Men herude kæmpede to Parter: Strøminteressenterne ved Mølleaaen og Militæret om Vandstandshøjden. De første kæmpede for at kunne aflede, de sidste for at kunne opstemme Vandet. Resultatet har været, at Vandet i Vejlesø siden da falder og stiger som Ebbe og Flod, eftersom der aabnes eller lukkes for Stigbordene ved

Sluserne i Frederiksdal, og eftersom Vinden blæser Vandet i Furesøen over imod Farum eller ind i Storekalv. Jeg forsøgte forgæves at faa sat Grænser for disse Svingninger, men det der var sket, kunde ikke ændres. Men Forholdene ved Frederiksdal maa ikke vedblivende forblive i deres nuværende Tilstand. Kraftanlæggene ved Mølleaaen er blevet af underordnet Betydning, og Militæret har helt opgivet sin Interesse. Nu er det helt andre Faktorer, der gør sig gældende, men før eller senere maa det føre til, at man faar Vandstanden i Furesøen ordnet efter Tidens Krav. Der maa gøres Ende paa dette meningsløse Stigbordsregimente.

Mit Arbejde for Grundejernes Interesser i Holte var efterhaanden blevet kendt i større Kredse. I 1909 indvalgtes jeg i Sogneraadet og blev straks valgt til Formand for samme. De første Indtryk af, hvad jeg kunde vente mig, var overraskende. Der var fire Kommuneskoler i Sognet og stærk Tilgang til dets Lærerstillinger, men Lærerne søgte igen hurtigt ind til København. En Overlærer, en Lærer og en Læreriinde skulde ansættes. Der var imellem 20 og 30 Ansøgere til hver Stilling, og én for én aflagde de Besøg i mit Hjem, inden jeg var blevet forberedt paa at modtage en saadan Invasion.

Samarbejdet i Sogneraadet var fredeligt, og vi fastholdt, at Afgørelserne burde være enstemmige. Til Forberedelse af Sagerne var der nedsat Tremandsudvalg. Var Meningerne delte, blev Sagen straks sendt tilbage til Udvalget eller stillet i Bero indtil videre. I det gamle Raadhus ledede Kommunesekretæren det daglige Kontorarbejde, Bogholderiet, Kasse- og Regnskabsvæsenet, idet Kommuneingeniørens Kontor var ved Gas- og Vandværket. Arbejdet paa disse Omraader krævede ingen Omlægning og blev ført videre i de gamle Spor. Her mødte jeg ingen Vanskeligheder.

Til Gengæld var Forholdene ude i Sognet ikke helt lette. De færreste tænker vist paa, at Søllerød Sogn i Flademaal er det største i Kjøbenhavns Amt. Ifølge Traps Beskrivelse af Danmark, der udkom i 1858, er Sognets Areal ikke mindre end 6658 Tdr. Land, imedens Størrelsen af Amtets samtlige

Indvielsen af Søllerød Raadhus 1904

24 Sogne i Gennemsnit kun andrager 3300 Tdr. Land. Fra det nordøstlige Hjørne ved Smidstrup til Furesøen ved Kaningaarden i Sydvest maaler Sognet i Luftlinie 13 Kilometer. Til Sammenligning tjener, at der fra Østerport Station til Kongevejen ved Foden af Geels Bakke som bekendt er 14 Kilometer. Mere end Fjerdedelen af Sognets Areal, 1768 Tdr. Land, er Fredskov. Heri er endda ikke medregnet Rude Skov, der hører under Frederiksborg Amt, men eftersom denne Skov som en Kile skyder sig dybt ind i Sognet imellem Høje Sandbjerg og Lollikhus, er den et Led i det Bælte af Skove, som kroner Bakkerne og isolerer de bebyggelige Omraader i Sognet.

Sognet var ved Skovene delt i tre Hovedomraader. Imellem Skovene laa det aabne Omraade med sine Landsbyer som en gammeldags Landkommune, uforandret af Udviklingen. Dets Vejforbindelse mod Nord til Birkerød var igennem Øverød ad Rudersdalvejen og Kongevejen, og i Retning mod Kjøbenhavn ad Attemosevejen forbi Brede til Kongevejen Syd for Geels Bakken. Det var det gamle Søllerød Sogn, saaledes som det var gaaet i Arv fra Fortiden. Her laa Landsbyen Søllerød

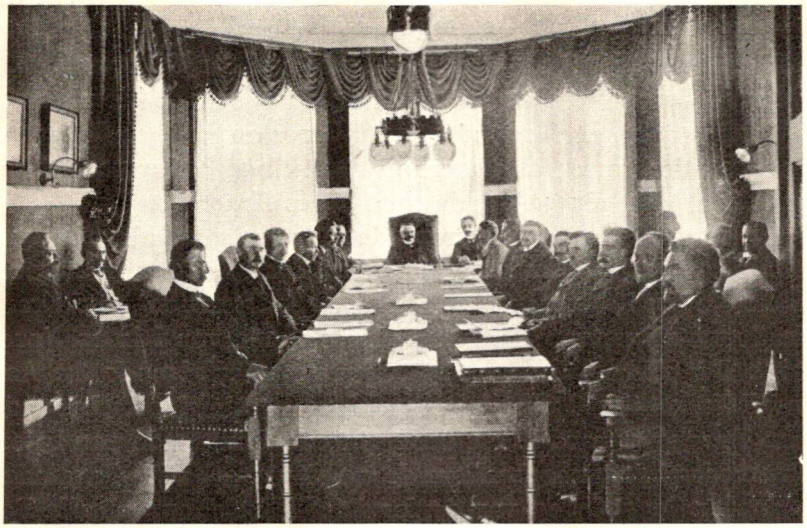

Sogneraadsmøde i Kaptajn Billensteins Formandstid. 1909—14.

med Sognekirken, Præstegaarden og den fælles Kirkegaard, her fandtes Kroen, Kommunekontoret og Minderne om Fortidens Stormænd. Her var ogsaa det ejendommeligt sammenbyggede Nærum og det ikke mindre særprægede Gammelholte hver paa sin Side af den store Lavning, der leder Vandet til Moserne omkring Trørød. Ved Enderne af denne Lavning laa Landsbyerne Øverød mod Vest og Trørød mod Øst med daarlige Forbindelser henholdsvis til Nyholte og Vedbæk. Det var en Verden for sig, der var totalt blottet for Interesse for Landliggeriet og Villabyggeriet uden for deres begrænsede Enemærker.

Fra Stænderforsamlingens Dage indtil Aar 1900 havde Sogneraadsformændene uafbrudt været udvalgt blandt Jordbrugerne i Sognet. To af dem var Sognepræster, de var jo ogsaa Jordbrugere i de Tider. I Skodsborg og Vedbæk havde Beboerne levet deres eget Liv udenfor Skovhegnene omkring Jægersborg Hegn og Moserne bag Vedbæk og benyttet Øresundsfarten samt Forbindelser ad Strandvejen. Ejerne af

Skodsborg Søbad og Vedbæk Hotel havde imidlertid sat en Bevægelse i Gang, der fik til Resultat, at man i 1901 valgte en Repræsentant fra Vedbæk til Formand for Sogneraadet[1]). Dermed var Midtsognets Overlegenhed som bestemmende Faktor ved Besættelsen af Formandsposten stillet i Baggrunden, samtidig med at Beboerne i Dronninggaardomraadet begyndte at gøre sig gældende med deres Krav.

Da indtraf det for Sogneraadets Anseelse skæbnesvangre Uheld, at denne Formand efter fem Aars Arbejde i Sognets Tjeneste brød sammen og flygtede til Sydamerika, medtagende Sognets kontante Kassebeholdning, der var i hans Varetægt. Det skete i Januar 1906, og i de efterfølgende tre Aar indtil Valget i 1909 var Sogneraadsformanden hjemmehørende paa Dronninggaard[1]). Alt dette virkede dæmpende paa Interessemodsætningerne imellem de tre skarpt adskilte Omraader indenfor Sognet. Jeg var derfor ikke i Tvivl om, at alle Bestræbelser maatte sættes ind paa at samle Sognet til en samvirkende Helhed.

Til Held for mig var Sogneraadsvalget foregaaet efter en ny Recept. Stemmeretten var blevet udvidet, og Stemmeafgivningen foregik hemmeligt efter politisk Partistilling. I Sogneraadet sad Repræsentanterne for Højre, Venstre, Radikale og Socialister imidlertid fredeligt Side om Side som stedlige Repræsentanter og behandlede de foreliggende Sager rent sagligt i fælles Interesse.

De ydre Forhold i Sognet var derimod ikke saa tilfredsstillende.

Ved Kysten laa de sørgelige Rester af Anløbsbroerne, efter at De forenede Dampskibsselskaber var hørt op med Kystsejladsen. Naar vi fra Sundet kom i Land paa Strandvejen, mødte vi Støvplagen. Amtsvejvæsenet var endnu ikke fortrolig med de støvbindende Vejbelægninger, og Bilerne blottede Skærverne. Statsbanerne havde anlagt Kystbanen, men ligesom Nordbanen ved Holte virkede den som et uoverstigeligt Pigtraadshegn for Beboerne ved Kysten. En Underkørsel ved

---

[1]) Tømmerhandler Captyn (Søllerødbogen 1949, S. 95). Red.

[2]) Grosserer P. Malling og Overretssagfører H. H. Schmidt.

Skodsborg og den smalle Bro for Trørødvejen var de eneste sporfrie Gennemkørsler, som forbandt Kysten med Midtsognet. Begge førte ind paa to Kilometer lange Skovveje, forinden de naaede frem til Bebyggelserne vest for Banen. Skovvæsenet var gæstfrit, men hvad betød det, naar de Spadserende kun ad lange Omveje kunde naa ind paa dets Stier i Skovene.

Man naaede igennem disse frem til Midtsognet. Det henlaa nærmest som et tyndt befolket Reservat for Sognets Agrarer og var ved at blive forsømt til Fordel for Yderdistrikterne ved Kysten og paa Dronninggaard, til Trods for at det i Flademaal optog næsten Halvdelen af hele Sognets Omraade. Aarsagen dertil var udelukkende dets isolerede Beliggenhed. Gik man videre mod Vest, afbrød først Skovvæsenet med Geel Skov og Rude Skov, derefter Amtsvejvæsenet med Kongevejen og sluttelig Statsbanerne med deres Indhegninger Forbindelsen med Befolkningen paa Dronninggaard.

De forudgaaende Sogneraad havde bygget de fornødne Kommuneskoler og opført Holteværket til Gas-, Vand- og Elektricitetsforsyning. Det nye Sogneraad 1909 afsluttede den store Vejsag paa Dronninggaard, som skaffede Dronninggaard gode Forbindelser til Virum og gik derefter i Gang med at ordne Vejforholdene indenfor Sognet.

Det var en vanskelig Opgave, fordi man ikke kunde forudse, hvorledes Trafikken vilde fordele sig imellem de derværende Veje, naar Trafikmidlerne blev motoriserede. Personbiler paa Bivejene krævede blot, at Vejene var overskuelige og sikre, hvor Bilerne skulde køre. Beboerne var rørende hjælpsomme og lydhøre, da de mærkede, at der blev taget fat for Alvor. Paa et Grundejermøde i Nærum foreslog en stedlig Repræsentant, at Vejen igennem Byen skulde asfalteres. Han mente utvivlsomt tjærebehandles. Det vakte Jubel. Da jeg stilfærdigt dertil bemærkede, at det var for tidligt, og tilføjede, at nu skulde Beboerne først ordne Grøfterne og rette Hegnene op foran deres Ejendomme, saa skulde der

nok komme Landliggere til Nærum, lød der en kraftig Stemme fra Baggrunden: »Tak! Der fik I den.« Da jeg den efterfølgende Søndag tog en Tur igennem Byen, var de i fuld Gang med Arbejdet og nikkede venligt smilende til mig.

De til Raadighed staaende Midler var begrænsede, men naar Kørebanen var klart afgrænset, var den største Vanskelighed fra Haanden. Det var paa høje Tid at sørge for Fodgængerne, ikke alene ud for Bebyggelserne, men ogsaa paa de aabne Vejstrækninger. Man kom derved ind paa at bruge den her i Sognet velkendte Vejtype med Rørledninger i Stedet for Grøfter, ca. 5 m. bred Kørebane mellem svagt stigende Græsrabatter og Gangstier ved Siderne. Den kunde tilpasses efter de forskellige Vejbredder; ved de store give Plads for Ride- og Cyklefærdsel, Parkering o. l. og indskrænkes i Snævringer til Fortove med Kantstene og Kørebane i mindre Maal uden at forhindre Færdselen og forstyrre Helhedsindtrykket af Vejen.

Arbejdet med Vejforbedringen begyndte ved Holte-Vedbækvejen med at ordne det gamle Bystævne i Øverød. Det næste Skridt var en Omlægning af Vejen igennem Gammel Holte. Etatsraad H. N. Andersen, der boede paa Holtegaard, havde tilbudt Sogneraadet at afgive Jord og udrede et større Beløb til Arbejdet. Fra Øverød gik Vedbækvejen den Gang fra Havarthigaard til Langkærgaard med Tilslutning til Attemosevejen ved Langkærgaards sydøstlige Hjørne. Vejen herfra til Brugsforeningen svingede efter Tilknytningen til Egebækvejen ind mellem Forsamlingshuset, den nuværende Kro, og den gamle Smedie og derfra langs Vestsiden af Gammel Holtegaards Bygninger. Dette Stykke af Vejen blev nedlagt, og hele Strækningen blev ombygget med en Vejbredde paa ca. 18 Meter. Som et tredie Led blev Vejstrækningen fra Trørød til Trørød Hegn ombygget. Det var planlagt af det foregaaende Sogneraad med Grøfter imellem Kørebanen og Fortovene, men i Stedet for Grøfter kom der nu Græsrabatter.

Efter samme System blev der arbejdet med Vejen fra Holte til Skodsborg. Den stejle Opkørsel fra Geel Skov til Søllerød blev reguleret. Hvor Vejen skærer Attemosevej, lykkedes det at forkorte den en halv Kilometer ved at føre

den ned igennem Bakkerne i Stedet for at bruge Forbindelsen Syd om Kofoedsminde. I Nærum, hvor Vejen er ført ind igennem den tætteste Del af Bebyggelsen, undgik man ikke at maatte indskrænke Fortovene.

Disse Foranstaltninger blev overalt mødt med Forstaaelse af Vejenes Betydning som Hovedaarer i Sognet. De stedlige Grundejerforeninger var hjælpsomme med Raad og Daad. Kloakforholdene var i Uorden i Skodsborg, Sogneraadets Anstrengelser for at raade Bod derpaa satte Liv i Omsorgen for Badningen. En Havn i Vedbæk blev bragt paa Tale, en Komité blev nedsat, og en Indsamling af Bidrag dertil blev sat i Gang med det Resultat, at Vedbækborgerne kappedes om at bygge den. Ved gensidig Hjælp blev efterhaanden de øvrige Fællesanliggender bragt i foreløbig tilfredsstillende Orden. Her skal blot nævnes Skolevæsenet.

Ved Skoleordningen efter det politiske Systemskifte i 1901 havde man bibeholdt den gamle Deling af Undervisningen i en femaarig Underskole, en fireaarig Mellemskole og Overskolen, en treaarig Gymnasieskole eller en etaarig Realklasse. Til Brug for Undervisningen oprettede man kommunale Folkeskoler med fem Underskoleklasser og to Klasser til en afsluttende Undervisning for de Elever, der i Konfirmationsalderen maa gaa ud i praktisk Arbejde. Hele den øvrige Undervisning skulde varetages af Gymnasierne.

Her i Sognet fandtes der kun Fællesskoler. Forældre, der ønskede, at deres Børn skulde have videregaaende Undervisning, maatte sende dem til Gymnasier uden for Sognet. Tilliden til den kommunale Folkeskole som Forberedelsesskole for Undervisningen i Gymnasiet var imidlertid ikke tilstrækkelig. Forældrene foretrak at sende de smaa Børn til private Børneskoler eller paa anden Maade faa dem undervist til Optagelse i Mellemskolerne. Da var det, at Tanken om at oprette en lokal Mellemskole med en dertil knyttet Underskole tog Form. Den blev støttet af Sogneraadet, men det maatte ske ad privat Vej, og Sagen blev lagt i min Haand. Vi begyndte med en Udvidelse af den største private Børneskole. Børneindmeldelser strømmede ind, Forældrene tegnede Aktier, og med en Aktiekapital paa o. 40.000 Kr. og et med

Sognegaranti optaget Byggelaan blev Holte højere Almenskoles Bygning opført i 1914 og straks taget i Brug som Mellemskole for Sognets Fællesskoler og Forberedelsesskole for de udensogns Gymnasier.

Grunden til, at Sogneraadet saa let naaede til sine Resultater, var nærmest den, at man handlede sagligt ud fra Beboernes Fællesinteresser, og at man undgik at blande sig i de personlige Særinteresser. Kun en enkelt Sag af Betydning maatte opgives. Et Køb af Præstegaardsjorden, som maa være til Raadighed til Udvidelse af Kirkegaarden, var lagt til Rette paa gunstige Vilkaar, da Socialdemokratiet som Parti nægtede at gaa med til Handelen. Det maatte Socialdemokratiet mindes med Beklagelse ved de senere stykkevise Udvidelser af Kirkegaarden.

Jeg undgik selvfølgelig ikke samtidig med den kommunale Virksomhed at blive draget ind i politisk Virksomhed. Jeg var Formand for Højres lokale Vælgerforening i Holte. Højre stod for mig som Forkæmper for den fribaarne Mands Tilværelse indenfor den bestaaende Samfundsorden. Højre vilde skabe Ro, Fred og Orden, Venstre Produktion og de Radikale Oplysning, men som Partipolitikere laa de tre borgerlige Partier i Strid indbyrdes om at skaffe sig Vælgere fra Socialdemokratiet for derigennem at opnaa Flertal i Rigsdagen og blive i Stand til at tvangsstyre deres Konkurrenter ved Hjælp af Love.

Som Formand for en lokal Kreds af Højrevælgere var jeg Medlem af Repræsentantskabet for Højrevælgerne i Lyngbykredsen. Dettes Formand var Landstingsmand Piper, som samtidig stod i Spidsen for hele Højrepartiets Ledelse. Partiet var ved at dø Straadøden af Mangel paa Vælgere. Forsøg paa at puste Liv i det var haabløse. Som de sidste paa Skansen kæmpede dets Repræsentanter for dets forældede Program. Jeg blev brugt som Næstformand i Kredsen og blev i Partiet, da det efter Vedtagelsen af den ændrede Grundlov i 1915 blev omdannet til »Det konservative Folkeparti«. Jeg mærkede ingen Forandring før i 1920, da man for første Gang

gik til Valg efter Forholdstal-Valgmaaden, og alle Partierne derved kom i Mindretal i Folketinget.

Nu blev det de politiske Lederes Sag med Mindretal af Vælgere at bringe Orden i Statsstyrelsen. Som Mindretalsministre ledede de Administrationen, som Partiledere ordnede de Vælgerne ved at bestemme, hvem der skal opstilles til Valg, samt den Rækkefølge, i hvilken de kommer i Betragtning ved Mandattildelingen. Vælgerne fik kun de fire gamle Partiers Ledelser at støtte sig til, og nye Partier kan ikke gøre sig gældende overfor deres fælles Modstand. Ledernes Stilling er sikret, men kommer der Uorden, som de ikke kan beherske, saaledes at de maa opgive at virke som Ministre, har Erfaringen lært Vælgerne at ty til de upolitiske Departementschefer som deres Afløsere. Det skete i Marts 1920, da Ministeriet nægtede at fungere videre, og det skete hin 29. August 1943, da Tyskerne under Besættelsen tvang vore Politikere bort fra deres Poster og prisgav Administrationen.

I 1926, da den endelige Afbrydelse af Samarbejdet imellem de socialistiske og de radikale Ledere førte til Folketingsvalg, stillede jeg Krav til mit Parti om at arbejde hen til at sætte faste Ministre i Spidsen for Statsadministrationen. Det smagte ikke Ledelsen, og jeg mistede omgaaende mine politiske Hverv i Partiet. Men da jeg gentog mit Krav ved at stille mig som Kandidat ved Valget i Tilknytning til Partiet, fik jeg, uden at have deltaget i et eneste Vælgermøde i Hundredvis af Stemmer fra Vælgerne.

Samtidigt med mit Valg til Sogneraadsformand blev der imidlertid Brug for mig paa et større Virkeomraade, idet man omgaaende valgte mig til Næstformand i Kjøbenhavn Amts Sogneraadsforening. I denne Forening havde Jordbrugerne den bestemmende Indflydelse, men mere eller mindre havde de alle faaet Føling med de Vanskeligheder, der hidrørte fra de bymæssige Bebyggelser, som groede frem i deres Sogne. Den samme Udvikling var i Gang i Nabosognene til Købstæderne og ude paa Landet i Stationsbyer og lignende Omraader. Man saa ikke med ubetinget Velvilje paa Tilflyt-

terne i Kommunerne, fordi de belastede Budgetterne med Udgifter til offentlige Foranstaltninger saasom Skoler, Hospitaler, Forsyning med Gas og Vand o. l.

Det var paa høje Tid at faa bragt Orden i disse Sager. De bymæssigt bebyggede Sogne havde ingen til at varetage deres Interesser. Købstæderne betragtede dem som Skattely for deres erhvervsdrivende Borgere. De samvirkende Sogneraadsforeninger skulde være de naturlige Varetagere af deres Interesser, men inden for deres landsomfattende Sammenslutning var de rene Landkommuner i stort Overtal; de ønskede helst at modarbejde Udflytningen til Sognene. Denne Særstilling gik først klart op for de bymæssigt bebyggede Kommuner, da det lykkedes Købstadkommunerne i Samarbejde med de samvirkende Sogneraadsforeninger at gennemføre Loven om Skat til Erhvervskommunen, hvilket gav de Erhvervsbeskattede Ret til delvis Refusion af Skatten hos deres Opholdskommune. Tendensen var umiskendelig. To kommunale Stormagter, Købstæderne med deres Købstadsforening og Sogneraadene med De samvirkende Sogneraadsforeninger var blevet enige om at ordne et Fællesanliggende ved at undergrave Livsvilkaarene for de bymæssigt bebyggede Landsogne. Hvad denne Fremgangsmaade i Tidens Løb kunde føre til, var uoverskueligt.

De bymæssigt bebyggede Sognes Stilling overfor de samvirkende Sogneraadsforeninger maatte først udredes. Der blev nedsat et Udvalg med et Medlem fra Jylland, et fra Fyn og mig fra Sjælland, der samlede de interesserede Sogne som en Gruppe indenfor Foreningens Rammer. Denne Gruppe var i Stand til at fremsætte deres Krav. Det bragte Klarhed om Sagens Kerne, og de særstillede Sogne sluttede sig i stigende Antal til Gruppen, men de var stadig i haabløst Mindretal inden for Foreningen. Nu var Linierne imidlertid blevet klare, og i 1915 stiftede Gruppen paa dette Grundlag »Fællesorganisationen for Kommuner med bymæssig Bebyggelse« med mig som Formand for Bestyrelsen.

Vort Maal var at blive i Stand til at ordne vore egne Sognes Anliggender paa lige Fod med Købstadforeningen og De samvirkende Sogneraadsforeninger. De sidstnævnte valgte Ven-

stres afgaaede Konsejlspræsident Klaus Berntsen til deres Formand og kunde derefter ensidigt varetage de agrarprægede Sognes Interesser, uanfægtet af vore Bekymringer, og som en erfaren Broder overlade til os, at klare vore Børnesygdomme paa egen Haand.

Vor Organisation fik en god Presse, vandt mange Venner og vakte Interesse i vidtstrakte Kredse. I Løbet af fem Aar blev dens Berettigelse fastslaaet og dens Styrke tilstrækkelig til, at den kunde gøre sig selvstændigt gældende overfor Lovgivningsmagten. Derved stod jeg ved Maalet for mine Bestræbelser og fik dette bekræftet ved, at Bestyrelsen i 1920 kunde vælge en erfaren Rigsdagsmand[1]), til Formand i mit Sted, og samtidig til Tak for mit Arbejde ophøje mig til Æresmedlem i Organisationen.

Som regelmæssig Deltager i Fællesorganisationens aarlige Repræsentantmøder i de siden da forløbne tredive Aar har det været mig en Glæde at være Vidne til den Fasthed, hvormed de bymæssigt bebyggede Sogne har været i Stand til at bevare deres Selvstændighed og deres landlige Karakter overfor de stigende Krav, der har været stillet til dem.

Min Opdragelse indenfor Embedsstanden bevirkede, at jeg let og naturligt kom paa Talefod med de administrative Myndigheder. Ved min kommunale Virksomhed opnaaede jeg et lige saa grundigt Kendskab til de folkevalgte Myndigheders Handle- og Tænkemaade, som Varetagere af de borgerlige Samfundsinteresser.

Som Næstformand i Kjøbenhavns Amts Sogneraadsforening maatte jeg arbejde for de kommunale Fællesinteresser indenfor Sognene i dette Amt. Som Talsmand for de bymæssigt bebyggede Sognes Særinteresser og Stifter af deres Fællesorganisation blev min kommunale Virksomhed landsomfattende. Jeg fik rig Lejlighed til som Delegeret og hyppigt som Gæst at deltage i de mangeartede Landsorganisationers Aarsmøder. Efter den første Verdenskrig havde jeg Sæde i flere Regeringskommissioner, blandt hvilke skal nævnes Læbælte-

---

[1]) Ligningsdirektør H. C. Henningsen.

kommissionen, der fik til Opgave at undersøge Ulæmperne ved Grænseforholdene imellem Købstæderne og deres Forstadsbebyggelser.

Der var meget at lære og at lægge Mærke til for at naa til Klarhed angaaende de forskelligartede Kommuners vitale Problemer.

Under den første Verdenskrig gjorde jeg Tjeneste i Sikringsstyrken som Kaptajn. Med Kvarter i Rødovre udførte mit Pionerkompagni de forstærkende Arbejder paa den nordlige Halvdel af Vestenceinten med Arbejdsmandskab fra de øvrige Vaabenarter. Det blev første og eneste Gang, at Kjøbenhavns nye Befæstning blev sat i Forsvarsstand, thi allerede to Aar efter Verdenskrigens Afslutning vedtog man at nedlægge den.

Dog, selv om Fæstningen ikke i sin trediveaars Levetid blev udsat for noget Angreb med væbnet Magt, har dens Opførelse ikke været overflødig. Man maa ikke se bort fra den Indflydelse, den har udøvet som en midlertidig Begrænsning for Kjøbenhavns Udvidelse i dette Tidsrum. Uden om den gamle By kunde man frit bebygge Arealerne indtil 9—10 Kilometers Afstand fra Kongens Nytorv, men hvor var der en Skranke for Bebyggelsen? Hvor Militæret skulde arbejde, maatte Byggeriet høre op, og foran Befæstningen blev Vilkaarene for Bebyggelse ringere end de Vilkaar, der gælder for Landkommuner i Almindelighed. Dette Forholds Betydning for Sognene skal belyses ved et Eksempel fra Nordfronten.

Mod Nord ligger Gentofte, Lyngby og Søllerød Sogne Side om Side ved Sundet. Ad Strandvejen kommer man ind i Fortomraadet ved Hvidørevejen og ud af det ved Taarbæk, og man passerer ved Klampenborg Skellet imellem Gentofte og Lyngby Sogne. Ad Lyngbyvejen begynder Fortomraadet ved Vangedevej, og Passagen igennem det ender ved selve Lyngby By, idet man overskrider Sogneskellet Nord for Vintappersøen. Paa hele Strækningen imellem disse to Veje ligger Sogneskellet omtrent midtvejs i Befæstningen. I Aarene 1890—1920 byggede man uhindret og villigt de luftige Villakvarterer i Ordrup, Charlottenlund, Gentofte og iøvrigt i Gentofte Sogn, men man holdt sig i Kilometerafstand fra Sognets Nord-

grænse og vovede sig ikke ud i Militærets Omraader med alle dets Spærreforanstaltninger. Lyngby Sogn var ilde stedt med sine Standpladser for svært Artilleri og Skudfelter for Befæstningens forskellige Enheder. Karlshøjplateauet laa aabent og uden Bebyggelse. Søllerød Sogn laa derfor ensomt og forglemt imellem sine Skove. Der er ingen Tvivl om, at Kjøbenhavns nye Befæstning har været en af Hovedaarsagerne til den uforholdsmæssig svage Tilgang til Befolkningen i Lyngby og Søllerød Sogne i Aarene før 1920.

Men ogsaa paa andre Omraader var det nødvendigt at betragte Søllerød Sogn ud fra større Synsvinkler. Ved Sognets Beliggenhed er det paa Forhaand en given Sag, at hele Trafikken fra Kjøbenhavn til Nordsjælland maa føres frem igennem Sognets Omraade. Hareskovbanen passerer Farum, men er derfra kun en Lokalbane til Slangerup, Frederikssundbanen er lige saa ensidigt henvist til sit Opland. Derimod ligger Hillerød centralt i Nordsjælland. Med sine fire Forlængelser i Skikkelse af motordrevne Baner til Frederikssund og Hundested, Tisvildeleje, Gilleleje og til Helsingør er Nordbanen Forsyningsvejen for hele Omraadet ved og indenfor Kysten fra Frederiksværk til Helsingør. Kystbanen var ny og indstillet paa Trafik til Sverrig.

Kongevejen i Søllerød, stammer fra Enevældens Glansperiode i det attende Aarhundrede og er et Led i det System af pragtfulde Alleer, der forbandt de kongelige Slotte i Nordsjælland. Strandvejen var en lokal Vej uden Særpræg. De to Veje er de eneste Landeveje, ad hvilken den gennemgaaende Trafik kan passere igennem Sognet. De skulde samtidigt benyttes som Lokalveje for Sognets Beboere.

Trafikanter er strenge Herrer overalt, hvor de har Ret til at færdes. Statsbanerne og Amtsvejvæsenet havde deres Besvær med at følge med i Udviklingen, men det er ikke tilstrækkeligt, at de højere Myndigheder blot søger at tilfredsstille Trafikanterne. Det er Sognets Opgave at varetage Beboernes Interesser, men over for Sognets Bestræbelser stod disse Institutioner ret ofte uforstaaende. Da den gennemgaaende Færdsel fra København til Helsingør i overvældende Grad søgte frem ad Kongevejen, gjorde jeg mig til Talsmand for

en moderne Automobilvej midt i Sognet, og fremhævede, at dersom en saadan Vej anlægges med sporfrie Gennemkørsler for Tværvejene og det fornødne Antal smaa Gennemgange for Fodgængere, Cyklister, Barnevogne, Varecykler o. l., kan dens Planum indrettes efter Tidens Behov til Biler, Baner, Sporvogne, Busser, og hvad der ellers maatte blive Brug for, uden at være til Hindring for Beboernes Bevægelsesfrihed.

Sogneraadets Bestræbelser var ikke forgæves. Ved taalmodig Paapasselighed kom der ikke saa lidt i Orden. Statsskovvæsenet var imødekommende med Ordning af Genveje, Gangstier og Regulering af Vejene, naar det ikke drejede sig om større Indgreb i dets Omraader. Amtsvejvæsenet støttede, at den gamle Røjels Bom ved Nyholte Hotel blev fjernet, og den derværende Stenkiste for Afløbet fra Søllerød Sø under Kongevejen blev erstattet med en Rørledning. De begyndte at rørlægge Grøfterne, og skaffe Plads for Fortove og Gangstier langs Amtets Veje. Selv Statsbanerne viste sig medgørlige, men det skete først mange Aar senere paa et offentligt Møde, som jeg i Egenskab af Grundejerforeningsformand fik sammenkaldt paa Nyholte Hotel i 1930. Nordbanen skulde være dobbeltsporet fra Hillerød til Holte, omdannes til elektrisk Drift herfra til København, og Holte Station skulde udvides. Arbejdet var i fuld Gang, og Befolkningen gik i spændt Forventning om, hvad der vilde blive Resultatet. Statsbanerne havde givet Løfte om at komme til Stede og give Oplysning. De var indstillede paa at møde Kritik, men blev glad overraskede ved kun at møde Tilfredshed med det, der var sket, og hvad der var planlagt. Med min Tak for deres Tilstedeværelse henstillede jeg til Statsbanerne, at de skulde sætte Kronen paa Værket ved at bygge de smaa Gennemgange i Banelegemet for Fodgængerfærdselen. Man efterkom Henstillingen. Isen var brudt, og vi fik fem Gennemgange for Fodgængere.

Det har aldrig været mit Maal at udnytte de Hverv, der er blevet betroet mig, som Trappestige til Magt og Ære. Man maa gerne kalde mig konservativ Politiker, men min Politik

har altid været at forbedre og udvikle det Samfundsomraade, der blev mig betroet til Gavn for alle dets Medlemmer, og jeg har aldrig villet være med til at bruge Magt overfor anderledes tænkende Medborgere. Det er nødvendigt at forudskikke disse Bemærkninger til Forstaaelse af min Holdning overfor Sogneraadet i de tolv Aar, i hvilke jeg havde den Ære at være Medlem deraf.

Som foran omtalt begyndte jeg som Formand i et fredeligt Samarbejde med Raadet, der gav tilfredsstillende Resultater uden Forstyrrelse udefra indtil Sogneraadsvalget i Marts 1913. Inde i Rigsdagen rasede paa dette Tidspunkt Partikampene om den lige og almindelige Valgret for Kvinder og Mænd. Venstre, Radikale og Socialdemokrater var enedes om en Grundlov, og der var Uro i Sindene. Det var næsten uanstændigt at have en konservativ Formand for Sogneraadet; jeg skulde fældes, og Valgkampene skaanede mig ikke. Trods alle Anstrengelser sad jeg ikke desto mindre efter Valget i Sogneraadet og blev valgt til dets Formand, men med Freden i Raadet var det forbi. Nu stemte Venstre, Radikale og Socialdemokrater sammen, naar det passede dem, og Aaret efter Valget satte de en Venstremand i Formandsstolen i mit Sted[1]).

Jeg sad derefter i syv Aar som menigt Medlem i Sogneraadet og blev holdt i Ave af Venstre og Radikale og Socialister. For mit Vedkommende betød det en stor Lettelse i Arbejdet. Jeg konstaterede med Tilfredshed, hvorledes Udvalgene arbejdede videre i de tilrettelagte Spor, og der kom igen Ro i Sindene, da Talsmanden for en personlig Opposition[2]) imod mig forlod Sognet. Man skaanede mig til Udvalgsarbejde, men tog mig villigt med paa Raad, og jeg havde ingen Grund til at føle mig tilsidesat. Da den samlede Ordning af Kloakforholdene i Vestsognet blev aktuel, blev jeg Formand for Kloakudvalget. Det gennemførte en Ordning, ved hvilken Spildevandet fra Vestsognet samles i Kirkeskoven ved Østenden af Søllerød Sø, hvor det renses og iltes efter et

---

1) Gaardejer Peter Hansen Christensen til Holtegaard.

2) Direktør, Løjtnant J. Schouboe.

engelsk System og sendes videre i aabent Afløb. Det skete under den første Verdenskrig og er sikkert et af de første i sin Art her i landet. Det har siden da virket tilfredsstillende, men for at overbevise sig om Systemets Brugbarhed blev Kommuneingeniøren samt et Par Sogneraadsmedlemmer forinden sendt til England, for at gøre sig bekendt med dets Virkemaade.

Ved Valgperiodens Udløb i 1917 (Marts) var det forbi med Samarbejdet imellem Venstre og de to andre borgerlige Partier. Valgets Resultat blev, at Socialdemokratiet besatte Flertallet af Mandaterne og Formandspladsen i Sogneraadet. Den nye Formand[1]) havde som sit Partis Leder i næsten tyve Aar siddet i Sogneraadet og var velkendt med dets Arbejdsmaade. Han holdt sig indenfor de gamle Rammer, og Arbejdet gik sin vante Gang. De væsentlige Impulser kom fra Regeringens Indblanding i de kommunale Anliggender. Den nye Grundlov var ikke sat i Kraft, Krigen var i fuld Gang. Ministeriet Zahle havde Fuldmagt til at træffe Ekstraforanstaltninger. Der var Lovhjemmel for alt, hvad Sogneraadet foretog sig med Hensyn til Rabat- og Rationeringskort, og der blev øst Penge ud til Hjælp. Vi skulde endog tælle Høns og Ribsbuske og lave Indberetninger derom. Skatterne gik godt ind, og Krigen sluttede, der blev Dyrtid o. s. v.

Tidens Hjul rullede jævnt og støt afsted, indtil vi en skønne Dag i Januar 1920 stod uden Sogneraadsformand. Han var gaaet; han havde taget sit Tøj, rystet Støvet af sine Fødder og havde forladt os. Vi skulde ikke vente ham tilbage. Saaledes lød Forklaringen.

Socialdemokratiet valgte derefter en af deres dygtigste Ledere til Sogneraadsformand[2]). Han var Medlem af Socialdemokratiets Hovedbestyrelse og havde været menigt Medlem af Sogneraadet siden 1909. Med fast og sikker Haand søgte den nye Sogneraadsformand at lægge alt til Rette til Genvalg ved Valgperiodens Udløb i Marts 1921.

Men 1920 var et mærkeligt Aar i Danmarks Historie. Det radikale Ministerium blev afskediget i Marts og nægtede at

---

[1]) Forretningsfører Lars Peter Jensen.

[2]) Fritz C. D. Hübenbecker.

fungere og blev derefter erstattet af et upolitisk Forretningsministerium, sammensat af Folk uden for Partirammerne. Det satte Fart i Partiernes Politikere. Der gik ikke ret mange Timer, forinden vi fik et blandet Ministerium af Partigængere, der ordnede Valgloven og udskrev Valg. Efter det blev der Plads for et parlamentarisk Ministerium, der blev besat af Venstrepartiet med Støtte fra det konservative Folkeparti. Og 1920, Aaret med de fire Ministerier, var endt med at lægge Magten i Folketinget i Hænderne paa Lederne af de fire gamle Valgorganisationer, som ved Valgloven havde søgt at sikre sig mod Opstilling af nye Partier.

Jeg gik ud af Sogneraadet i 1921, da man vilde opstille mig til Genvalg som menigt Medlem af Sogneraadet. Jeg trak mig tilbage fra det dermed forbundne Arbejde, fordi den Aaret forud vedtagne Valglov havde bundet Vælgerne til de eksisterende fire gamle Partier. Indenfor Sogneraadet havde vi ganske vist været vant til, at de fire store Partiers lokale Vælgerforeninger mødte frem ved Valgene med hver sin Liste, og deres Kandidater var opstillet i den Rækkefølge, i hvilken de skulde komme i Betragtning ved Mandatfordelingen, men hidtil havde kun Socialdemokratiet arbejdet i Sogneraadet som et fast sammentømret Parti, imedens de øvrige Sogneraadsmedlemmer, uanset deres politiske Anskuelser, frit fremførte deres Mening og kunde samles i den saakaldte *borgerlige Gruppe*. Men efter det sidste Valg var Borgergruppen uhjælpelig delt i tre Partier og bundet til at følge deres Parti ved Afstemningerne.

Saa længe de tre Partier holdt sammen om Vælgernes Fællesinteresser og optraadte som en borgerlig Gruppe over for Socialdemokraternes Blok, sporede man dog endnu ingen Ændring i Sogneraadsarbejdet. Ved Sogneraadsvalget i 1921 fik Socialdemokraterne ikke Flertal, og de borgerlige Partier valgte en besindig Haandværksmester til Formand[1]), som under den nye Venstreregering skulde holde igen paa Udgifterne. Det var ingen taknemmelig Opgave, og ved Periodens Udgang frabad han sig Genvalg til Raadet, men der var endnu Ro og gode Arbejdsvilkaar i Sogneraadet.

[1]) Murermester Christian Petersen.

I de tre Valgperioder fra 1925—37 bevarede den borgerlige Gruppe Flertallet i Sogneraadet og valgte en af de større Landbrugere fra Midtsognet til Sogneraadsformand[2]). Socialdemokratiet stod fortsat som en fastsammentømret Blok med deres mangeaarige Fører, der havde været Sogneraadsformand i 1920, som Leder. Denne var en erfaren og myndig Mand, der holdt rene Linier i det saglige Sogneraadsarbejde og forstod at handle i god Forstaaelse med Sogneraadsformanden, selv om han var i Opposition. De to fornuftige og handlekraftige Mænd opnaaede hver paa sit Omraade, at Partierne samarbejdede i Fordragelighed til Gavn for Sognet.

Sognets Udvikling i disse Aar var fuldt paa Højde med de Krav, som Kjøbenhavns Udvikling stillede til et fornuftigt Kommunalstyre. Her skal blot mindes om de store Jordkøb, Kirkegaardsordningen, Skolen i Gl. Holte, Omlægningen af Dronninggaard Allé, de mange Vejforbedringer og Oprettelsen af Holte Gymnasium.

Men saa døde Socialdemokraternes støtte Fører en Maaned forinden Sogneraadsvalget i 1937. Inde paa Rigsdagen havde Socialdemokraterne ved Lodtrækningen i Rønne opnaaet at faa Magten i Landstinget, og nu stod Partiet derinde i Begreb med at sikre sin Magtstilling ved Hjælp af en Grundlovsændring. Ogsaa Socialdemokraterne i Søllerød stod rede til at skifte Taktik.

I Tiden derefter oplevede jeg som Tilskuer den mærkelige Periode paa seks Aar (1937—43), i hvilke Partierne i vort Sogneraad drev Magtpolitik efter de for Mindretalsparlamentarismen gældende Regler. Det største Parti kom til Roret og sikrede sig Formandspladsen ved Støtte fra de smaa Partier. Nu vilde Socialdemokratiet bestemme Farten, og dermed begyndte Partistridighederne, saaledes som jeg havde forudset, de maatte komme, dengang jeg i 1921 trak mig tilbage fra Sogneraadet.

Efter Valget genvalgte de borgerlige Partier deres hidtidige konservative Sogneraadsformand. Han kunde nu kun

[2]) Gaardejer Frederik Clausen, Havarthigaard.

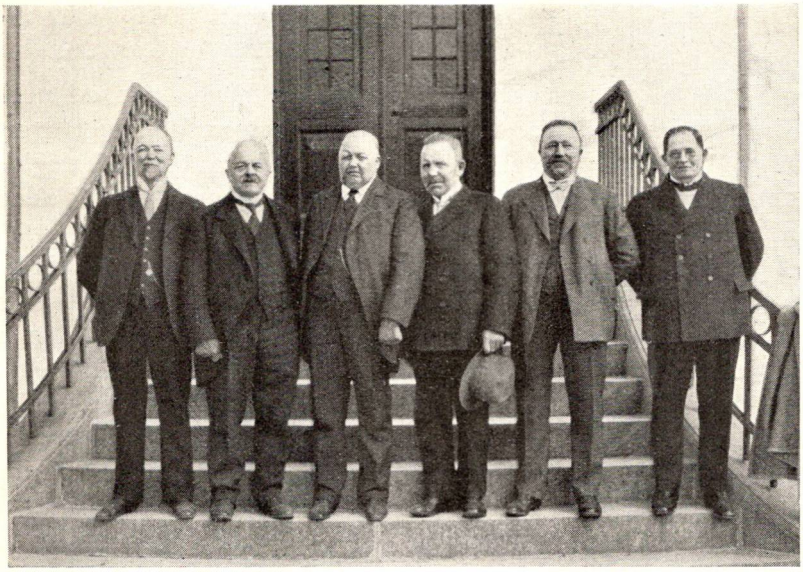

Søllerød gamle Raadhus' Jubilæum 1929.

Sogneraadsformænd 1904—29: H. H. Schmidt, C. S. Billenstein, Lars P. Jensen, F. Hübenbecker, Chr. Petersen og Fr. Clausen.

styre Sognets Administration i Overensstemmelse med de gældende Regler og det vedtagne Budget, samt forberede og forelægge Sagerne til Afgørelse i Raadet. De Radikale sammen med Socialdemokraterne havde nemlig Stemmer nok til at overstemme de andre borgerlige Partier ved Afgørelser og til naar som helst at erstatte Formanden med en af deres egne Meningsfæller.

Sogneraadsmøderne udviklede sig til at blive Diskussionsklubber. Beboerne herude vil mindes fra den Tid, hvorledes Partierne holdt politisk Storvask, og deres Medlemmer paakaldte Offentlighedens Interesse for deres personlige Anskuelser, paa aabne Møder med fuldt besatte Tilhørerpladser og Referenter fra Hovedstadsbladene. Søllerød Sogn kom i Folkemunde, blev omtalt og stillet i Gabestokken til Advarsel for andre. Den borgerlige Del af Sognets Vælgere var vrede og gav Formanden Skylden for Uroen. Oppositionen rasede videre, og ved Udgangen af Valgperiodens tredie Aar

stod den parat til at afsætte Formanden og vælge en af sin Gruppe i hans Sted. Saa begyndte 1940 her i Sognet med, at en Kreds af behjertede Vælgere indsaa Faren ved de politiske Opstillingslister, og den 8. Januar som Modvægt overfor de politiske Vælgerforeninger startede »Den uafhængige kommunale Forening i Søllerød«, populært kaldet »den uafhængige«.

I Marts samme Aar valgte Sogneraadet Sognets ældste Overlærer til Formand[1]), han havde i 24 Aar siddet i Raadet som Repræsentant for det radikale Parti og tiltraadte den 1. April 1940. Otte Dage derefter kom den tyske Besættelse. Valget, som skulde være afholdt i 1941, maatte opgives. Valgperioden blev forlænget paa ubestemt Tid. Sogneraadet maatte praktisk talt gaa under Jorden for at kunne arbejde, og dets Møder blev holdt for lukkede Døre.

De sparsomme Livstegn, der under Mørklægningen naaede frem til Vælgerne, tydede ikke paa, at Sogneraadets Arbejdsplan var blevet ændret. De Radikale beholdt ikke Formandspladsen i mere end eet Aar. Den borgerlige Gruppe havde set sig i Stand til igen at sætte den hidtidige Sogneraadsformand tilbage paa hans Uriaspost. Man mærkede samtidigt, at de Problemer, om hvilke der blev kæmpet, voksede i Størrelse og Kostbarhed. Det nye Raadhus blev trumfet igennem og opført i hele sin Pragt, og en Byplan for hele Sognet blev vedtaget og indsendt til ministeriel Approbation.

Man stod ved Afslutningen af en Periode paa seks triste, kvalfulde Aar. Tre strenge Fimbulvintre, tyske Overgreb, Mørkelægning, mangelfulde Forsyninger, Brændselsmangel, Afsavn, Erstatningsvarer o. m. m. havde bragt alt i Uorden. Et politisk partidelt Sogneraad tumlede med vore lokale Problemer og tog Beslutninger efter Mindretalsparlamentarismens Regler for Samarbejde imellem Partierne. Sogneraadets politiske Repræsentation kunde uhindret fortsætte med Partikævl, de besindige Vælgere var afmægtige.

---

[1] Overlærer N. P. Lorentzen, Nærum.

Saa kom omsider det længselsfulde imødesete Valg i Marts 1943. »Den uafhængige« havde med Møje og Besvær faaet opstillet en Liste med brugbare, upolitiske Kandidater. Den vedtagne Byplan havde vakt aktiv Modstand hos de kommunale Borgerforeninger. Disses Fællesudvalg søgte Samarbejde med Ledelsen af Kunstakademiets Bygningsskole og fik Byplanens Godkendelse standset i yderste Øjeblik. Alle de splittede Kræfter samlede sig om den upolitiske Liste. De borgerlige kommunale Foreninger med deres Bestyrelser gik i Spidsen og gav den sin Anbefaling.

I denne Forbindelse maa jeg gøre opmærksom paa, at den d'Hondtske Fordelingsmaade af Mandaterne, saaledes som den er blevet benyttet ved Sogneraadsvalgene, rummer Muligheder for en fornuftsstridig Fordeling, dersom der er flere end to Lister. Dette belyses bedst ved et Tankeeksperiment.

Gaar man f. eks. ud fra, at 15 Mandater skal fordeles imellem fire Lister I, II, III og IV, som har Stemmetal I 4801, II 3000, III 1800 og IV 1200, bliver Mandatfordelingen — 8 — 4 — 2 — 1 —. Liste I faar med 4801 Stemmer 8 Mandater og Flertal i Raadet. Listerne II, III og IV med tilsammen 6000 Stemmer, 25% flere end Liste I, faar kun syv Mandater. En rigtig Udregning kræver, at man ved Udregningen af Mandatantallet til Liste I behandler Listerne II, III og IV som et Listeforbund, og det vilde give Fordelingen — 7 — 4 — 2 — 2.

Det var en Fordeling af ovenstaaende Art, som i 1917 ved Sogneraadsvalget gav Socialdemokraterne Flertal i Raadet, uagtet de havde mindre end Halvdelen af de afgivne Stemmer. Ved Valget mødte de denne Gang frem som sædvanlig for at gøre sig gældende ved deres Talstyrke. De tre borgerlige Partier havde hver sin Liste og havde sikret sig en rigtig Fordeling af Mandaterne ved at gaa i Listeforbund med »Den uafhængige« upolitiske Liste. Ved Fordelingen af de 15 Mandater opnaaede »Den uafhængige« 6, Socialdemokraterne 6, de Konservative 3, Venstre og Radikale ingen Mandater.

Og saa var det sket.

Formandspladsen blev besat med en Repræsentant fra den upolitiske Liste[1]), og uden Paavirkninger eller Indblandinger udefra blev der skabt ordnede Forhold i det kommunale Styre. Det skete i et belejliget Øjeblik. De tyske Hære havde lidt Nederlag, Montgomery havde sejret over Rommel ved El Alamein, og Russerne havde drevet Tyskerne tilbage fra Stalingrad, men Besættelsesmagten var endnu ikke naaet til Forstaaelse af disse Nederlags Betydning. Flugt til Sverrig og »Gaaen under Jorden« var endnu ikke absolut nødvendig, og Folk havde travlt med at klare deres egne Sager.

Den upolitiske Listes Deltagelse i Valget vakte ingen Opmærksomhed udenfor vort Sogn. Pressen var tavs, og i Landets øvrige Sogne har man antagelig kunnet klare sig, uden at de upolitiske Vælgere har følt sig foranlediget til at gøre deres Meninger gældende.

Men ved denne Lejlighed havde vort Sogn ført Bevis for Nødvendigheden af de upolitiske Vælgerlisters Deltagelse i det offentlige Liv. Naar Partidisciplin og Partiorganisationers Fjernstyre bringer Tovtrækkeri og Uorden ind i de lokale Kommunalanliggender, skal den sunde, uhildede Fornuft træde aktivt frem, som det her er sket, og være Tungen paa Vægtskaalen.

Siden da har der været to Sogneraadsvalg. Selv om de upolitiske Repræsentanters Antal er ringe, saa er deres Tilstedeværelse i Sogneraadet som uvildige Stillingtagere langt at foretrække frem for et intrigant, mindre Mellemparti.

Naar jeg ser tilbage paa hele det lange Tidsrum, jeg har oplevet her i Sognet, kredser mine Tanker bestandig om min gamle Grundejerforening og mine Venner fra dengang. Vi var alle Nybyggere i Sognet. Foreningens Navn er Holte Villabys Grundejerforening, og den spændte kun over Dronninggaard og Kaningaardens Arealer, der var simpelthen ikke Villaby andre Steder. Jeg var Leder ved dens

---

[1]) Professor A. G. Schneider.

Start, og min Tilknytning til den har været Grundlaget sidenhen for min offentlige Virksomhed i Sognet. Den er det endnu den Dag i Dag. Jeg vil derfor i kortere Træk dvæle ved dens Historie.

Dens første Aar er berørt i det foregaaende. Dens daglige Gerning var dels at paatale og dels at afhjælpe Mangler og fælles Byrder, saasom Snekastning, Bænke i Skovene, Vejskilte m. m. Medlemsantallet var 90—100. I Tidens Løb ebbede Arbejdet ud, fordi det gled ind under det offentlige, og Medlemmernes Interesse kølnedes. De var trofaste overfor Foreningen, men de mødte ikke. Bestyrelsen kunde Aar efter Aar være alene ved Generalforsamlingen.

Da var det, at vi realiserede den Tanke at gøre vor kære Grundejerforening udødelig ved at ophøre med Opkrævningen af Kontingent og Afholdelse af den aarlige Generalforsamling, og paalægge Bestyrelsen kun at vække den til Live, naar der var Brug for den. Som Formand har jeg siden da i dens Navn været Talsmand for fællesborgerlige Interesser. Da Sindene kom i Uro ved Nordbanens Ekspropriationer til Forlængelse af Dobbeltsporet til Hillerød og Holte Stations Ombygning til elektrisk Drift, indkaldte jeg saaledes Borgerne i Holte til et Møde paa Nyholte Hotel, hvor der blev givet Statsbanerne Lejlighed til at give Oplysninger om, hvad der vilde ske. Jeg blev taget med ved Stiftelsen af Fællesudvalget for Grundejer- og Kommunalforeninger i Søllerød Sogn og har efter Tur to Gange været dets Formand for et Aar, hvorved der blev givet mig rig Lejlighed til at kunne gøre Gavn og handle i fuld Frihed uden at være bundet af partimæssige Hensyn.

Det var ikke en Flyvegrille, at vi indrettede os paa denne Maade. Vi »Gamle« var et Fostbroderskab. Vi holdt sammen i vor Stræben efter at bevare vort Sogn med dets uvurderlige Beliggenhed imellem Øresund og Furesøen og dets pragtfulde Skove som Ramme om et skønt Hele, og vi søgte Støtte overalt og særlig hos de yngre Generationer. Mest af alt frygtede vi for, at man udefra skaanselsløst skulde berøve Sognet dets egenartede Karakter.

Jeg takker alle mine Venner og Medarbejdere for den Tillid og Imødekommenhed, hvormed de har mødt mig. Hvad enten vi var enige, eller vi toppedes om Fremgangsmaaden, saa var vi altid enige i Hovedsagen. Jeg ser, hvorledes Sognet har udviklet sig, at det i sin Tid saa ensomt beliggende Midtsogn vokser frem indenfor de givne Rammer til et smukt Centrum for hele Sognet. Det har langt overgaaet de Forventninger, jeg oprindeligt turde stille til Fremtiden, men ogsaa til de Mænd og Kvinder, der nu bærer de samme Tanker frem til Virkeliggørelse og særlig blandt disse til Søllerødbogens Kreds, vil jeg rette en oprigtig Tak.

Og naar jeg nu staar ved Afslutningen af dette Tilbageblik, saa takker jeg min lykkelig Skæbne, som førte mig til Søllerød Sogn i min kraftigste Alder. Den aabnede et rigt Arbejdsfelt for mig. Jeg har set gode Resultater af meget af det, som jeg i Tidens Løb har arbejdet med paa. Jeg har levet et lykkeligt Liv og aldrig følt mig hemmet ved at møde sure Ansigter. Jeg fortrøster mig til at sige, at selv mine bitreste Modstandere — naar der var Uoverensstemmelser — altid før eller senere igen er kommet mig i Møde som gode Venner.

Hvis jeg skal takke for den Lykke og Glæde, jeg har følt ved at færdes herude gennem et halvt Aarhundrede, kan jeg ikke slutte disse Linier med andet end et dybfølt Ønske om Held og Lykke for vort kære Sogn og dets Beboere langt ud i de kommende Tider.

Holte i September 1950.

Billenstein.

Nymølle Papirfabrik.
(Nystrøm Fra Nordsjællands Øresundskyst 573).

ARBEJDERBEVÆGELSEN I SØLLERØD SOGN

Af Gartrer H. P. Andersen, Nyvang.

At skildre arbejderbevægelsens historie i Søllerød er en meget vanskelig opgave, og der kan kun blive tale om at fremdrage enkelte episoder og omtale enkelte af de personer, der igennem årene har spillet en fremtrædende rolle, alt ud fra de sparsomme oplysninger, som det har været muligt at samle. Det som her måtte have den største interesse, er oprindelsen til bevægelsen og arbejdet i de første år, men herom foreligger der kun sparsomme oplysninger, dels fordi alle der var med i de første dage, er gået bort, dels fordi der ikke foreligger noget skriftligt materiale fra den første tid. De, der startede bevægelsen, var ikke meget skrivende. Det gjaldt dengang mere om at få arbejdet gjort end at føre store protokoller. Og endelig er det lidet som fandtes, gået tabt ved en ildebrand, som ved århundredskiftet fandt sted i Nærum, og som lagde flere huse i aske, deriblandt det, hvor de få dokumenter og protokoller fra bevægelsens første dage

opbevaredes. Denne skildring bygger derfor, som nævnt, på erindringer om, hvad jeg har hørt de gamle fortælle i min barndom, og de autentiske oplysninger, som det er lykkedes mig at samle. Og jeg skal her holde mig til en kortfattet skildring af arbejderbevægelsens *politiske* historie, thi den har selvsagt her som de fleste andre steder også en kooperativ og en faglig side, men herom kan der måske blive lejlighed til at samle stof en anden gang, det har ikke været mig muligt at samle tilstrækkeligt til at medtage det i denne artikel.

De strømninger, som ude omkring i verden gjorde sig gældende, og som fik arbejderne til at indse, at den eneste vej til forbedring af de usle levevilkår, som i forrige tider blev dem til del, var organisering og sammenhold, kom først sent til Søllerød. Og det er ikke så mærkeligt, når man betænker, hvorledes forholdene var her for 60—70 år siden. Ingen, som ikke har levet med og fulgt udviklingen, kan gøre sig noget begreb om, hvilken kolosal udvikling der er sket i Søllerød i det nævnte tidsrum, fra et rent bondeland til det nuværende stade.

Dengang bestod Søllerød kun af de få store gårde, Dronninggaard, Søllerødgaard og Holtegaard, medens resten bestod i de små bondebyer Øverød, Søllerød, Gl. Holte, Trørød og Nærum, der hver bestod af 4—5 gårde og en samling små huse, der næsten alle tilhørte gårdmændene og tjente til bolig for deres arbejdere. Der var næsten ingen andre erhvervsmuligheder end arbejde på bondegårdene for arbejderne. Her fødtes de, og her levede de som regel deres tilværelse, knyttet til en eller anden af gårdene, underkastet de vilkår som bonden bød. Medbestemmelsesret om lønvilkår var der ikke tale om. Ville man ikke arbejde for det, som bonden bestemte, kunne man ganske vist lade være, men så betød det ikke alene arbejdsløshed, men som regel tillige, at man måtte flytte fra lejligheden, som hvor ussel den end var, dog gav familien tag over hovedet. Og hvad næsten det værste var, man kunne være sikker på at blive boykottet af de andre bønder, og kun udsigten til de berygtede fattighuse vinkede.

Arbejdsdagen var lang, om sommeren fra sol stod op og

til efter at den var gået ned. Om vinteren sluttede den heller ikke, fordi dagslyset svandt. Når mørket sænkede sig, tændtes lygterne, og fra loerne kunne man høre plejlernes taktfaste slag eller hakkelsesmaskinens knive skære foder til næste dags forbrug, ligesom arbejdet i staldene foregik ved lygteskin. Daglønnen var så lille, at man nu til dags ikke forstår, hvorledes en familie i det hele taget kunne få føden for den ringe ugeløn, som husfaderen bragte hjem efter en hel uges slid. Som eksempel kan jeg nævne, at ugelønnen for en husmand på gårdene helt op i begyndelsen af indeværende århundrede var 12 kr. om sommeren og 9 kr. om vinteren. Min fader arbejdede i adskillige år i min barndom for en løn af denne størrelse på en af kommunens gårde, og man vil kunne forstå, at det var spartanske forhold, der rådede i et hjem, hvor der var 6 børn. Og som det var i mit hjem, var det i de allerfleste arbejderhjem i slutningen af forrige århundrede og i begyndelsen af dette. Om sommeren i høstens tid måtte hele familien både voksne og børn være med, der var ikke noget der hed maskiner, alt høstarbejde foregik ved håndkraft, og der arbejdedes, så længe som det var muligt at se. Hvis en samlet ugeløn for en hel familie kunne komme op på omkring 15 kr., var det store ting. Skolegang for arbejderbørn var der knap tid til om sommeren og om vinteren kun hveranden dag, forsåvidt bonden, hvor husfaderen arbejdede, ikke havde brug for børnene til et eller andet arbejde på gården. At de vilkår ikke var menneskeværdige, og at arbejderne fortjente bedre vilkår, var man fuldt ud klar over, men hvorledes man skulle nå til en forbedring, kunne man ikke finde ud af. Sammenkomster, hvor man kunne drøfte, hvad der burde gøres, var der ingen af, og man havde næppe heller tid til noget sådant. Når den lange arbejdsdag var til ende, var det om at gøre at bruge tiden til hvile, for at man kunne være parat til at tage fat pany, når dagen gryede. Lidt have havde man som regel også, og den skulle passes i de få fritimer, der var tilovers. Arbejderen kendte kun til at arbejde og spise sin nøjsomme kost, hvile sig lidt og atter arbejde.

Samkvem med andre havde man ikke, den eneste forbindelse med omverdenen, som fandtes, var banen fra Ny Holte

til København. Og det at køre med toget, var ikke hvermands sag. Dels kostede det jo mange penge, dels havde man ikke tid til udflugter. Mange havde kun benyttet toget engang i deres levetid, nemlig da de skulle afsted for at trække i kongens klæder. I min barndom husker jeg mange gamle, som aldrig havde kørt med toget, og adskillige, som aldrig havde været udenfor sognets grænser.

En Københavnsrejse var en begivenhed af rang, som lange tider både før og efter optog sindene. Den blev planlagt lange tider i forvejen og diskuteret, inden den store dag oprandt. Jeg mindes således min første Københavnstur, da jeg som 9-årig knægt fik lov til at følge med min bedstefar på en nødvendig rejse til hovedstaden. Flere uger i forvejen drøftede man togtider og adskilligt andet, og dagen før begivenheden skulle finde sted, blev der skåret en forsvarlig madpakke, og med denne og flaske hvidtøl af den ringeste sort drog vi afsted under mange formaninger og advarsler om at passe på de store farer, man kunne komme ud for i storbyen, der dengang var adskilligt mindre farlig at færdes i end nu. Omkostningerne ved hele turen var, hvad billetterne kostede fra Holte og hjem igen. Mad havde vi jo selv med, og en kop kaffe fik vi hos nogen familie, som vi besøgte. Min »udenlandsrejse« var i lange tider samtaleemne blandt mine skolekammerater, der ikke endnu havde haft en sådan oplevelse.

Fornøjelser var der ikke mange af. Det eneste lyspunkt i så henseende var det årlige høstgilde, som bønderne som regel holdt for sine folk, når høsten var til ende, og hvor traktementet bestod i en middag og punch og æbleskiver og en svingom på loen. Herudover var den eneste fornøjelse man havde, når en karl var i besiddelse af en harmonika, som blev betragtet med stor ærbødighed. Og om sommeren om aftenen satte man sig i vejgrøften, og om vinteren i de mange gange uappetitlige borgerstuer, og med mer eller mindre held lokkede karlen tonerne frem til viserne om »Hjalmar og Hulda« eller »I Stratsborg levede en adelsmand så rig« og samlede en lyttende skare om sig.

Hvad der rørte sig ude i den store verden, hørte man kun lidet om. Det skete kun, når man en sjælden gang kom i

berøring med en, der havde været udenfor landets grænser, og det var ikke noget, der hørte til dagens orden. Aviser fandtes ganske vist, men at holde en avis havde man i et arbejderhjem, selv om abonnementsprisen, sammenlignet med nutidspriser, var ringe, ikke råd til. Kom det højt, slog en række familier sig sammen om en avis, der så gik fra hjem til hjem, og det kunne vare en uge, inden den nåede til den sidste i rækken. Datidens aviser indeholdt ikke stof, der kunne bidrage til at vække arbejderne til organisation og sammenhold, tværtimod. Hvis de omtalte de forsøg, der ude i verden blev gjort for rejsning af arbejderne, blev det beskrevet som åbent oprør og lederne som banditter og voldsmænd, der ville omstyrte den bestående samfundsorden ved vold og terror. Nogen forståelse af, at arbejderne også havde ret til en rimelig løn og menneskelige levevilkår, kunne man ikke finde i datidens aviser.

Således var forholdene for arbejderne i Søllerød, da den første spire til organiseret arbejderbevægelse så dagens lys i Søllerød i året 1888. Det var to smede fra Raadvad, *Voigt*[1]) (fader til endnu levende fhv. bageribestyrer Louis Voigt, Nærum), og *Kibenick*[2]), der som så mange andre unge svende havde været en tur på »valsen« i Frankrig og Tyskland og her stiftet bekendtskab med den gryende arbejderbevægelse, og som ved deres hjemkomst satte sig i sving for at stifte en organisation af arbejdere i Søllerød og Lyngby kommuner. Deres bestræbelser bar frugt, og snart havde man samlet tilstrækkeligt mange til, at man mente, at stiftelsen kunne finde sted. Men her meldte sig de første besværligheder, idet ingen af de daværende hotelværter turde leje lokaler til et sådant »oprørsk« formål. Man fik dog foreløbig stiftet en såkaldt »sektion Nærum af internationale«. Denne lille kreds arbejdede videre, og den 9. november 1888 stiftedes *Socialdemokratisk forening for Søllerød og Lyngby sogne*. Selve fødselen foregik under meget beskedne forhold, idet den fandt sted i et brændehus i Nærum i det hus, hvor den senere folke-

---

1) Peder Christian Voigt, født 1831 i Rådvad.

2) Peter Daniel Kibenick, født i Skodsborg 1846.

tingsmand *J. Wilmann,* som var medstifter, boede, og som tilhørte vognmand Lars Jensen. Huset nedbrændte, som før omtalt, og derved gik de uerstattelige dokumenter, der kunne fortælle om de begivenhedsrige dage, tabt. Når man måtte nøjes med et brændehus, skyldes også dette, at man ikke kunne få lokale nogen andre steder. Det første offentlige sted, foreningen fik lokale, var forøvrigt på Søllerød kro, hvor den daværende kromand Jens Peter Ness erklærede, at »Kroen er for alle, der opfører sig ordentlig, enten det så er arbejdere eller bønder«.

Formand for »Sektion Nærum« var den omtalte smed *Kibenich* (af hvem der endnu lever efterkommere her), sekretær var smed *Voigt.*

Hvem der var den første formand for den nye socialdemokratiske forening, vides ikke med sikkerhed. Fra nogle sider har jeg hørt, at det skulle være senere folketingsmand J. Wilmann; andre mener, at det var en smed ved navn *Peter Bernhard,* og det er mest troligt, at det var den sidstnævnte. Han var blandt dem, der var forrest i arbejdet for at skaffe foreningen udbredelse, og han var udsat både for trusler og forfølgelse, ja han blev ligefrem sultet ud og boykottet og måtte tilsidst forlade kommunen og søge andetsteds hen for at bjerge føden til sig og sine.

At det var trange kår og stor modstand, pionererne arbejdede under, fortæller bl. a. følgende tildragelser, som er mig berettet af nogle af dem, der var med fra begyndelsen.

Nogle af foreningens medlemmer var ude for at sætte plakater op med indbydelse til et møde, da en bonde forsynet med bøsse og hund kom til og truede med at skyde dem, hvis de ikke holdt op. Han nøjedes dog med at pudse hundene på dem med det resultat, at de flængede buksebagen på dem, så de måtte søge hen bag et hegn og ved hjælp at tjørne fæste laserne sammen, før de kunne gå videre.

I Virum var der indvarslet til møde, også hos en privat mand, en *smed Larsen.* Forud for mødet fik man at vide, at Virumbønderne havde besluttet at møde op i stort tal og prygle mødets taler ud af byen. Dette rygtedes i Lyngby, og man mobiliserede 10 af Lyngbys stærkeste arbejdsmænd, der

stillede som livvagt for taleren. Da man saa disse og forstod, at de ikke ville være til at spøge med, blev der ingen pryglescene arrangeret, og mødet forløb i ro.

Ved et andet møde, hvor den kendte *Peter Knudsen* skulle tale, havde bønderne i byen indkøbt et stort antal fløjter, som skulle tages i brug under mødet, for ved en pibekoncert at forstyrre mødet. Der blev imidlertid ikke brug for fløjterne, og det var politiassistent, justitsråd *Blom's* skyld. Den gamle joviale politimand, som mange endnu vil erindre, var nemlig før mødet kommet i venskabelig samtale med taleren, og under samtalen spadserede justitsråden og Peter Knudsen nok så gemytlig med hinanden under armen op og ned i salen. Dette syn virkede saa stærkt på dem, der havde tænkt at lave pibekoncert, at de klogeligt »stak piben ind«.

Der kunne berettes om mange lignende episoder, hvor man prøvede på at lægge den unge forening, der kun havde til hensigt at vække arbejderne til forståelse af deres menneskeværd, sten i vejen. Men til trods herfor voksede bevægelsen, og da der var gået 4 år, mente man at være stærk nok til at dele foreningen i to foreninger, en for hver af de to kommuner, og denne deling skete i oktober 1892. *J. Wilmann* blev den første formand for Søllerød-foreningen.

Arbejdet i denne fortsatte støt og roligt med større og større tilslutning fra arbejdernes side, og med mindre og mindre modstand fra arbejdsgivernes og anden side, der efterhånden forstod, at også arbejderne havde ret til at organisere sig for gennem organisation og sammenhold at skaffe sig bedre levevilkår og medbestemmelsesret om deres egne sager.

Året 1898 var et mærkeår i foreningens historie, idet man dette år for første gang fik valgt socialdemokratiske medlemmer til Søllerød sogneråd. Disse, som alle hørte til pionererne for bevægelsen, fortjener nærmere omtale. Det var *Johan Carl Thorvald Wilmann,* der var født 7. juli 1866, som søn af en arbejder på Ørholm papirfabrik. Han lærte i København som smed og maskinarbejder og tog i 1887 maskinisteksamen. Han kom dog aldrig til at få praktisk nytte af sin eksamen, idet han, hvis slægt gennem flere generationer havde hørt til

arbejderne på fabrikkerne langs Mølleåen, og kendte de dengang herskende elendige forhold for fabriksarbejderne, viede hele sit liv til arbejde for rejsning af arbejderklassen. Han måtte selv fra begyndelsen friste meget små kår, men en usvigelig tro på berettigelsen af hans gerning bar ham oppe, og han skyede intet arbejde for sine kammeraters skyld. Det var således ham, der organiserede arbejderne på Brede klædefabrik. I 1903 flytted Wilmann til Lyngby, hvor han blev leder af Socialdemokratens kontor der. Han blev i 1907 medlem af Lyngby sogneråd og i 1913 dettes formand. Han udførte som sådan et stort arbejde for sine standsfæller, der efter hans død d. 8. Febr. 1931 satte ham et smukt minde. Wilmann var i 1901 blevet medlem af folketinget som Lyngbykredsens repræsentant.

Den anden i rækken var *Lars Peter Jensen,* der var født d. 8. jan. 1867 i Danstrup ved Fredensborg som søn af en husmand. Efter at være konfirmeret, var han landbrugsmedhjælper, indtil han i 1890 blev soldat. Efter tjenesten kom han til at arbejde på Ørholm papirfabrik. Han gik straks igang med at søge sine arbejdskammerater organiseret, og i 1895 stiftede han Papirarbejdernes forbund. Da dette rygtedes, kaldtes han op på kontoret, hvor direktøren meddelte ham, at man ville give ham en formandsplads, hvis han holdt op med sit organisationsarbejde, i modsat fald var der »porten«. Lars Jensen valgte det sidste og fortsatte som almindelig arbejdsmand, samtidig med at han var formand og forretningsfører for papirarbejderforbundet til 1916. Dette var dog ikke noget særligt lukrativt foretagende, idet hans løn var 1 kr. om dagen, men det var ikke lønnen, der var det afgørende for Lars Jensen i dette forhold. Den stadige vækst i det forbund, han havde stiftet, var hans største løn, og han mindes med ære af papirarbejderne.

Fra 1909 drev han entreprenørvirksomhed i en årrække sammen med *Fritz Hübenbecher,* og udførte flere store arbejder for Søllerød kommune. Lars Jensen var også i en årrække medlem af amtsrådet.

I 1920 købte Lars Jensen »Pilehøjgaard« i Birkerød og flyttede dertil og udtrådte samtidig af sognerådet, i hvilket han

altså havde haft sæde i 22 år. 7 år senere solgte han gården og flyttede igen til Gl. Holte, hvor han levede sine sidste dage. Han var fra 1930—40 lagerforvalter på kommunens plads og materialoplag, og døde d. 7. maj 1945.

Lars Jensen var en mand af en særlig type, han var diplomat og en forhandlingens mand, der som regel forstod at føre forhandlingerne således, at hans modstandere mente, at de havde sejret, medens det i virkeligheden var Lars Jensen, der havde fået sin vilje. En søn er folketingsmand L. P. Jensen, Silkeborg.

Den tredje var tømrer *Lars Petersen,* en stout håndværkertype, der var født d. 24. maj 1856 i Vedbæk som søn af skovløber Peter Larsen, der boede i det gamle skovløberhus, som lå der, hvor Vedbæk skole nu ligger. Han lærte sit håndværk her og arbejdede næsten hele sit liv i Vedbæk og omegn. Lars Petersen var i mange år ejendomsskyldvurderingsmand og medlem af bestyrelsen for Skodsborg arbejderforening — nu Vedbæk sogns sygekasse. Han sad i sognerådet til 1913, og døde d. 12. april 1937.

Nr. 4 var *David Pedersen,* der var født d. 10. oktober 1848 som søn af husmand Jens Pedersen i Skodsborg. Han lærte i sin ungdom skomagerhåndværket, rejste efter endt læretid til Amerika, hvor han opholdt sig, til han i 1871 skulle være soldat. Arbejdede derefter nogen tid som svend i København og nedsatte sig i 1875 som skomagermester i Skodsborg. Han åbnede tillige i 1890 en manufakturforretning, og drev begge virksomheder til 1906, da han solgte ejendommen til Skodsborg brugsforening. Han flyttede så til Vedbæk, hvor han boede til sin død 19. januar 1939. Han sad i sognerådet til 1903.

Den femte var købmand *Lars Christian Engelsen,* der var der var født i Helsingør d. 3. april 1857, og kom hertil kommunen i 1887. Året efter etablerede han sig som købmand i Nærum og drev denne virksomhed til sin død, d. 3. oktober 1939. Engelsen var bl. a. formand for Nærum grundejerforening i en del år. Han udtrådte af sognerådet 1909.

Som nævnt flyttede Wilmann inden valgperiodens udløb til Lyngby, han afløstes i sognerådet af mekaniker *Erik Niel-*

C. Th. Wilmann.

Lars P. Jensen.

Lars Petersen.

David Pedersen.

ARBEJDERBEVÆGELSENS LEDENDE MÆND

Erik Nielsen.

Fritz Hübenbecker.

N. P. Andersen.

Valdemar V. Andersen.

sen, der tillige afløste Wilmann som formand for foreningen og beklædte denne post til 1905, hvor han afløstes af *Fritz Hübenbecher,* der fungerede til sin død 1937.

Erik Johan Nielsen var født i Birkerød d. 7. december 1866, og lærte smedehåndværket i Vedbæk 1881—85 hos smedemester Anthonsen. Han arbejdede i København som svend, indtil han blev soldat. Efter at have aftjent sin værnepligt 1888, rejste han i nogle år i England, hvor han arbejdede på forskellige større virksomheder. Efter hjemkomsten arbejdede han bl. a. på hærens kanonværksted og etablerede sig 1898 som smedemester i Nærum .Han nedsatte sig i 1901 som klejnsmedemester og mekaniker i Ny Holte og drev denne virksomhed til sin død d. 10. maj 1940. Erik Nielsen sad i sognerådet til 1909. Her interesserede han sig især for skolevæsenet og var medlem af skolekommissionen i en årrække. Han havde sin store andel i rejsningen af Ny Holte skole, der ved sin opførelse blev betragtet som noget af det mest moderne, der i de tider fandtes på skolevæsenets område. Det var også i Nielsens sognerådstid, at Søllerød gasværk blev bygget, et arbejde som i høj grad havde hans interesse. I en menneskealder var E. Nielsen formand for Søllerød sogns sygekasse, ligesom han i en lang årrække beklædte posten som sognefoged.

Som nævnt blev *Fritz Hübenbecher* i 1905 valgt til formand for foreningen. Dette blev en mærkedag for arbejderpartiet i Søllerød, idet F. Hübenbecher ikke alene blev formand for den politiske forening, men blev den mand, der i næsten en menneskealder, til sin død, blev samlingsmærket og arbejdernes ubestridte førstemand indenfor alle områder, som arbejderbevægelsen har haft i Søllerød sogn. Lad mig således nævne, at Hübenbecher var med til at stifte Nærum andelsbageri og var formand for dettes bestyrelse, medstifter af og formand for de tre af arbejderne oprettede brugsforeninger Gl. Holte, Nærum og Trørød, medstifter af og formand for arbejdernes fællesorganisation. Da boligforholdene under den første verdenskrig var lige så dårlige som nu, stiftede han »Foreningen til opførelse af billige boliger«, der byggede husene i Mariehøj og Buskehøj, og her skabte gode lejligheder

til en så billig husleje som ingen andre steder. Hübenbecher var foreningens formand næsten lige til sin død i 1937. Det var ikke alene indenfor arbejderbevægelsen i Søllerød, at man gjorde brug af hans rige evner, men også udenfor kommunen. Ja, så godt som i hele landets arbejderbevægelse var han en kendt skikkelse og deltog i mange af de foretagender og organisationer, som oprettedes af arbejderne rundt om. Han var i mange år og indtil sin død medlem af Socialdemokratisk forbunds hovedbestyrelse, ligesom han fra 1929 til sin død var medlem af Københavns Amtsråd.

Fritz Hübenbecher fødtes d. 3. august 1874 i Virum, hans fader var en fra Tyskland indvandret stenhugger, og selv lærte han den samme profession, og få kunne som han behandle det hårde materiale.

I Søllerød sogneråd indvalgtes han i 1909 og havde uafbrudt sæde her til sin død d. 2. februar 1937. Få har som han været i stand til at præge sognerådets arbejde. Alle, selv hans argeste politiske modstandere, bøjede sig for hans store erfaring og indsigt i kommunale sager og den redelighed og ærlighed, som prægede al hans færd. Han fik da også ved sin død af sine politiske modstandere såvel i sognerådet som amtsrådet det eftermæle at »man bøjede sig i ærbødighed for hans minde, han var en mand man altid kunne stole på, en mand, der altid kæmpede med blanke våben og aldrig gik med dolken i ærmet«.

I mange år drev Hübenbecher en omfattende entreprenørvirksomhed og udførte mange store arbejder. Som den myreflittige mand han var, sparede han aldrig sig selv, men tog sin part af arbejdet. Og der er ingen tvivl om, at han hentede den lungebetændelse, der lagde ham i en for tidlig grav, ved i regn og kulde på landevejen at arbejde med de hårde og våde sten.

F. Hübenbecher er begravet på Vedbæk kirkegård, hans jordefærd var den største i mands minde. På hans grav rejste arbejderbevægelsen, som tak for hans store indsats, en smuk mindesten.

For dem, der kun kendte Fritz Hübenbecher overfladisk, kunne han gøre indtryk af at være stejl og utilnærmelig,

hård og kantet som det materiale han til daglig bearbejdede, men alle dem, der som jeg, fik den glæde at være hans nære medarbejder og komme ham på nært hold, var indtrykket et helt andet. Vi lærte, at der bag det barske ydre bankede det varmeste hjerte, et hjerte der slog varmt og inderligt for alle, der havde hjælp behov, at han var en mand, der ikke skyede nogen anstrengelse eller noget offer for at komme småfolk til hjælp, og vi mindes med tak og glæde de mange lærerige timer, som vi har tilbragt sammen med ham. Et venskab med Fritz Hübenbecher var et venskab for livet, og hans altfor tidlige død var et stort tab, ikke alene for arbejderbevægelsen i Søllerød, men for den samlede danske arbejderbevægelse.

I 1906 var foreningen vokset så stærkt, at man vedtog at dele den i 3 afdelinger, en hovedafdeling for Nærum, Trørød og Gl. Holte, en afdeling for den østlige del og en for den vestlige del af sognet, med hver sin bestyrelse, men med hovedformanden som formand for alle tre afdelinger. Den første formand for den østlige afdeling blev portør *Nørgaard*, Skodsborg, for den vestlige afdeling *Anders Jørgensen* (Kvinderup) i Øverød og for midterafdelingen *Peter Christensen*, Gl. Holte. Som fællesledelse for alle tre foreninger fungerede bestyrelserne, der valgte et forretningsudvalg og en partiformand, og som sådan fungerede F. Hübenbecher som nævnt til sin død.

Denne form for organisation bestod til 1947, da de tre afdelinger blev selvstændige foreninger, dog med en fællesledelse til varetagelse af sager af fælles interesse.

I 1906 købte man af foreningen for 30 kr. den gamle fane, som allerede var anskaffet inden adskillelsen, men som ved denne var overgået til Lyngby foreningen. I 1908 optog man for første gang kvinder i foreningen, efter mange og lange forudgående forhandlinger. Mange nærede store betænkeligheder ved at give kvinder adgang, men der blev flertal for deres optagelse, og kontingentet for kvindelige medlemmer fastsattes til 30 øre pr. kvartal.

Samme år foretoges et eksperiment, som ikke er gentaget siden, og som viste sig ikke at være praktisk, idet man holdt

urafstemning blandt alle foreningens medlemmer, om hvem der skulle være bevægelsens kandidater ved det forestående sognerådsvalg.

I perioden 1917 til 1921 nåede arbejderbevægelsen sit politiske højdepunkt, idet man ved sognerådsvalget i 1917 erobrede flertallet i Søllerød sogneråd, og *Lars Jensen* valgtes til sognerådsformand. Men da han som nævnt fraflyttede kommunen inden valgperiodens udløb, blev *F. Hübenbecher* hans efterfølger og fungerede de to sidste år af perioden som formand. Ved valget i 1921 tabtes flertallet igen, og arbejderbevægelsen har siden været i mindretal i Søllerød sogneråd.

Efter Hübenbechers død var bager *Christian Madsen,* født d. 31. juli 1904, der nu er bosat i Sverige, en kort tid formand for partiet. Madsen var medlem af sognerådet fra 1937 til 1944 og var bl. a. formand for biblioteksbetyrelsen.

Han efterfulgtes som partiformand af *Valdemar Valentin Andreasen,* der afgik i 1947. Andreasen er født i Øverød d. 3. november 1887, og har fra sin ungdom været virksom indenfor arbejderbevægelsen. I sin ungdom arbejdede han ved forskelligt arbejde. Fra 1902 til 1907 arbejdede han som brøndgraver sammen med sin fader, der i mange år havde drevet denne profession. Indenfor arbejdsmændenes kreds fik man hurtigt brug for Andreasen, og fra 1909 til 1919 var han formand for Arbejdsmændenes fagforening. Han udførte som sådan et stort og godt arbejde for sine kammerater, der da også i 1913 satte ham ind i sognerådet, hvor han havde sæde til 1929 og igen fra 1943 til 1946, da han trak sig tilbage, for bedre at kunne passe sin daglige gerning.

Fra 1923 og en lang række år fremefter drev Andreasen selvstændig entreprenørvirksomhed og lever i bedste velgående og driver fortsat virksomhed som grønthandler i Ny Holte. Andreasen var bl. a. i en årrække medlem af bestyrelsen for Nærum andelsbageri og vurderingsmand til ejendomsskyld. Valdemar Andreasen efterfulgtes som partiformand af direktør *Erik Sørensen,* Øverød, der stadig har denne stilling her i sognet.

I 1938, da den organiserede arbejderbevægelse kunne fejre sin 50 års fødselsdag, markeredes begivenheden med en stor-

stilet festlig sammenkomst på Nærum hotel, hvor daværende statsminister *Th. Stauning* holdt festtalen, og hvor ikke så få af dem, der havde været med i bevægelsens første dage, var tilstede.

10 år senere, da man kunne fejre 60-årsdagen, holdtes en endnu større fest på Ny Holte hotel, og her var statsminister *Hans Hedtoft* festtaler. Bevægelsen, som begyndte sin tilværelse i et beskedent udhus i Nærum, var nu vokset til at tælle over 1200 medlemmer, og har på mange måder været med til at præge udviklingen i Søllerød kommune. Der kunne nævnes mange resultater af arbejderbevægelsens arbejde gennem de, mere end 60, svundne år, men her skal kun peges på eet, nemlig indsatsen på *boligområdet.*

Jeg har allerede nævnt stiftelsen af Boligforeningen for Buskehøj og Mariehøj og skal nævne eet til.

Da de første boligstøttelove i trediverne var vedtaget, var det vel meningen, at de i første række skulle komme menigmand til hjælp for at skabe så mange selvstændige hjem som muligt. Det viste sig imidlertid, at det næsten var umuligt for arbejderen eller småkårsmanden at opfylde de betingelser, som krævedes for at udnytte loven og få opført eget hus. På et møde indenfor partibevægelsen, som holdtes i Nærum, kom dette på tale, og fra flere sider fremhævedes, at den eneste mulighed for at udnytte lovene, således at de kunne komme småfolk til hjælp, var at søge lovene udnyttet på foreningsbasis. Tretten af mødets deltagere, som alle enten selv havde hus, eller på anden måde havde boligforholdene i orden, og som altså ikke selv manglede lejlighed, blev enige om at stifte en forening til boligbyggeriets fremme for arbejdere og småfolk i Søllerød kommune. Foreningen fik navnet »Søllerød kommunes sociale boligforening« og fik til formand værkfører *N. P. Andersen,* Ny Holte, medens en anden af arbejderbevægelsens første mænd i Søllerød kommune, forretningsfører *Robert Malmberg,* Gl. Holte brugsforening, blev kasserer. Trods det at foreningen stiftedes uden kapital af nogen art, og således på forhånd skulle synes dødfødt, lykkedes det dog gennem årene at løse de opgaver, som dens stiftere havde sat sig. Først opførtes en ejendom på Søndre Para-

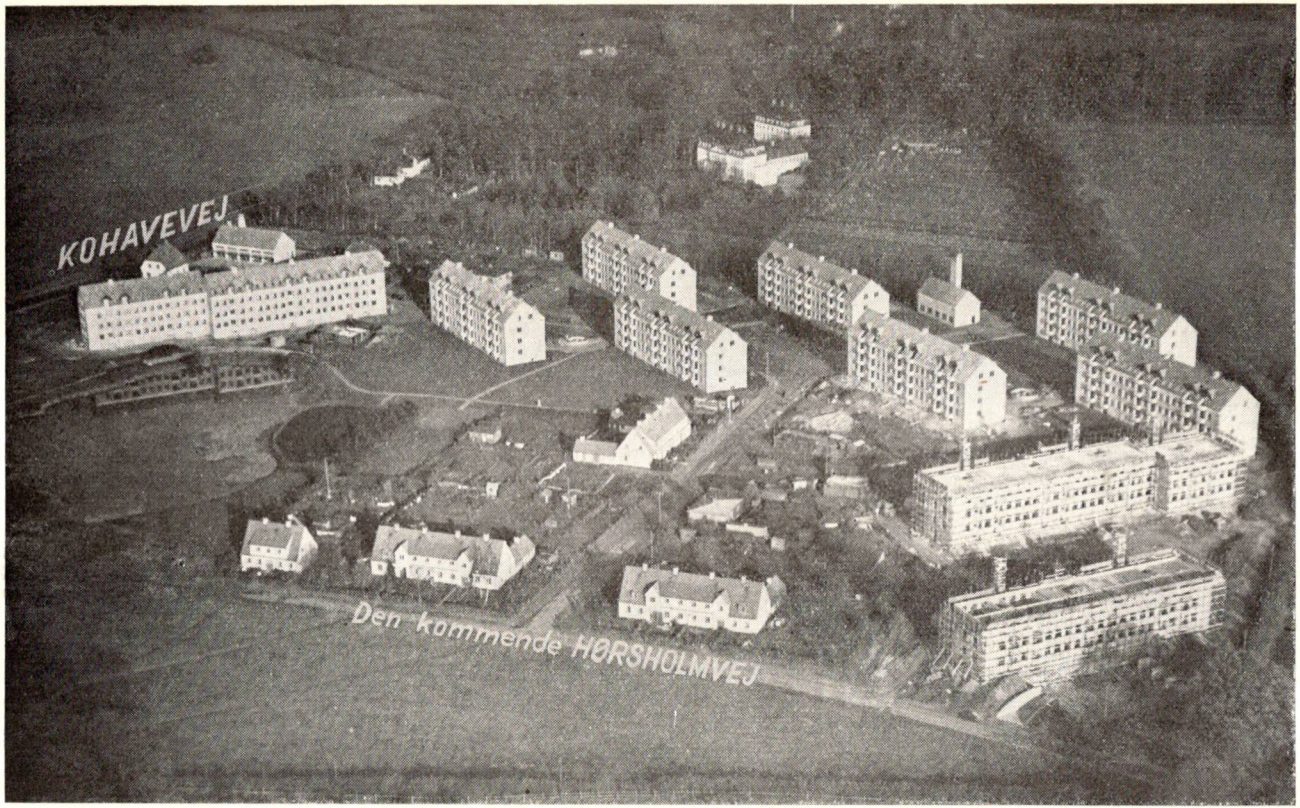

Skoleparken, Gammel Holte, set fra Luften.

disvej i Øverød, indeholdende 12 lejligheder, og denne ejendom indviedes i 1938. Der toges straks fat på et nyt byggeprojekt i Nærum, hvor det trods det at krigen og besættelsen var kommet, lykkedes at få opført 2 ejendomme, ialt indeholdende 36 lejligheder af samme art som på Sdr. Paradisvej, store, gode og moderne lejligheder, som blev beboet af foreningens medlemmer for en så rimelig leje, som man næppe finder mage til andet steds.

Og endelig kommer så det hidtil største byggeri i Søllerød kommune; opførelsen af det storstilede byggeri ved Gl. Holte, som har fået navnet »Skoleparken«, indeholdende 264 yderst moderne lejligheder med alle de bekvemmeligheder, som kan tænkes, såvel inde som ude, med grønne anlæg, sports- og legepladser m. m. Boligafgiften er også her så lav, at man skal lede længe for at finde sidestykke.

På mange andre områder har arbejderbevægelsen sat ind i de svundne år, bl. a. på oplysningsområdet, men det turde være så kendt, at jeg skal undlade videre omtale. Arbejderbevægelsen i Søllerød står i dag som forhen, rede til at være med til at gøre dagens gerning for at skabe de bedst mulige forhold for alle dem, der fik hjemstavn i vort lille, kønne land og i særdeleshed for dem, der fik virke og bo i Søllerød.

Efterskrift.

Jeg har i det forudgående kun omtalt enkelte af de mange, som i årene har ydet en indsats i arbejdet indenfor bevægelsen, en lang række af andre kunne nævnes, mange er gået bort, og mange lever endnu, men for ikke at komme til at glemme nogen, og således gøre forskel, har jeg nøjedes med at nævne nogle af dem, der har stået forrest i arbejdet, og hvis navne jeg mener bør fremhæves.

Nyvang 1. oktober 1950.

H. P. Andersen

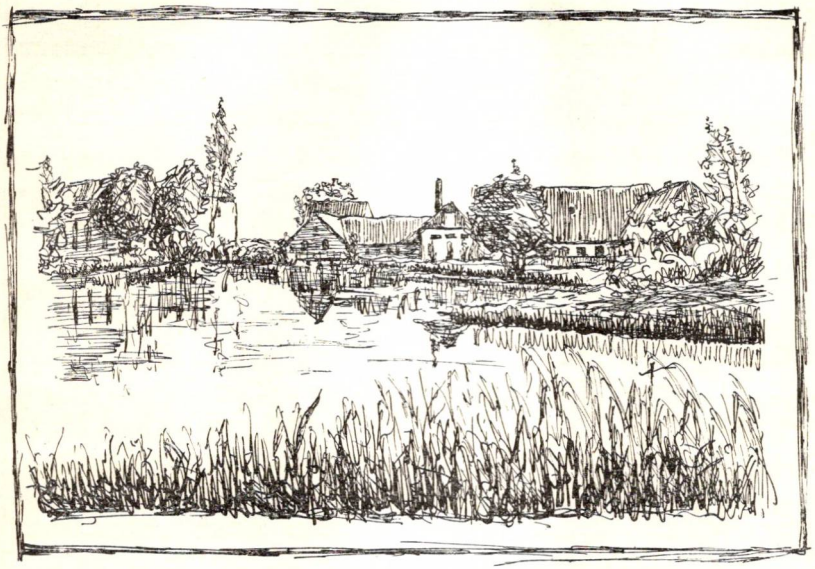

Strandmøllen i ældre Tid.

I. C. DREWSEN PAA STRANDMØLLEN

Af Skoleinspektør T. Bundgaard Lassen, Brande.

En af Tidens mest fremtrædende Mænd i første Halvdel af det 19. Aarhundrede var Papirfabrikanten, Kammerraad *I. C. Drewsen* fra Strandmøllen ved Mølleaaen. Indenfor Danmarks praktiske Samfundsliv, særlig paa Landbrugets og Industriens Omraade, var han en af sin Tids betydeligste Foregangsmænd, og som Medlem af de raadgivende Provinsialstænder tog han saa stærk Del i det politiske Liv, at hans Navn blev kendt over hele Landet.

Han udvidede Strandmøllen, der var Danmarks ældste Papirmølle, saa den blev Landets første Papirfabrik, idet han her opstillede Nordens første Papirmaskine, og han var med til at anlægge Silkeborg Papirfabrik, som hans Sønner ledede med saa stor Dygtighed.

Han udfoldede stor Virksomhed som landøkonomisk Skri-

bent og ansporede herved den danske Bondestand til at gennemføre Reformer, der bidrog til, at Landbrugerne fik større Udbytte af deres Jorder. Han virkede i det hele taget utrættelig baade som Stænderdeputeret og som Medlem af det kgl. danske Landhusholdningsselskab paa at hjælpe den danske Bonde frem til bedre økonomiske Kaar og til at blive ligestillet med Landets øvrige Borgere.

1. *I. C. Drewsens Slægt, hans Barndom og Ungdom.*

Strandmøllen, hvor Johan Christian Drewsen blev født den 23. December 1777 som Søn af Papirmøller *Chr. Drewsen,* ligger i Søllerød Sogn, 15 km Nord for København ved Mølleaaen, der fra Furesøen strømmer gennem Lyngby og Dyrehaven til Øresund. Den første Mølle, der laa paa dette Sted, var en Valkemølle, som tilhørte Kronen. Den var arvefæstet til en Borger i København ved Navn *Jan Ettersen,* som i 1635 fik Tilladelse til at udvide Mølleværket med en Melmølle og nogle Aar senere med en Papirmølle. I Aaret 1643 fik han Bevilling til »at udsende Tienere i Riget Danmark for at samle Lumper til Papirmøllen«.

Efter at Møllen flere Gange havde skiftet Ejer, blev den i 1690 købt af Kristian den Femtes Dronning *Charlotte Amalie,* der henvendte sig i Tyskland efter en dygtig Papirmagersvend. Man anbefalede hende *Johan Drewes von Ueltsen,* der blev ansat ved Strandmøllen som Mester, og som omkring 1700 forpagtede Møllen. Ved Dronningens Død 1714 arvede hendes Børn Møllen, og fire Aar senere solgte Arveprins Carl den til »dend erfahrne Papiirmester velagtet *Johan Drewsen* for 5500 Rdl. Courantmynt«.

Johan Drewsen var Ejer af Møllen til 1734, da han døde som Følge af et Ulykkestilfælde; en Stang fra Bøttepressen sprang løs og ramte ham saa haardt i Ansigtet, at det havde Døden til Følge.

Han havde ingen Sønner, der kunde overtage Møllen efter ham, men den blev dog alligevel i Slægten. Kort Tid efter hans Død kom nemlig en anden *Johan Drewsen,* I. C. Drewsens Farfar, Søn af Lachendorf Papirmølles Ejer Marcus

Drewsen, der var en Broder til Johan Drewsen den ældre, fra Tyskland til Strandmøllen, hvor han ligesom den ældre Johan Drewsen blev Mester, senere Forpagter og en Tid derefter Ejer af Møllen.

Efter ham gik Møllen i Arv til hans ældste Søn, I. C. Drewsens Far, *Chr. Drewsen.* Han havde rejst en Del i Udlandet og havde faaet en ret god Uddannelse, men han var en veg og uselvstændig Natur og blev derfor ofte overset. At han havde et hjælpsomt og gavmildt Sind, viste han ved flere Lejligheder. Efter Christiansborgs Brand 1795 skænkede han saaledes en Del kostbart Sølvtøj, gammelt Arvegods til en Indsamling, der blev sat i Gang til Fordel for Genopbygningen, og da Englænderne i 1807 tog Flaaden, gav han en Del gamle Egetræer, der stod paa hans Marker, til Holmens Skibsbyggeri. Han var en god Demokrat, hvilket bl. a. gav sig Udslag i, at han ydede *Malthe Conrad Bruun* Støtte, da denne paa Grund af sit Skrift »Aristokraternes Katekismus» var nødsaget til at forlade Landet. Han søgte da først ud til Strandmøllen og boede her, til han kunde komme med en Baad over til Hveen.

Chr. Drewsen drev Mølleriet, saavel Melmøllen som Papirmøllen, med saa stor Dygtighed, at han blev en velhavende Mand, der efterlod sig en betydelig Formue, bl. a. havde han erhvervet sig flere Gaarde i Omegnen af Strandmøllen.

Paa sine ældre Dage boede han paa Springforbi, som den ældre Johan Drewsen havde købt, og her døde han i Aaret 1810.

Han havde været gift tre Gange og efterlod sig en ung Hustru, Anna Drewsen, f. Lassen, og en stor Flok Børn, af hvilke I. C. Drewsen var den ældste, omtrent jævnaldrende med sin Stedmoder.

Anna Drewsen, der i saa ung en Alder blev Enke, omtales som en ualmindelig smuk og velbegavet Kvinde — »en Dame af megen Forstand og fin Dannelse«, siger Oehlenschläger om hende. Hun gjorde Strandmøllen til et kært Samlingssted for mange af Tidens kendte Digtere og Skuespillere, saa den som Bakkehuset blev et Sted, hvor Aandfuldhed og Vid fik Lov at udfolde sig.

Chr. Drewsen var en god og kærlig Fader for sine mange Børn, og I. C. Drewsen giver ham i sine Erindringer et smukt Eftermæle. Han bestræbte sig for at give sine Børn en god Opdragelse og lod dem undervise af Huslærere hjemme paa Strandmøllen. Resultatet blev efter I. C. Drewsens Udsagn ikke det allerbedste, thi da han 16 Aar gammel afsluttede sin Skolegang, hvor han som Lærere havde haft Hans Christian Winther, Fader til Digteren, og Hans Guldberg Sveistrup, senere kendt som en frisindet Forfatter, var han, siger han selv, »ganske uvidende«.

Han indrømmer dog, at han havde lært en Del af den latinske Grammatik, men af fremmede Sprog havde han kun lært eet, nemlig Tysk, som han havde lært af de tyske Papirmagersvende. Som ung indhentede han imidlertid noget af det forsømte ved at tage Undervisning i Engelsk og Fransk hos Professor F. C. Brun, ligesom han paa egen Haand studerede Fagskrifter og Historie.

I Barndomshjemmet var han besjælet af Kærlighed til Friheden, og denne Kærlighed var yderligere blevet styrket ved det, han i sine Drengeaar hørte og læste om den franske Revolution, og ved Læsning af dansk Historie, bl. a. Ove Mallings »Store og gode Handlinger«.

Efter Faderens Ønske kom han i Lære paa Strandmøllen og gjorde sit Svendestykke efter udstaaet Læretid, men Frihedstrangen, som den franske Revolution og dens Helte havde været med til at skabe i mangt et Sind, greb ogsaa ham — han vilde være Officer og som saadan drage ud og kæmpe for Frihedens hellige Sag.

Men det kom til at gaa anderledes, end han havde tænkt sig, og det, der bidrog stærkest hertil, var, at han efter en Teaterforestilling, hvor Tilskuerne, og deriblandt Drewsen som en af de ivrigste, højlydt tilkendegav deres Mishag for Stykket, blev indført i Skuespilleren *Michael Rosings* Hjem, og her blev kendt med Datteren Ophelia.

Allerede som Dreng havde I. C. Drewsen faaet Interesse for Teateret, idet hans Moder, Anna Wesseltoft, der i sine sidste Leveaar var svagelig og derfor i Vintertiden af og til boede i København sammen med Børnene, jævnlig tog ham med i

Teateret. Denne Interesse blev stærkere med Aarene, og han undlod ikke, naar Lejlighed gaves, at overvære Teatrets Premiéreforestillinger.

Da Stykket »Dormond og Vilhelmine« af Læge de Meza, Fader til Generalen, gik paa Teateret i Januar 1796, vakte det stor Opsigt, fordi det opfattedes som et Indlæg for Adelens Forrettigheder overfor Borgerne, og det blev dømt til Udpibning. Allerede ved Premiéren blev Stykket modtaget med en kraftig Pibekoncert, og Drewsen, der paa Fabrikken, hvor Signaler blev givet ved Pibning, havde opnaaet stor Færdighed i at pibe i Fingrene, peb saa kraftigt, at han overdøvede alle andre.

Da Stykket gik for anden Gang, blev der stor Skandale. Saa snart Tæppet gik, og Rosing som Advokat Dormond traadte frem, begyndte Pibningen, men da Klapperne ogsaa var mødt mandstærkt op, opstod der en voldsom Kamp mellem dem og Piberne. Malthe Conrad Bruun og P. A. Heiberg stod paa Pibernes Parti, men Rahbek og andre fik tilvejebragt saa megen Ro, at Stykket, der dog ikke blev taget op mere, kunde spilles til Ende.

Kort Tid efter denne Teaterforestilling, der havde sat Sindene saa stærkt i Bevægelse, ytrede Michael Rosing Ønske om at lære den unge Drewsen at kende, og af sine Fætre — Hegerne — blev Drewsen saa indført i det Rosingske Hjem. Han havde tidligere gjort Ophelias Bekendtskab, og da han nu jævnlig kom i Hjemmet, førte Bekendtskabet hurtig til Forelskelse og Ægteskab.

Hermed blev Drewsens Planer om at blive Officer skrinlagt. 20 Aar gammel blev han i November 1798 gift med den smukke Ophelia, og det unge Par slog sig til Ro paa Strandmøllen, som Drewsen fik Ledelsen af, medens Faderen med sin unge Hustru indrettede sig paa Springforbi.

Ogsaa efter at Ophelia og I. C. Drewsen var rykket ind paa Strandmøllen, stod Dørene aabne for Hjemmets glade og aandfulde Venner, og den Vennekreds, som var kommet der i Anna og Chr. Drewsens Tid, udvidedes.

Her kom Michael Rosing og hans Hustru Johanne Rosing, f. Olsen og deres mange Børn, bl. a. Louise, der var gift med

Justitsraad Wiehe og Moder til Anton og Michael Wiehe; her kom Hegerne — Drewsens Fætre og Kusiner — med deres paarørende, Kamma og Knud Lyhne Rahbek, Christiane og Adam Oehlenschläger; her kom Forfatterne Thomas Thaarup, Christen Pram, Chr. Olufsen, Foersom og Laurids Kruse, og her kom en Flok af unge, der førte Livsglæde og Lystighed ind i Kredsen.

Der blev sunget og læst meget paa Strandmøllen. Drewsen var selv lidt af en Digter, og nogle Drikkeviser, han havde skrevet, blev brugt flittigt i det muntre Lag. Man gik paa Jagt, sejlede, læste op eller spillede Dilettantkomedie enten i et lille Privatteater, der var indrettet paa Strandmøllen, eller i Borups Selskab. Det var særlig den Rosingske Familie, der besatte Rollerne, men Drewsen, der var en god Amatørskuespiller, fik dog jævnlig Roller tildelt.

Da det efter nogle Aars Forløb kom til et Brud og senere til Skilsmisse mellem Drewsen og hans Hustru, opløstes for en Del den Vennekreds, der havde haft Samlingssted paa Strandmøllen. Dertil bidrog ogsaa, at Drewsens Interesse for Teater og Litteratur efterhaanden traadte i Baggrunden for industrielle og landøkonomiske Interesser, og da han nu kom i Forbindelse med formaaende Mænd, hvis Interesser gik i samme Retning som hans, fik han nye Venner, bl. a. Konferensraad *Jonas Collin,* der ofte kom i hans Hjem.

2. *Drewsens Oplevelser under Englænderkrigene.*

Skønt Drewsens Planer om at slaa ind paa den militære Løbebane blev »lagt paa Hylden«, da han indgik Ægteskab med Ophelia Rosing i 1798, og han derefter med stor Iver kastede sig over det Arbejde, han nu gik ind til, Ledelsen af Fabrikken og Driften af en Gaard i Smidstrup, som Faderen havde overdraget ham, kom han dog til at prøve »Livet som Militaire«, idet han efter Skærtorsdagsslaget 1801 meldte sig til Landeværnet og indtraadte i dette frivillige Korps som Løjtnant.

Da de historiske Begivenheder 1801 og 1807 kom til at gribe stærkt ind i Drewsens Liv, skal der her, forinden der gives

en Skildring af hans Virksomhed som Landøkonom, Politiker og Fabrikant, fortælles om hans Oplevelser under Krigene med England, i det væsentlige som han selv har meddelt det til Forfatteren *Frederik Barfod* 1847[1]).

For at tvinge Danmark ud af Forbundet med Rusland og Sverrig, »den væbnede Neutralitet« sendte England sidst i Marts 1801 en Flaade paa 53 Skibe under Anførsel af de berømte Admiraler Parker og Nelson til Øresund. Den 30. Marts gik Flaaden gennem Sundet, og samme Dag stod der paa alle Gadehjørner i København en Opfordring, hvori der

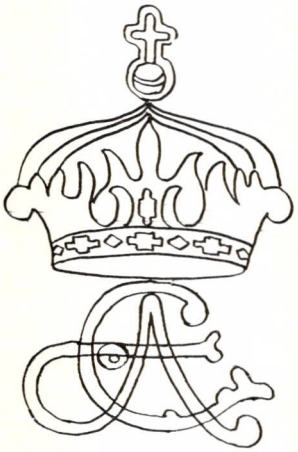

Dronning Charlotte Amalias Navnetræk.

lovedes enhver, der i det forventede Slag tog Tjeneste paa Blokskibene, en Betaling af 15 Rigsdaler for sit Heltemod.

Den første April var Drewsen i København, men da man fortalte ham, at Nelson var gaaet ad Østersøen til, tog han om Aftenen tilbage til Strandmøllen. Hans Fader var paa Strandmøllen, da den engelske Flaade stod gennem Sundet, og af Frygt for, at Englænderne skulde gøre Landgang og paa Grund af Dronning Charlotte Amalias Navneciffer, der var opsat paa Møllen, antage Strandmøllen for kongelig Ejendom og behandle den derefter, nedtog han det gamle

[1]) Ny kgl. Saml. 1489 i Folio i Det Kongelige Bibliothek, sml. Memoirer og Breve Bd. XXV, Strandmøllen, S. 8.

Navneciffer, der i over 100 Aar havde haft sin Plads paa Muren.

Om Formiddagen den følgende Dag — Skærtorsdag — begyndte Kampen. Drewsen var da paa Strandmøllen, men næppe havde den første Kanon tordnet, før han kastede sig paa en Hest, var en halv Time senere indenfor Byens Volde og stod allerede paa et Pakhus, da Slaget var i sin Vorden.

De danske Skibe kunde han tydeligt se, men paa Grund af Røgen ikke de engelske, navnlig stod han heldig for at se »Prøvestenen«. Han saa da ogsaa, hvorledes de engelske Kugler hvislede igennem Vandet mellem de danske Skibe og Strandbredden, og han delte den almindelige Opfattelse, at Grunden hertil var den, at Englænderne sigtede for højt, saa de skød over Skibene, medens Grunden lige saa ofte var den, at Kuglerne var gaaet gennem Blokskibenes raadne Skrog.

Endelig lagde en engelsk Fregat sig tæt paa »Prøvestenen« og beskød den langskibs. Man saa denne Fregat give Signal til den engelske Slagorden, og man antog rundt om med Rette, at man fra Fregatten havde advaret de øvrige Skibe mod at skyde for højt. Det varede ikke længe, før man kunde se, at »Prøvestenen«s Ild begyndte at sagtne. Tilsidst havde den kun en eneste brugbar Kanon, men denne vedblev Besætningen ufortrødent at bruge, mens de mellem hvert Skud fik det glatte Lag fra Fjenden. Til sidst var ogsaa den sidste Kanon ubrugelig, og »Prøvestenen«s Mandskab blev bragt til Land.

Skibets tapre Chef, Løjtnant *Lassen,* vilde da overgive Kronprinsen sin Sabel som Statsfange, fordi han uden udtrykkelig Ordre havde forladt sit Skib. Drewsen kunde aldrig senere gaa forbi denne — ham personlig ubekendte Helt — uden at hilse ham saa dybt, som han ellers aldrig hilste noget Menneske, men i den første Tid efter Slaget modtog Løjtnant Lassen samme Hyldest af enhver, der mødte ham.

»Tiderne forandrede sig, og Hukommelsen tabte sig«, bemærkede Drewsen, da han lod disse Oplevelser nedskrive. 36 Aar senere skulde Drewsen en Dag ind i en Bank i København. Ved Gammelstrand saa han en simpel Ligvogn,

der blev fulgt af et Par invalide Matroser med Aprilsmedaljen. Drewsen spurgte, hvem det var, som blev ført til Graven, og fik det Svar, at det var Kommandør Lassen, Helten fra 2. April. Han havde overlevet sig selv — han døde ubemærket af den Slægt, for hvis Fædre han var gaaet i Kamp.

Iblandt dem, hvem de 15 Rdl. havde lokket, men dog maaske ogsaa ædlere Grunde havde drevet, var ogsaa Jørgen Kusk fra Strandmøllen. Han havde kæmpet paa »Vagrien«, et af de Skibe der som bekendt led allermest. Henad Aften kom Jørgen dog hel og holden hjem til Strandmøllen, men Hørelsen havde han midlertidig tabt under Slagets Larm, og med den syntes ogsaa Talen at have svigtet ham. Omsider genvandt han dog de tabte Evner, saa han kunde svare paa de Spørgsmaal, man stillede ham.

»Og hvad gjorde I,« spurgte Drewsen ham, »da I ikke havde mere at skyde med?«

»Vi satte os langs med Dæksknæene, Herre, for der var vi dog altid mere sikre, end hvor der kun var en raadden Planke foran os.« Og der i Skjul af Knæene maatte de værgeløse lade sig beskyde, efter at de var bragt ud af al Forsvarsstand.

Landeværnet, som Drewsen indtraadte i efter Skærtorsdagsslaget, førte i de følgende seks Aar en rolig Tilværelse, men da saa Englænderne, 30.000 Mand stærk, i August 1807 gik i Land i Vedbæk, blev Drewsens Bataillon sendt til København, og skønt Landeværnet ikke blev meget brugt under Københavns Belejring, kom han til at deltage i flere Træfninger. Da han mente, at hans Familie var i større Sikkerhed i København end paa Strandmøllen, tog han sin Kone og sine Børn med til Hovedstaden.

Det var for Drewsen en utaalelig Tanke at have været i Krig uden at have lugtet Krudtet. Derfor meldte han sig en Aften syg for sin Bataillonskommandør, den bekendte Schrødersee, og af Livjægerkorpsets Chef, den raske Holstein, fik han Tilladelse til den næste Dag at deltage i Korpsets Udfald. Det var Udfaldet i Classens Have, hvor det gik varmt til, og da Drewsen brugte sin Riffel saa godt, at han med den kunde nedskyde en enlig hvilende Krage, er der Grund

til at tro, at de Kugler, han sendte Englænderne, ej heller forfejlede deres Maal.

Hans Deltagelse i Udfaldet vakte stor Opsigt. Næste Dag fortalte man det til Schrødersee, der udbrød: »Men han var jo syg.« »Han var desuagtet med.« »Saa er det maaske hans Maade at fantasere paa,« bemærkede Schrødersee.

Under Bombardementet kommanderede Drewsen i Kirsebærgangen. Det var en afskyelig Post, ingen rigtig Aktivitet, men derfor ikke mindre Fare. Da han efter den første Bombardementsnat kom hjem (han boede paa Hjørnet af Boldhusgade og Admiralsgade), havde hans Kone befordret sig selv fra Asken i Ilden. Den almindelige Forvirring havde ogsaa betaget hende, og fra 2den Etage var hun med alle Børnene flyttet ned i den langt farligere Kælder. Drewsen fik hende da flyttet ud paa Christianshavn, i et af de nærmeste Huse udenfor Amagerport.

Da han den tredie Nat kom derud, var han sløvet paa Sjæl og Legeme som alle andre i Byen. Han var saa udmattet, at han var gaaet forbi Frue Kirke uden at have set den brænde. Han gik i Seng uden at lægge Mærke til, at hans Svigerinde var kommet, og hun havde heller ikke hørt hans Hjemkomst. Et Skrig fra en af Sønnerne forstyrrede hans Søvn, og vranten buldrede han løs. Derved vækkede han Svigerinden, men hun kunde umulig tro paa hans egen Tilstedeværelse. »Herre Gud,« udbrød hun, »saa er han altsaa nu falden, og ikke engang fra et andet Liv kan han aflade at opdrage de kære Børn.«

Bombardementet havde Ende, men i de følgende Dage satte flere af Byens tapre Forsvarere Livet til under Smaatræfninger. Fra Rysensteens Bastion sendte man den 5. September en Trop af Landeværnet ud til Spidsen af den afbrændte Tømmerplads for at afhente et Par demonterede Kanoner, medens en Trop Livjægere under Major Holstein skulde dække dem. Iblandt de sidste var ogsaa Michael Rosing, Drewsens Svigerfader. Fra Nabobastionen, hvor Drewsen havde Post, søgte man ved en vedholdende Kanonade af understøtte dem, men fra det engelske Batteri ved Posthuset hilste en morderisk Ild de uddragende, og Majo-

ren havde god Grund til at spørge Rosing, om han havde gjort sit Testamente.

Anføreren for Landeværnstropperne var en Løjtnant Hammer, hvem man opfordrede til at afstaa fra dette Foretagende, men han svarede raskt: »Gud Fader bevares, en saadan Kanon er jo 2—300 Rdl. værd«. Det var intet Under, at han senere blev Ridder af Dannebrog. Kanonerne fik man dog ikke, for de Vogne, hvorpaa man skulde have læsset dem, blev skudt ned.

Der blev saa givet Ordre til Tilbagetog. Man naaede ogsaa tilbage, og i en Vogn laa der et Lig, hvis Ansigt man havde dækket med Kasketten. Drewsen løftede Kasketten i Vejret og slog forfærdet Hænderne sammen — han var sikker paa, at den døde var Michael Rosing. Endnu engang saa han efter, men for ham at se, var der ingen Tvivl mulig.

Et Vidne til hans Fortvivlelse anede imidlertid dens Grund og rev ham ud af Vildfarelsen. Den døde var nemlig ikke Rosing. Han var ikke kommet noget til og tilbragte Natten i bedste Velgaaende paa Bastionen sammen med de øvrige. Han kom dog i nær Berøring med Døden, thi dels af Træthed, dels fordi der ikke var synderligt at bestille, lagde han sig med flere andre plat ned paa Jorden for at sove. Først næste Morgen opdagede han, at en død Landeværnssoldat havde tjent ham som Hovedpude.

Da General Peymann den 7. September overgav Byen til Englænderne, og Byens Porte igen blev aabnede, var Drewsen den første, der passerede Østerport. Han længtes efter at komme hjem til Strandmøllen og tilbagelagde den o. 15 km lange Strækning paa halvanden Time. Tæt ved Møllen mødte han sin Fader, der gik sammen med en hannoveransk Officer. Tre Officerer og 120 menige Soldater var nemlig blevet indkvarteret paa Strandmøllen.

Drewsen blandede sig meget med dem, og han forstod straks at sætte sig i Respekt for Officererne som Riffelskytte. Han deltog i en Skiveskydning med dem, og paa lang Afstand ramte han i første Skud Vingen af en lille Barnemølle, som var opsat paa Husets Gavl, og som Soldaterne

havde skudt mange forgæves Skud efter. »Det var et sikkert Skud«, udbrød Soldaterne, og Officererne gav dem Ret.

Senere laa der i nogle Dage en Del Skotter indkvarteret paa Strandmøllen, og Drewsen havde ogsaa denne Gang Held til at vinde Officererne. Paa Marken pillede Skotterne Kartofler op, som de selv kogte. I Laden, hvor de havde indrettet sig, sad de en Aften i Færd med at nyde dem omkring et Tællelys, som de havde opstillet i et Kornneg. Drewsen kom til, og i al Rolighed bad han dem flytte sig for ikke at svide hele Fabrikken af, men alle hans Opfordringer hjalp ikke. De lo blot af ham. Med et barskt Udraab rev han da Lyset til sig og slukkede det, saa Laden henlaa i Mørke.

Soldaterne fandt sig i det uden at kny, for de havde opdaget, at deres Løjtnant stod i Ladeporten. Han tog Drewsen til Side, efter at han først havde irettesat Folkene, og gav saa Drewsen en fin Irettesættelse under Formen: »You are very resolute, sir, you ought take it a little more care«.

Et Par Dage efter indskibede Skotterne sig, og Sjælland var fri for Fjender.

Da der nu ikke var Brug for Landeværnet, ønskede Drewsen ikke at gøre Tjeneste i Korpset, og han gik derfor til Kongen, Frederik den Sjette, for at faa sin Afsked. Aldrig saa snart havde han fremsat sin Begæring, før Kongen udbrød: »Ja, De kan gerne faa Deres Afsked. De Herrer i Landeværnet har saa dog ikke opført sig alt for godt«.

Drewsen mente, at han nok kunde være sit Rygte bekendt, og erklærede, at han vilde betragte det som en stor Naade, om Kongen, i Tilfælde af en ny Landkrig, vilde ansætte ham ved Livjægerne eller Herregaardsskytterne.

Dette Svar forbavsede og formildede Kongen.

»Hvad for noget. Naa, De er af den Slags. Kan jeg saa ikke gøre Dem en Tjeneste?«.

Men da Drewsen svarede: »Jeg trænger til intet andet, end til Deres Majestæts Naade«, bukkede Kongen. Audiensen var forbi.

Et Par Dage efter fik Drewsen Tilbud om, at han straks kunde faa Kommandoen over et Kompagni, hvis han blev i

Tjenesten, men da han fremdeles ønskede sin Afsked, fik han det med det samme.

Kort Tid efter traf Drewsen igen sammen med Kongen.

Ved Strandmøllen var der et Vagthus og tæt derved en stor Svinegaard, thi Drewsen drev paa den Tid en fordelagtig Handel med Fedesvin. Kongen holdt en Dag udenfor Vagthuset og blev vred over Stanken, der generede ham, og som han mente ogsaa maatte genere Vagten.

»Hvis er de Svin? Kan man ikke faa fat paa den Mand?«

I det samme kom Drewsen gaaende, og da en Soldat kaldte paa ham, skyndte han sig derhen.

»Det er jo skændigt med det Svineri«, udbrød Kongen harmfuld.

Drewsen samlede al sin Rolighed, inden de Ord, der laa ham paa Tungen, blev udtalt, og i Stedet for kom han med en intetsigende Bemærkning.

Kongen red da bort, men Svinene maatte Drewsen fjerne.

Drewsen havde i Kampen mod Englænderne vist, at han var i Besiddelse af et uforfærdet Mod, og at han, naar det gjaldt Fædrelandets Vel, ikke holdt sig tilbage, selv om det skulde koste ham Livet. I Aaret 1812 viste han atter, at han altid var parat til at yde sit Fædreland en Tjeneste.

Man frygtede da i Danmark et svensk Angreb og vilde derfor gerne have en Mand sendt til Skaane, for at han kunde udforske, hvor i Danmark Svenskerne vilde angribe. Paa højere Steder havde man lagt Mærke til Drewsens »Troskab og gode Borgersind«, og maaske var det netop derfor, Prins Christians Adjudant, Ludvig Frederik Brok, en Dag i Sommeren 1812 henvendte sig til ham for at forespørge, om han vilde paatage sig Hvervet at rejse til Skaane.

Drewsen vilde først vide, om »denne Anmodning havde et højere Udspring«, og gik nu til Kongens Generaladjudant, F. Bülow. Da denne erklærede, at det vilde være Kongen kært, om Drewsen vilde »forrette det omhandlede Ærinde«, var Drewsen straks villig til at rejse.

Et Par Dage senere fik Drewsen fra Bülow tilsendt et Par Pasblanketter samt nærmere Ordre angaaende Rejsen.

Frederiksberg Slot, 30. Juli 1812.

Efter Aftale giver jeg mig herved den Frihed at sende tvende Blanketter til Pas, som De nu selv maa have den Godhed at udfylde, det ene for Dem, det andet for Deres Tjener, thi begge maa ikke anføres paa et og samme Pas. For at De kan vide, hvad der skal iagttages ved Passenes Udfyldning, sende vi Dem tillige et udfyldt Pas, samt Politimesterens Skrivelse til mig.

Det, som særdeles interesserer Kongen at vide, er:

1. Hvor stor er den Armé, som samles i Skaane og andre Steder i Sverrig.
2. Paa hvilken Dag denne Armé skal være samlet, og paa hvilken Dag den skulde indskibes, samt paa hvilke Steder af Kysterne.
3. Hvorhen denne Armés Bestemmelse er, hvilket bedst vil kunne sluttes deraf, hvor længe Transportskibene er hyrede, og paa hvor lang Tid Proviant medgives.
4. Om russiske Hjælpetropper forventes til Sverrig, og da til hvilken Tid, til hvilken Havn, hvor stærkt dette Korps vil være, og hvem der kommanderer det.
5. Om engelske Hjælpetropper ventes til Sverrig o. s. v.
6. Om Kronprinsen af Sverrig, eller hvem ellers, skal kommandere den samlede Ekspedition.
7. Om de svenske Købmænd vedbliver at sende Varer til Danmark, og til hvilken Tid de agter at holde op dermed.

Iøvrigt ønskes Underretning om enhver anden Ting, som fortjener Opmærksomhed. Det vilde være bedst, naar De først rejste om 2 eller 3 Dage, thi da kan Tingene maaske bedst opklare sig, og sikrere Efterretning kunde erholdes. Jeg ønsker Dem lykkelig Rejse, og Kongen erkender Deres gode Borgersind og Velvilje.

Ærb. *F. Bülow.*

Drewsen turde imidlertid ikke selv udfylde de to Pas og rejste i Stedet for over Helsingør, hvor han fik sig et lovformeligt Pas.

Om Rejsens Forløb fortælles saaledes i Drewsens Livserindringer:

Over Helsingborg gik Drewsen til den store skaanske Papirfabrik »Klippan«, hvorhen han som Papirmager let kunde skaffe sig et Ærinde. Derfra drog han videre om i Landet, men kunde naturligvis intet udforske, dels fordi der endnu slet ikke var tænkt paa noget Angreb paa den danske Stat, dels fordi han selvfølgelig ikke kunde fremkomme med

noget direkte Spørgsmaal. Engang troede han dog, at han havde listet sig nærmere ind paa Teksten, men Resultatet af Samtalen med nærværende svenske Fortrolige blev dog sluttelig den Erklæring: »Der er ikke mange Karle, der vitte om den Hemmelighed, og disse er Frimurere«.

Imidlertid hørt han dog stunddom Tale om en afgjort Ulyst til at fordybe sig i Norges Klippekløfter, og Totalindtrykket, han troede at have modtaget, var dette, at hvis man i Sverrig overhovedet forberedte sig paa noget, da forberedte man sig snarest paa at erobre Norge i Holsten.

Over Landskrona vendte han saa hjem. Han tog sig en Baad, men just som han skulde bestige den, spurgte en Svensker ham, om han vilde over endnu i Aften og med hvem. Da Drewsen nævnede Baadførerens Navn, sagde Svenskeren: »Kunde ikke Herren blive til i Morgen? Det er saa silde nu, og det er ingen brav Mand, den«.

Men Drewsen turde ikke blive. Da han dog nu havde faaet Mistanke om, at han havde givet sig i Kast med et Menneske, der kunde tillade sig allehaande, gav han sin Tjener et Vink og paabød ham at være aarvaagen. Men Herre og Tjener sad i hver sin Ende af Baaden, og næppe var de kommet vel ud paa Søen, før den sidstnævnte fandt sig berettiget til at snorksove.

Drewsen valgte da det Parti under hele Sejladsen at synge den ene Vise lystigere end den anden, og af og til spillede han med en Lommekniv. Han kom lykkeligt hjem og aflagde først en skriftlig, senere en mundtlig Rapport, begge Dele til Bülow, men fandt ingen Tiltro, saa meget mere som Løjtnant Schwarz paa en lignende Tur troede at være kommet til samme Resultat som Regeringen, det nemlig, at Sverrig tilsigtede et Angreb paa Norge.

Drewsen fik kun Tak — maaske næppe nok det — for sin Tjenstvillighed, men da han en Tid senere gik til Kongen for at faa denne til at hjælpe sin Broder, der under Krigen havde mistet hele sin Ejendom, mærkede han dog, at Kongen langt fra havde glemt ham.

Da Drewsen præsenterede sig: »Jeg er Drewsen fra Strandmøllen«, svarede Kongen nemlig: »Ja vel, jeg kender Dem

meget godt, selv om De kommer sjældnere til mig, end jeg kunde ønske. Deres Troskab og Borgersind er mig vel bekendt«.

Maaske var det Belønningen, der kom fem Aar senere, da man overrakte Drewsen »en gratis udfærdiget virkelig Kammerraadsbestalling«, hvorved han med eet Spring kom op i Rangforordningens 6. Klasse Nr. 2.

Nu maatte Drewsen atter op til Kongen for at overbringe ham sin Tak for »den store Naade«. »Jeg takker Deres Majestæt for den store Naade, der er blevet mig tildelt«. »Aah, ingenting at takke for«, lød Svaret. Flere Ord blev ikke udvekslet. Drewsens tredie Audiens hos Frederik den Sjette var til Ende. Drewsen anede ikke Grunden til, at han fik denne Titel, og satte vist ikke særlig stor Pris paa den. Han havde ikke tjent Fædrelandet for at vinde Ære eller Fortjeneste, men udelukkende, fordi han sandede Ordene: »Sit Fædreland skylder man alt, hvad man kan udrette«.

3. Drewsen som Landbruger, og hans Virke for Landbostanden.

Som før nævnt blev Drewsen i 1798 Gaardejer, idet Faderen ved hans Giftemaal skænkede ham en Bondegaard paa 30 Tdr. Land i Smidstrup, en Mils Vej Nord for Strandmøllen. Gaardens Drift kom til at optage ham meget. Han fik stor Interesse for Landbruget og satte sig med stor Grundighed ind i de bedste af Tidens landøkonomiske Skrifter. Han indførte snart Forbedringer i Driften, og da han optog et omfangsrigt Arbejde som landøkonomisk Skribent, blev han kendt som en Foregangsmand paa Landbrugets Omraade. Hans Indsigt i landbrugsfaglige Spørgsmaal førte med sig, at han blev Medlem af det kgl. Landhusholdningsselskabs Bestyrelse, og som saadan virkede han i mange Aar utrættelig for at ophjælpe og gavne dansk Landbrug.

Da han overtog Gaarden i Smidstrup, var dens Tilliggende spredt paa forskellige Steder, men ved heldige Byttehandeler fik han dens Jorder samlet og gav sig saa til at omlægge Gaardens Drift. Her mødte han imidlertid forskellige Vanskeligheder. Tjenestefolkene var saaledes uvillige til at ud-

føre deres Arbejde anderledes, end de var vant til, men da de mærkede, at det var hans bestemte Hensigt at gennemføre Reformerne, og saa, at han selv gik med i Arbejdet, bøjede de sig for hans Bestemmelser.

De Forbedringer, han indførte, var haardt tiltrængt. Kartofler dyrkedes kun i Haven, Roer slet ikke, der dyrkedes uden Brak, og da Agrene var fulde af Kvik, mislykkedes Kløverdyrkningen. Drewsen indførte Vekseldrift og Staldfodring, og ved at dyrke Roer og Kartofler fik han Bugt med Kvikgræsset. Landbrugsredskaberne var daarlige. Man anvendte bl. a. den klodsede danske Plov, der maatte slæbes af fire Heste og krævede to Mands Betjening. Drewsen erhvervede sig imidlertid en brugt engelsk Plov og prøvede den. Det første Forsøg ansporede ikke til Gentagelse. Folk og Heste var udmattede af Arbejdet, og Resultatet var langt fra godt. Hans Fader sagde smilende om det pløjede Areal: »Det gaar ud og ind som Kong Volmers Landevej«. Men Drewsen var i Besiddelse af stor Udholdenhed og tabte aldrig det Maal, han havde sat sig, af Syne. Snart gik det bedre, og Brugen af den danske Plov blev indstillet.

I 1804 solgte han Gaarden i Smidstrup og købte samtidig en Gaard i Lundtofte i Nærheden af Strandmøllen. Otte Aar senere købte han — ogsaa i Lundtofte — en Gaard til. De to Gaarde, der tilsammen var paa ca. 17 Tdr. Hartkorn, var meget forsømte, saa Drewsen fik fuldt op at gøre med at faa Driften i den rette Gænge. Han indhegnede begge Gaardes Marker og fik dem i fortrinlig Kultur. Han indførte ogsaa her Staldfodring og Vekseldrift og optog i stor Stil Dyrkning af Kartofler, Roer, Spergel og Boghvede.

Han mødte megen Kritik, bl. a. var mange forarget over, at han en Sommer lod en kraftig Rugafgrøde afhøste og benytte til Staldfodring. Men Drewsen lod sig ikke standse i sine Reformer, og den Orden, han fik i sin Jord og Besætning, og de store Afgrøder, han høstede, maatte aftvinge Respekt, og var et Bevis paa, at hans Driftsmaade var den rigtige.

Det Areal, han var Ejer af — Lundtoftegaardene og Strandmøllen —, udgjorde tilsammen 130 Tdr. Land under

Plov og var paa 17 Tdr. 4 Skp. Hartkorn. Hans Besætning var i 1820 paa 18 Heste, deraf nogle til Fabrikkens Brug, 32 Køer, 40 Svin og 500 Faar. Faarene fodredes om Sommeren med Spergel og andet Grønfoder, om Vinteren med Kartofler og Hø. Han havde Faarene gaaende i flyttelige Folde og forbedrede derved de magre Jorder.

Han var ikke karrig med Hensyn til at tilføre Jorden Gødning. I 1815 gav han et Areal, hvor der skulde dyrkes Kartofler, 40—50 Læs pr. Tdr. Land. Det laa Vinteren over ovenpaa Jorden og blev pløjet ned om Foraaret. Det Resultat, han opnaaede, var særdeles fint. Avlen var paa 200 Tdr. pr. Tdr. Land.

Af Byg, der var dels bred- dels radsaaet med den Cookske Saamaskine, avlede han i 1816 paa Strandmøllens lerede Jorder 19 Tdr. pr. Tdr. Land.

20 Tdr. Land af Lundtoftegaardene beplantede han i 1807—12 med Gran, der nogle Aar senere stod i frodig Vækst. Han drev i udstrakt Grad Biavl, og da man havde Planer om at indføre Silkeavl her i Landet, sluttede han sig til Planen med Begejstring, beplantede 10 Skp. Land med Morbærtræer og stillede Bladene til Silkeavlsselskabets Raadighed.

Som nævnt mødte han i sit Reformarbejde en Del Modstand, men der var ogsaa mange, der støttede ham og ansporede ham til at fortsætte i samme Spor, som han havde begyndt, saaledes flere kendte Landøkonomer, — Brødrene I. og F. de Coninck, Præsterne Rønne, Lyngby og Høegh, Gentofte, — med hvem han jævnlig drøftede landbrugsfaglige Spørgsmaal. Ved Samtaler med disse Mænd og ved Læsning af Høeghs »Anvisning til et velindrettet Landbrug« og den tyske Landøkonom Thaers Skrifter erhvervede han sig stor faglig Viden og tilskyndedes yderligere til at betræde nye Veje paa Landbrugets Omraade.

I 1807 fik han en Artikel om Kartoffeldyrkning i Tang optaget i »Oekonomiske Annaler«, og i Aarene derefter fulgte fra hans Haand en lang Række fortrinlige Artikler, Afhandlinger og Bøger om landbrugsfaglige Emner. Han havde en betydelig Evne til at udtrykke sine Tanker i et klart og jævnt Sprog og blev i Landbrugskredse en meget

læst Forfatter, ja, han er blevet betegnet som en af de ypperste landøkonomiske Skribenter, vort Land har haft. En Anmelder skrev bl. a. saaledes om hans Bøger: »Selv hvor Forfatteren drøfter det almene og bekjendte, har han beriget sin Fremstilling med mange ypperlige praktiske Vink, og han véd at gengive det med en ham egen Klarhed, en vis Nyhedens Interesse«.

I. C. Drewsen som yngre.

De første af hans Artikler fremkom dels i »Oekonomiske Annaler«, saaledes en Artikel om Arbejderboliger af stampet Jord, dels i andre Tidsskrifter. Sin første Afhandling. »Nogle Erfaringer angaaende Vekseldrift forenet med Brakfrugtavl og Sommerstaldfodring«, skrev han i Anledning af, at der i flere af Landhusholdnings Selskabets prisbelønnede Afhandlinger var fremsat Anskuelser, som Drewsen ønskede at imødegaa. Afhandlingen blev belønnet med Landhusholdnings Selskabets 1. Sølvmedalje, blev optaget i Selskabets Skrifter og fik stor Udbredelse Landet over.

For en Afhandling om Kløverdyrkning fik han i 1815 Selskabets 3. Guldmedalje og i 1817 samme Præmie for en Afhandling om Staldfodring.

I 1814 begyndte han sammen med B. F. Rønne og F. de Coninck at udgive »Landoekonomisk Tidende«. I 6 Aar — — 1819—25 — var han ene om at redigere det og udsendte det da under Navnet »Nye landoekonomiske Tidender«, senere er det udkommet som »Tidsskrift for Landøkonomi«. Han skrev selv en stor Del af Indholdet, dels selvstændige Artikler, dels Bearbejdelser af Artikler i udenlandske Tidsskrifter.

I 1814 paabegyndte han endvidere en Oversættelse af Thaers berømte Værk »Grundsætninger for Landoekonomien«, der udkom 1816—1819 i fire store Bind.

Jonas Collin, der var Præsident i Landhusholdnings Selskabet, opfordrede ham til at skrive en Lærebog i Landøkonomi. Skønt han da var travlt optaget af meget andet, tog han fat paa Arbejdet, der udkom i 1834, dog ikke som en Lærebog, men som »Landøkonomiske Betragtninger«.

Forskellige Udtalelser heri viser, at Drewsens Syn paa Bondestanden havde ændret sig betydeligt i Aarenes Løb. I de første Aar, han virkede som Landøkonom, var han ikke, hvad man almindeligvis forstaar ved Bondeven. Han stillede saaledes i Landhusholdnings Selskabet Forslag om, at Landbolovene ændredes, saa det kunde lade sig gøre at samle Landets Jord i større Brug, idet han mente, at kun derved kunde Jorden komme i Hænderne paa Folk med den Dygtighed og Kapital, som almindelige Bønder savnede.

I »Landøkonomiske Betragtninger« giver han imidlertid Udtryk for, at han anerkender Bønderne som en Stand, der nu har lært at tænke, og som forstaar at dygtiggøre sig, saa de fortjener bedre sociale Kaar i Lighed med Landets andre Borgere. Han skriver bl. a.:

»Frivillig eller tvungen, tidligere eller sildigere vil de priviligerede Klasser blive nødt til at opgive formentlige og i en mørk Tidsalder erhvervede eller tillistede Rettigheder, der strider mod Tidens Aand og Menneskets Værd. Bonden vil opleve den Tid, da ej blot hans Legeme er lige saa frit som enhver anden Borgers, men og hans Ejendom, hans Tid ene er underkastet egen Vilje. Herremanden vil blive nødt til at pløje egen Mark, og Adelsmandens og Borgerens Søn vil

miste den lidet ærefulde Rettighed at lade Bondens Søn værne om sig i Fejdens Tid«.

Da han kort Tid efter mødte som Stænderdeputeret i Roskilde Stændersal, viste han, at han ogsaa her gjorde sig til Talsmand for de frisindede Anskuelser, han havde fremsat i sin Bog, og at han til enhver Tid var rede til at kæmpe for, at Bønderne fik bedre Kaar.

De Bøger og Tidsskrifter, her har været omtalt, er Hovedarbejderne i Drewsens Forfatterskab, men derforuden var han Medarbejder ved andre Tidsskrifter og udgav selv flere Smaaskrifter bl. a. »Bidrag til Kundskab om de danske Oliemøllers Forfatning« (1831), »Om Morbærtræet, dets Dyrkning og Benyttelse ved Silkeavlen« (1841), »Anvisning til Silkeavl« (1842).

Han interesserede sig stærkt for Folkeoplysningens Fremme, og sammen med Professor Schouw og andre udgav han 1836—38 »Læsning for Almuen«, der indeholdt populære Afhandlinger om forskellige Emner.

I Aarene 1838—41 udgav han Tidsskriftet »Til Underholdning for Menigmand«, og efter Opfordring af Landhusholdnings Selskabet skrev han i en lang Aarrække Afhandlinger i Almanakkerne og bidrog derved til at sprede Kundskab om forskellige Landbrugsspørgsmaal i vide Kredse, maaske særlig blandt Folk, der ellers ikke beskæftigede sig videre med Læsning.

I 1812 blev han Medlem af Bestyrelsen for Landhusholdnings-Selskabet og fik i Kraft af dette Hverv større Muligheder end tidligere for at virke for Fremgang og Forbedringer i Landbruget. 1814 blev han Medlem af Skrifts-Kommissionen og i 1815 Medlem af Agerdyrknings-Kommissionen, hvis Formand han var i 16 Aar. I 1819 valgtes han til Præsident og beklædte dette Hverv i 11 Aar.

Han viste stor Interesse for Selskabets Virksomhed og sparede ikke sig selv for at tage et Arbejde op, som han paa Grund af sine Evner, Indsigt og Erfaringer havde Mulighed for at kunne udføre.

Han deltog i Bedømmelsen af saa godt som alle landøkonomiske Afhandlinger, der indsendtes til Selskabet, han gen-

nemgik de til Selskabet indkomne Ansøgninger om Understøttelse til Agerbrugets Fremme eller om Paaskønnelse for udvist Landboflid og afgjorde, hvem der kunde komme i Betragtning. Ofte var han paa Rejse omkring til understøttede Bønder for at se, om der var Fremgang at spore i deres Brug, og ingen glædede sig som han, naar dette var Tilfældet.

Han ledede Prøvepløjninger med Hjul- og Svingplove paa Strandmøllens Jord og holdt i Selskabet Foredrag om disse Forsøg. Baade i Tale og Skrift bidrog han til, at Landmændene lærte de engelske og amerikanske Svingplove at kende, og at disse efterhaanden fortrængte de tunge Hjulplove, hvilket betød en meget stor Arbejdsbesparelse indenfor Landbruget.

Hans Arbejde indenfor Selskabet kostede ham ikke blot megen Tid, men i visse Tilfælde ogsaa Penge. Saaledes ydede han bl. a. Hjælp til, at en Del Svingplove, der skulde uddeles til nedsat Betaling til fremadstræbende Jordbrugere, blev fabrikeret i Strandmøllens Smedie af hans dygtige Smed, Schillerup.

Han paatog sig ogsaa Arbejde indenfor andre Selskaber og Kommissioner, der virkede for Landbrugets Fremme. I 1818 oprettede han sammen med Collin »Agerdyrkningsselskab for Københavns Amt«, der dog kun bestod i seks Aar. Efter H. C. Ørsteds Forslag blev han i 1835 valgt til Medlem af »Det kgl. danske Videnskabs Selskab« for at deltage i Bedømmelsen af Prisopgaven »I hvilket Forhold stiger Produktet af den rene Indtægt af en Jordlod efter den paa Dyrkningen anvendte forøgede Arbejdskraft?« En Tid var han Medlem af en af Regeringen nedsat Kommission, der skulde afgive Betænkning angaaende Brændevinsbrænderiers Anlæg paa Landet.

Hans mangeaarige Virksomhed som Landøkonom blev paaskønnet i vide Kredse, saa meget mere som hans Arbejde som Papirfabrikant nok kunde kræve hele hans Tid. Hans Fortjeneste paa Landbrugets Omraade ligger vel særlig deri, at han i en Tid, da Landbruget paa Grund af et forkvaklet Pengevæsen, Kornprisernes Dalen, m. m., var inde i en Krise, ansporede Jordbrugerne til at komme bort fra nedarvede

Fordomme og til at anvende nye Dyrkningsmaader og bedre Redskaber, hvilket bidrog til, at mange Landmænd opnaaede et bedre Udbytte af deres Bedrifter end forhen.

4. *Drewsens Indsats som Politiker.*

Man vil forstaa, at Drewsen gennem sit mangeaarige uselviske Arbejde som Landøkonom havde vundet sig Agtelse i store Kredse af Folket, og at man derfor, naar man skulde tage Stilling til Landbrugsspørgsmaal, ofte spurgte om hans Mening.

Det var derfor ikke saa underligt, at han i December 1834 ved det første Valg til de raadgivende Stænderforsamlinger blev valgt som Stænderdeputeret af de mindre Ejendomsbesiddere i Østifternes Forsamling for 2. Distrikt, en Del af Københavns og Roskilde Amter.

Han gik straks med Liv og Sjæl op i Arbejdet som Medlem af Stænderforsamlingen og blev snart en af de mest udprægede og dygtigste Politikere blandt Landets Stænderdeputerede.

Allerede i den første Samling 1835 kom han til at spille en fremtrædende Rolle i Stændersalen. Det kom jævnligt til Sammenstød mellem de konservative og de frihedsvenlige Deputerede. Drewsen tog tidligt Standpunkt for Liberalismens Ideer og hørte saa godt som altid til paa den frihedsvenlige Fløj i Salen. Under Sammenstød mellem de to Partier tog han ofte Ordet, og selv om han optraadte roligt og behersket, ja, undertiden med en vis Forsigtighed, naar hans Meningsfæller vilde gennemtvinge Forandringer i bestaaende Rettigheder, fremsatte han altid sine Meninger med Fasthed og undertiden med Skarphed.

Skønt han i visse Henseender ikke ønskede at gaa saa vidt som de Deputerede, der tilhørte Bondestanden, øvede han dog stor Indflydelse paa de Deputerede af denne Stand og blev i flere Retninger deres Fører.

Hans Indsigt i Landboforhold gjorde, at Sager disse Forhold vedrørende blev hans naturlige Speciale. Af de Forslag, han stillede i den første Samling, skal nævnes Forslag om Hoveriets Afløsning.

Da han fremsatte Forslaget, udtalte han bl. a.: »Hovtjenesten er rettelig at betragte som en Levning fra hine mørke Trælddomsdage, da Armod indhyllet i Vankundighedens Kaabe sukkede under Magtens Vælde«, og han fremhævede Hoveriets Skadelighed, saavel i moralsk som i nationaløkonomisk Henseende, med saa stor Varme, at selv mange af de større Godsejere fulgte ham. Forslaget blev da ogsaa vedtaget og blev ikke uden Indflydelse med Hensyn til Regeringens Stilling til Hoveriet.

I en Forhandling om Jagtsagen fik han efter en haard Kamp med 38 mod 27 Stemmer vedtaget et Forslag om, at Klapperne under Klapjagt ikke maatte tilføjes Slag eller lide anden Overlast.

Et Andragende til Regeringen om Stænderforsamlingens Offentlighed støttede Drewsen varmt, men det blev forkastet af Regeringen. Under Forhandlingen om dette Spørgsmaal blev det nævnt, at Kongen ikke saa godt kunde indrømme sine danske Undersaatter en saadan Begunstigelse, da han som Hertug af Holsten vanskeligt kunde tilstaa sine tyske Undersaatter samme Frihed, men Drewsen tog da Ordet og udtalte bl. a.: »Jeg kan ikke tro, at han, der som Kronprins kundgjorde Europa, at han ved sine Bestemmelser ene vilde tage Hensyn til sit Lands Tarv, skulde nu som Konge taale, at fremmede indblandede sig i den Maade, hvorpaa han, enten af egen Drift eller efter sit Folks Ønske, vilde ordne dets indre Anliggender. Jeg kan ikke tro, at Kongens danske Undersaatter skulde savne Offentlighed, fordi hans tyske Undersaatter ej kunde erholde den«.

I de følgende Samlinger stillede han Forslag om Jødernes Valgbarhed som Stænderdeputerede og, saammen med Herredsfoged With, Forslag om Salg af offentlige Stiftelsers, Lehns og Stamhuses Bøndergods. Det sidstnævnte Forslag var dog for radikalt for de fleste af Medlemmerne i Roskilde Stændersal og blev forkastet med 44 mod 8 Stemmer.

Under Debatten om Jødernes Valgbarhed udtalte han, »at det har Retfærdigheden for sig, at det er politisk rigtigt, overensstemmende med det danske Folks Kultur, og passende til de Love, som alt er givet, og som Menneskelighed

og Tolerance haver dikteret«, og han fandt, at Forsamlingen maatte gaa ind for Forslaget, hvis dens Medlemmer vilde anses for »oplyste, fordomsfri og tolerante Mænd«.

Han .virkede .iøvrigt .for .Forbedringer .i .Landbrugernes Kaar, Forbedringer af Landsbylærernes Kaar, Forbedringer i Jagtlovgivningen, for en Begrænsning af Politiets Myndighed til at foretage Husundersøgelse, for lige Adgang for alle Blade til Postforsendelse, for Bønderkarlenes Emancipation og for større Forsamlingsfrihed.

I den Forhandling, der blev ført angaaende Forsamlingsfriheden, beklagede han stærkt Studentersamfundets Opløsning.

»Frederik den Sjette maa have været mindre frygtsom end mange af hans Raadgivere, thi han lod Studenterforeningen i Fred, og jeg tror heller ikke, at den til hans Dødedag har sat ham et eneste graat Haar. Saaledes skulde man ogsaa have forholdt sig med Hensyn til Studentersamfundet, og jeg er vis paa, at det slet ikke havde vist sig farligt.«

Til den anden Valgperiode valgtes han i sit gamle Distrikt, desuden i et Distrikt i Holbæk Amt, for Falster Distrikt, samt som Suppleant for et fjerde Distrikt. Forskellige Forhold bevirkede, at han i denne Valgperiode, hvis første Samling aabnedes i Juli 1842, repræsenterede Falster.

I denne Periodes Samlinger tog han endnu stærkere end før Stilling som en af de førende paa den radikale Fløj af det liberale Parti, og hans hele Virksomhed var præget deraf.

Han virkede ivrigt for at faa Fæste og Hoveri fuldstændig ophævet, for Trykkefrihedens Bevarelse, for Hustugtens Ophævelse, for Indførelse af almindelig Værnepligt m. m.

Et Forslag om Forbedringer i Fæstehusmændenes Kaar støttede han varmt. Han gik ind for, at Tugtelsesretten over Husmændene ophævedes, og han tilbageviste meget bestemt Scavenius' Udtalelse om, at dette var ugørligt. Det var forstaaeligt, erklærede Drewsen, dersom en Søn, der saa sin Fader blive revset af hans Husbond, forløb sig over for denne.

Sammen med Balthazar Christensen indgav han i 1844 For-

slag om Nedsættelse af en Landbokommission, der skulde undersøge Bondestandens — særlig den godsbundne Dels — Kaar og gøre Forslag om, hvorledes den kunde fuldstændig frigøres til virkelig Frihed og Lighed for Personer, Ejendom og Virksomhed med Landets øvrige Borgere.

Drøftelsen af dette Forslag blev fulgt med stor Opmærksomhed Landet over. Drewsen maatte døje haarde personlige Angreb af de konservative i Salen, han maatte, som han selv udtrykker det, »løbe Spidsrod gennem hele den højere Række i Salen«, men han tilbageviste med stor Fasthed og Skarphed, undertiden ogsaa med Bitterhed, disse Angreb og paaviste Gang paa Gang det berettigede i Forslaget.

Trykkefrihedens Bevarelse laa ham stærkt paa Sinde. »Den Konge, der elsker sit Folk og regerer efter rigtige og sunde politiske Grundsætninger, har ingen Grund til at frygte Trykkefriheden«, erklærede han i Stændersalen, og han bragte ofte dette Spørksmaal paa Bane ogsaa udenfor Stændersalen, saaledes bl. a. ved en festlig Sammenkomst, hvor han efter at have opfordret Deltagerne til at tømme »et Sorgens Bæger« for den undertrykte Presse, talte om Pressens Fortjenester og Trykkefrihedens store Betydning og mindede om, at Frederik den Sjette ved sin Indtræden i Statsraadet havde givet Pressen fri, men forskellige Forordninger og Reskripter havde gjort denne Frihed illusorisk.

Anordningen af 13. August 1841 angaaende kommunal Selvstyre søgte Frihedspartiet selvfølgelig at udnytte paa bedste Maade. I 1842 traadte Forordningen i Kraft, og Drewsen fik stor Indflydelse ved at vise, hvad der kunde naas i kommunal Henseende, ved at oplyse Befolkningen om Forordningens Bestemmelser og opfordre til at gøre Brug af, hvad Forordningen gav Adgang til.

Han blev Medlem af Københavns Amtsraad og var i flere Aar Formand for Landkommunalforeningen for Københavns Amt, som blev stiftet paa hans Forslag.

Drewsen og Balthazar Christensen drog Omsorg for, at Amtsraadets Forhandlinger blev offentliggjort saa indgaaende som muligt, hvilket vakte Modstand i konservative Kredse. Deres Virksomhed i Amtsraadet vakte i det hele taget Op-

mærksomhed over hele Landet. Man havde ikke troet det muligt, at der kunde gennemføres Bestemmelser, som de kgl. Embedsmænd i Amtsraadet var imod, men det viste sig snart, at i Københavns Amtsraad blev næsten enhver Sag afgjort uden Embedsmændenes — Stiftsamtmand Grev Knuths og Provst Boisens — Stemmer.

Drewsen interesserede sig ikke meget for kirkelige Spørgsmaal, gik f. Eks. imod et Forslag om Adgang til Sognebaandsløsning, men han havde stærke nationale Følelser og var en udpræget national-liberal Politiker. I 1842 gik han i Stændersalen ind for, at der i det islandske Alting udelukkende skulde tales islandsk, og han var stærkt optaget af Kampen for det danske Sprogs Bevarelse i Sønderjylland.

Han var med i den Komité, der indsamlede Bidrag til en Hædersgave til Peter Hjort-Lorenzen, der i 1842 i den slesvigske Stænderforsamling blev haanet, fordi »han vedblev at tale Dansk«, og det var Drewsen, der ved den store Fest, som blev afholdt for Hjort-Lorenzen paa Skamlingsbanken den 18. Maj 1843, holdt Hovedtalen.

I en kraftig og gribende Tale takkede han Hjort-Lorenzen for hans uforfærdede Mod og overrakte ham Gaven, et Sølvdrikkehorn med Inskriptionen: »Han vedblev at tale Dansk«, med Ordene:

»Modtag da højstærede Hr. Lorenzen i alle dansksindedes Navn denne velfortjente Gave af min Haand. Bevar den i Deres Familie, lad den gaa i Arv til Deres Sønner og Sønnesønners Sønner, at disse, naar de skuer den, kunde mindes deres uforfærdede Stamfader og opflammes til, naar Fædrelandet behøver deres Tjeneste, at følge hans Eksempel. Bevar den i Deres Familie, at dens Beskuen kan i Døtrenes Barm tænde en fædrelandsk Lue, og disse da føde og opdrage Sønner til at vorde Fædrelandet kække og trofaste Mænd. Længe og lykkeligt leve Peter Hjort-Lorenzen.«

Ved en senere afholdt Fest for Peter Hjort-Lorenzen i København hyldede Drewsen de 46 jyske Stænderdeputerede, »som vi maa takke for, at alle danske Mænd nu staar som een Mand i en kompakt Masse, at det Feltraab nu lyder: Vi ville ikke taale, at vort Fædreland sønderlemmes, ikke taale, at det danske Sprog haanes eller undertrykkes, vi ville

lige Ret for begge Sprog i de Dele af Riget, hvor begge bruges, og vi vil aldrig modtage som Naadesbevisning af et lidet os fjendtligt Parti det, der er vor gode Ret.«

Ved en Fest i Ballerup Kro for de tre Nordslesvigere, Hans Nissen, Laurids Skau og Nis Steffensen, udbragte Drewsen en Skaal for Gæsterne og hyldede de nordslesvigske Bønder for det Mod og den Udholdenhed, de havde vist, ved at rejse sig for deres undertrykte Sprog og Nationalitet mod deres slesvig-holstenske Embedsmænd.

Drewsen tog stærkt Del i Arbejdet for at støtte Danskhedens Arbejde i Slesvig. Han var blandt de 22, der med H. N. Clausen i Spidsen opfordrede til at støtte Oprettelsen af danske Læreanstalter i Nordslesvig, og han var med til at indbyde til Dannelsen af slesvigsk Hjælpeforening »De syv«.

Aarene op mod 1848 var en Tid, hvor der i Tale og Skrift klart og utvetydigt blev givet Udtryk for, at der i det danske Folk var stærk Spænding angaaende Ordningen af Forholdet mellem Slesvig og Holsten, og at man nærede Mistillid til Regeringens Evne og Vilje til at ordne dette Spørgsmaal paa en for Folket tilfredsstillende Maade.

Drewsen talte i disse Aar frimodigere og mere bestemt end tidligere. I 1844 erklærede han i Stændersalen, at han var fuldkommen overbevist om, at der herskede Misstemning i Folket, dels foranlediget ved Regeringsforanstaltninger, hvis Nytte Folket ikke kunde indse, dels ved Undladelse af Foranstaltninger, i hvilke Folket saa Landets Vel.

»Naar Regeringen ej kan andet end erklære, ej kan handle, da kan den ej tilfredsstille Folket, der forlanger Handling. Hvis Regeringen paa samme Tid, som den udsender en Erklæring, tilbagekaldte Statholderen, opløste Hertugdømmernes administrative Forening, beskyttede Danskheden i Slesvig og erklærede Ejderen for det egentlige Danmarks Grænse, da vilde Folket se, at det er Regeringens Alvor, og da vilde Slesvig-Holstenismen forsvinde, især naar de høje Ministre vilde gaa ind for Folkets Ønsker.«

Drewsen var paa den Tid Dagens Mand som ingen anden. Skønt han ikke var særlig veltalende, havde han Evne til at tale, saa en Forsamling hørte ham med Interesse, og han

I. C. Drewsen paa Strandmøllen.

blev indbudt som Taler til en Mængde Møder, Fester og Banketter, bl. a. paa Skydebanen, Himmelbjerget, Skamlingsbanken og Egebæksvang.

Han benyttede enhver Lejlighed til at tale Frihedens og Danskhedens Sag, og at hans Virke blev paaskønnet i vide Kredse, fik han utallige Tilkendegivelser for. Bønder fra Københavns Amt overrakte ham saaledes i December 1846 en Erkendtlighedsgave, en Gulddaase med hans Navnetræk i Brillanter. Da en Kreds af Bønder fra Østifterne i Februar 1848 ønskede at overrække Kongen en Adresse, men blev unaadigt modtaget, gik de i Stedet for til Drewsens Hjem og bragte ham en Tak for hans Virke for den danske Bondestand.

Ved en Fest, som man holdt for ham paa Fyn, udtalte han

Ønsket om, at Velstand og Frihed maatte bo under enhver Bondes Tag, »men det kan kun naas,« sagde han, »naar enhver Bonde sidder som sin egen Herre paa sin egen Lod og arbejder med den Bevidsthed, at Frugten af hans Slid og Møje kommer uafkortet hans Børn tilgode, og naar han i enhver Henseende nyder lige Rettigheder med Statens øvrige Borgere.«

En saadan Udtalelse blev modtaget med Begejstring af de liberale, men i konservative Kredse var den ilde hørt. Ved et Landmandsmøde i Randers, hvortil Drewsen var indbudt, og hvor han udtalte sig paa samme Linie, idet han bl. a. sagde, at Hoveri og Fæsteforhold skadede Bondens Fremgang i materiel og aandelig Velvære, blev der af de mange Godsejere, der var til Stede, hysset af ham, og Mødets Leder, Kammerraad Krarup, Haraldslund, maatte opfordre ham til at afbryde Talen.

Paa en Rejse til et Møde i Sommeren 1845 paadrog Drewsen sig en Sygdom og var i længere Tid forhindret i at møde i Stænderforsamlingen, men virkede saa paa anden Maade. Da en Del Bønder i Holbæk Amt traf den Beslutning, at der skulde oprettes et »Bondevennernes Selskab«, fik de straks Drewsens Tilslutning, og sammen med Orla Lehmann, Balthazar Christensen og Tscherning udsendte han i November 1845 Indbydelse til Stiftelsesmøde. I Maj 1846 stiftedes Selskabet med Tscherning som Formand og med bl. a. Drewsen som Medlem af Bestyrelsen.

Man vil forstaa, at han som Politiker virkede utrættelig for at skaffe Bondestanden bedre Kaar, men han følte sig dog i sit politiske Arbejde mere som liberal Borgerrepræsentant end som Bonderepræsentant, og da Bondevennerne skilte sig ud fra den almindelige Liberalisme, traadte han ud af Bestyrelsen. Og ikke nok med det, men da han søgte Valg til den grundlovgivende Rigsforsamling, bekæmpede han de af Bondevenne-Selskabet opstillede Kandidater og stillede sig mod en af dem i Holbæk Amts 2. Valgkreds. Her faldt han dog, men opnaaede Valg i Frederiksborg Amts 2. Valgkreds.

Han havde nu passeret sit halvfjerdssindstyvende Aar, og da han tilmed ikke genvandt sit Helbred, var han ikke i Be-

siddelse af sin tidligere Arbejdskraft, saa han kom ikke til at gøre sig særligt bemærket, hverken i Rigsforsamlingen eller senere i Folketinget, hvortil han ogsaa opnaaede at blive valgt. Hans Anseelse var dog stadig stor. Skønt han havde modarbejdet Bondevenne-Selskabets Kandidater, bad man ham i 1849 om at genindtræde i Selskabets Bestyrelse. Han indvilligede ogsaa heri, men da hans Svaghed tiltog, maatte han snart efter opgive alle sine offentlige Hverv. I Juli 1850 nedlagde han sit Mandat som Folketingsmand, og i Marts 1851 udmeldte han sig af Bondevennernes Selskab.

5. *Drewsen som Pioner for dansk Papirindustri.*

Over Drewsens fortjenstfulde Arbejde som Landøkonom og Politiker maa det ikke glemmes, at han ogsaa med stor Dygtighed drev Papirfabrikken paa Strandmøllen og fik Anlægget af Silkeborg Papirfabrik paabegyndt. Ogsaa som Industridrivende var han en Foregangsmand, og hans Indsats for Industriens Udvikling var af stor Betydning.

Da han i 1810, ved Faderens Død, blev Ejer af Strandmøllen, havde den 2 Maleapparater, saakaldte Hollændere, og 4 Bøtter — Kar, hvorfra Papirmassen hældes op i Formene. Møllen gik ved Vandkraft, men da der af og til var for lidt Vand i Mølleaaen, anskaffede Drewsen sig snart en lille Dampmaskine (4 H.K.) og udvidede Møllen med to Bøtter.

Nogle Aar senere fik Drewsen sammen med andre Papirmagere udvirket, at Udførsel af Klude blev forbudt, og han fik nu saa mange Klude, at han igen maatte til at udvide Værket. Det skete i 1829, da der paa Strandmøllen blev opstillet en større Dampmaskine (20 H.K.) og en Papirmaskine, den første i Danmark. Saaledes var den gamle Papirmølle nu omdannet til Papirfabrik.

Den 20. Juni 1829 arbejdede Maskinen for første Gang, og Drewsens anden Hustru, Emmy Richter, trak det første Stykke Papir over Tørrevalsen. Maskinen var Genstand for stor Opmærksomhed. Mange kom i Sommerens Løb ud til Strandmøllen for at se den arbejde, selv Prins Kristian indfandt sig en Dag for at tage den i Øjesyn og se den i Virksomhed.

Æren for at have indført den første Papirmaskine i Danmark tilkommer altsaa Drewsen, og Æren for Indførelsen af den første hydrauliske Presse i Danmark og for, at Betydningen af at anvende Damp i Industrien blev fastslaaet, er ogsaa hans.

Før Udvidelsen i 1829 var Møllens aarlige Produktion ca. 15.000 Ris. Efter Udvidelsen steg den til over 50.000 Ris, og da Efterspørgselen efter Møllens Papir blev saa stor, at Drewsen ikke kunde producere saa meget, som han kunde sælge, besluttede han at foretage endnu en Udvidelse.

I 1834 anskaffede han sig en Dampmaskine paa 40 H.K. og fire Hollændere, og disse Nyanskaffelser bevirkede, at han maatte udvide Fabrikken med flere Bygninger, bl. a. en toetages Bygning til Kludestue og Kludemagasin og en treetages Bygning til den nye Dampmaskine og Hollænderne.

Han indførte ogsaa Forbedringer i Fabrikationen med Hensyn til Kogning, Kalkning, Blegning og Limning i Hollænderne. Af Direktøren for Didots Papirfabrik i Paris, Planche ainé, fik han mange nyttige Vink angaaende Limningen og lærte af ham at fabrikere kulørte Papirer.

Strandmøllens Aarsproduktion kom derefter op paa ca. 100.000 Ris og var nu lige saa stor som Landets samlede Papirproduktion i 1819, saa man forstaar, at Strandmøllens Udvidelser betød noget for hele den danske Papirindustri.

Ogsaa andre Industriforetagender kastede han sig over. I 1827 var han Medanlægger af en Fajancefabrik, og nogle Aar før havde han købt den kgl. Oliemølle ved Retraite (Skodsborg), som han drev i flere Aar med stort Udbytte, og som han forbedrede, bl. a. ved at han her opstillede en hydromekanisk Presse, den første, der her i Landet anvendtes til Oliepresning.

Man skulde synes, at et saa stort Foretagende som Papirfabrikken, der i 1843 beskæftigede 150 Mand, kunde give en Mand nok at bestille, men Drewsen var som ladet med Energi og Virkelyst, og man maa deri se Grunden til, at han i saa udstrakt Grad, som Tilfældet var, fik Tid til at øve sit saa betydningsfulde Virke som Landøkonom og Politiker.

Paa en af sine mange Rejser kom Drewsen i Sommeren

1843 til Silkeborg, og da han straks saa, at Gudenaaens Vandmasse her kunde udnyttes langt stærkere, end Tilfældet var, fik han Lyst til at »erhverve dette Vand«. Herom fortæller han selv i de Erindringer, han meddelte Barfod:

»Begivenheder kan gribe mægtigt ind i vort Livs Stilling, fremkaldt ikke sjældent ved ganske uforudsete Omstændigheder. Saaledes kan jeg vel sige om Etablisementet Silkeborg. Jeg vil fortælle, hvorledes Tanken om der at indlade os fremstod. Det politiske Liv, hvori jeg nu engang er blevet indviklet, og den Omstændighed, at jeg var den, der paa Skamlingsbanken overrakte Lorenzen Drikkehornet, gjorde, at jeg hen paa Sommeren ogsaa fik Lyst til at tage Del i Folkefesten paa Himmelbjerget. Jeg foreslog min ældste Søn, at han skulde gøre denne Tur med mig, og han foreslog mig igen, at da vi var Silkeborg saa nær, skulde vi se dette, der dels var mærkeligt ved sine store Skove og smukke Situationer, dels har Danmarks største Vandløb. Jeg var enig med ham heri, og da vi saa den for vort Land uhyre og dog unyttede Vandmasse, saa baade forbavsedes og ynkedes vi over, at saa megen Kraft løb her unyttet til Havet, thi man kan ikke sige, at den benyttedes, fordi der ved den fangedes nogle Aal, og en udmærket Melmølle dreves.

Ganske naturligt var det Ønske: Gid vi havde dette Vand ved Strandmøllen, hvor det meste maatte udrettes med Dampkraft. Vi talte frem og tilbage og spurgte endelig hinanden, om det ikke kunde være gavnligt for os at erhverve dette Vand, og der anlægge en tredie Papirmaskine. Da vi kom hjem, talte vi alle tre om denne Sag, og vi blev snart enige om, at dersom Vandkraften med Aalefiskeriet, Melmøllen og Teglværket kunde overlades os paa antagelige Vilkaar, burde vi indlade os paa dette Foretagende«.

Drewsen og hans Sønner forstod, at der var mange Forhold, de maatte lære grundigt at kende, før de afgav deres Tilbud, og Drewsen fik derfor gennem Rentekammeret udvirket, at det blev dem tilladt at anstille »saadanne Undersøgelser, som kunde have Interesse«.

Om disse Undersøgelser og om Forhandlingerne med Regeringen angaaende Overtagelsen af Vandkraften fortæller Drewsen:

»Vi havde forresten det Held at melde os i rette Øjeblik, thi Regeringen havde allerede under Frederik den Sjette undfanget Ideen om Anlægget af en By ved Silkeborg, og den havde, saa vidt jeg erindrer, allerede Svar fra Jyllands Købstæder, at man ikke formente, at denne By vilde blive dem til Skade, og Professor Forchhammer havde gjort Forslag til Anlægget af et Værk, hvor det i nogle af

Jyllands Heder tilstedeværende Myremalm skulde smeltes. Regeringen saa altsaa gerne et Tilbud som det, vi gjorde, at oprette en Fabrik i den nye By.

De Undersøgelser, som jeg og min yngste Søn gjorde, og med hvilke vi fornemmelig søgte at lære, hvorvidt Vandet kunde holde Stand, naar en daglig betydelig Udtømmelse fandt Sted, faldt ganske ud efter vort Ønske, og vi besluttede nu at gøre Regeringen Tilbud, men da vi ikke ejede Kapital nok baade til at gøre et kostbart Anlæg og udbetale en betydelig Købesum uden at komme til at mangle Driftskapital, foreslog vi Regeringen at give os Arvefæste paa det, man afstod os, saa at aldeles ingen Købesum skulde udredes, men derimod en aarlig indtil en vis Størrelse stigende Afgift erlægges. Den laveste Afgift bestemtes til 800 Rbl. aarlig, og den højeste vil efter 25 Aar blive 2500 Rbl.

Egentlig var af os kun foreslaaet 2200 Rbdl. som højeste Afgift, men da Sagen kom tilbage fra Kongen, havde han ytret, at det forekom ham, at vi nok kunde give 2500 Rbdl., og da denne Ytring tilhørte Kongen selv, saa troede vi, at Klogskaben bød os ikke at gøre Vanskeligheder i saa Henseende, men erklære os villige til at erlægge denne Sum.«

Drewsen tog ikke selv Del i Forhandlingerne med Regeringen, men lod sine Sønner ordne det paa egen Haand. Han syntes, at han var for gammel, »manglede den behørige Kraft og Driftighed til at begynde paa noget nyt«, og mente, at han muligvis kunde skade Sagen, da han som Oppositionsmand i Stænderne ikke var yndet paa højere Steder.

Der var mange, som ikke kunde taale, at Drewserne fik »Vandkraften m. m.« paa saa gode Betingelser. Herom fortæller Drewsen videre i sine Erindringer:

»Dog bør jeg ikke fortie, at ogsaa her har Misundelse spillet sin Rolle, thi uagtet dette Vand siden Verdens Skabelse har løbet unyttet, var der nu mange, der kunde have Lyst til at indlade sig der ligesom vi, naar Regeringen, i Stedet for at sælge til os underhaanden, havde udbudt det offentlig, ja, Etatsraad L. Neergaard, Gunderslevholm, erklærede endog uden Forbehold, at dersom Regeringen bød os 100.000 Rbdl. for, at Købet maatte gaa tilbage, vilde Drewsens Sønner sikkert ikke indlade sig herpaa.

Den megen Snakken om det fordelagtige Køb havde bagefter den Følge, at man med mindre Velvilje og større Vanskeligheder end i Førstningen indrømmede os, hvad vi kunde have videre at ansøge om. Det var os saaledes ikke muligt uden megen Bryderi at erholde

Tilladelse til, at vort Marketenderi solgte selv til vore egne Folk Kaffe, The, o. l. Genstande uden med den Betingelse, at det fortæredes i Værtshusets Stue. De gifte af vore Folk skulde saaledes ikke have Lov til at hjembringe til Kone og Børn, hvad de behøvede.

Med denne smukke Paastand fremkom en Apoteker i Them, en Landsby omtrent en Mil fra Silkeborg, da han havde Privilegium paa at handle med Kolonial- og Spækhøkervarer. Den var imidlertid saa absurd, at den ikke kunde føre til noget, og da mine Sønner gjorde Rentekammeret opmænksom paa, at mangfoldige om Sommeren kom rejsende for at bese Silkeborg Egn og Fabrik, men ikke kunde erholde saa meget som en Kedel varmt Vand, naar Marketenderen ikke havde Tilladelse til at beværte andre, saa indsaa man, at det var uundgaaeligt nødvendigt, at et Gæstgiveri indrettedes, og mine Sønner ansøgte da om, at et saadant Privilegium maatte bevilges dem. Dette indrømmedes dem, og Følgen var, at en utrolig Mængde Mennesker om Sommeren strømmede til Silkeborg«.

En Vanskelighed af lignende Art opstod, da Marketenderen begyndte at bage og sælge Brød til Arbejderne. Bageren i Them indklagede da Marketenderen for Retten, der mulkterede ham for uberettiget Næringsbrug. Marketenderen spurgte nu Michael Drewsen, hvorledes han skulde forholde sig. Svaret lød: »Bag væk, jeg betaler Mulkten.« Men Sagen var ikke klaret ved, at den ene Mulkt blev betalt. Bageren indklagede Marketenderen Gang paa Gang, og aldrig saa snart var en Mulkt betalt, før der kom en ny Stævning paa Marketenderen. Tilsidst blev Drewsen vred, tog til København, hvor han gik op til Kristian den Ottende, der havde vist det nye Fabriksanlæg stor Velvilje, og erklærede, at dersom Kongen ønskede Anlægget fremmet, maatte han sørge for, at Marketenderen fik Lov at skaffe Arbejderne Brød. Det hjalp — før Drewsen naaede hjem til Silkeborg, var der udfærdiget en Bevilling til Marketenderen, saa han nu kunde bage og sælge Brød til Arbejderne uden at spørge Bageren i Them.

Fabriksanlægget i Silkeborg blev paabegyndt i April 1844, og skønt de nævnte Vanskeligheder og Vanskeligheder af anden Art sinkede Arbejdet en Del, var Fabrikken dog færdig sidst paa Aaret, og den 1 .Januar 1845 var Fabrikken i Gang. Samtidig overtog Drewsens Sønner, Michael og Christian Drewsen, ogsaa Strandmøllen, og deres Fader trak sig tilbage

»fra Forretningerne«, men at han blev ved med at interessere sig for Fabrikkernes Drift, ser man af de sidste Optegnelser i hans Livserindringer:

»Silkeborg Værk har nu gaaet paa tredje Aar, og mine Sønner er i Aar i Færd med at opføre en ny Bygning, hvori den ene af de to Maskiner, der er paa Strandmøllen, skal henflyttes, da vi herved vinder den store Fordel at arbejde ved Vand i Stedet for som paa Strandmøllen ved Damp. Denne Forandring vil spare os eller rettere mine Sønner en Udgift af henved en halv Snes Tusinde Rbdl. aarlig, som Brændsel og en Dampmaskines Vedligeholdelse sikkert koster.

Det nye Værks Hollændere og Papirmaskine vil blive drevne med to eller tre Turbiner, saa at ligesom jeg var den første ved Indførsel af et forbedret Vandhjul, mine Sønner nu ogsaa er de første, som indfører Turbinerne i vort Fædreland.

Fabriksanlægget ved Silkeborg har iøvrigt, tror jeg, alle de Indretninger og Forbedringer, som i de sidste Aar er blevet indført i de engelske og franske Fabrikker, og mine Sønner har nu saadanne Forbindelser saavel i Frankrig som i England, at de straks erfarer, naar noget nyt og hensigtsmæssigt opfindes. Men hvad videre der nu eller i Fremtiden kan siges om Silkeborg, det bliver det mine Sønners Sag at tilføje, og om de tilføjer det, vil naturligvis bero paa, om de ville fortsætte denne af mig paabegyndte Familiehistorie«.

Hvor lidet kendt Silkeborg var i 1843, faar man Indtrykket af, naar man hører, at da Drewsen i Skanderborg bestilte Vogn til Silkeborg, spurgte Vognmanden: »Silkeborg, hvor er det?« Ti Aar senere havde Byen, der voksede op omkring Papirfabrikken, 1200 Indbyggere, og da var der vist ikke mange i Skanderborg, der var i Tvivl om Silkeborgs Beliggenhed.

»Silkeborg kaster fornyet Glans over det Drewsenske Navn«, skriver C. Nyrop i en lille Afhandling om Kammerraad Drewsen. Ja, Drewsens Sønner viste her, at de forstod at løfte Arven efter deres Fader. Det blev som bekendt især den yngste af Sønnerne ,*Michael Drewsen,* der kom til at betyde noget for Silkeborg, idet han i 1865 selv overtog Fabrikken her. Ved hele sin Virksomhed her har han indlagt sig stor Fortjeneste af Byen, og at man paaskønnede hans Virke, finder man bl. a. Udtryk for i Statuen, der er rejst for ham paa Torvet.

6. *I. C. Drewsens Jordefærd.*

»Det gaar ned ad Bakke med dig, Hakon«, skrev Drewsen i sine Livsoptegnelser den 2. December 1850. Fra nu af svandt hans Kræfter, men sine Aandsevner bevarede han temmelig usvækket og fulgte til det sidste med Interesse Tidens Begivenheder.

Han døde i København den 25. August 1851. Om hans Ligfærd fortælles saaledes i »Vort Landbrug«:

Hans Lig førtes til Strandmøllen, hvorfra hans Jordefærd fandt Sted 30. August under saa stor Deltagelse, som man sjældent havde set Mage til. Som Tegn paa den Kærlighed og Hengivenhed, man nærede til ham, havde Bønder i Københavns Amt ved Søllerød, Nærum og flere andre Steder paa den Vej, Ligtoget fulgte, bygget Æresporte med Indskrifter, der hentydede til hans Fortjenester. Bønder og Fabriksarbejdere bar Kisten en Del af den lange Vej gennem Dyrehaven til Søllerød Kirke, hvor Jordefærden fandt Sted. Sorgen blandt Bønderne var stor. De følte, at de havde mistet en trofast og uegennyttig Ven.

Efter Provst Boisens Mindetale ved Baaren blev følgende Sørgedigt afsunget:

Drivhjulet staar, den trætte Gubbe hviler,
ej mer hans kække Vilje fremad iler,
ej mer hans Hjerte højt for Frihed slaar,
men hvad han flammed for, skal ej beskæmmes,
og hvad han virked for, det skal ej hæmmes,
og hvad han har udrettet, det bestaar.

Nu gaar en Klang af Leer Landet over.
Det er en Mindesang om ham, der sover.
Den Sæd, der mejes, er hans Kundskabs Høst:
Og hver Gang Bonden i de høje Sale
tør egen Tanke frit og djærvt udtale,
har han en Bautasten med Sjæl og Røst.

Farvel og Tak — i Graven vi dig sænke.
Et Knippe gyldne Aks, en brusten Lænke,
med sønlig Sorg vi lægge vil paa den.
Saalænge Danmarks Jordbund Grøde bærer,
saalænge den en frifødt Stamme nærer,
skal du velsignes, Bondens ædle Ven.

Dagen efter Drewsens Jordefærd bragte Almuevennen hans Nekrolog. Den giver en Skildring af hans rige Livsvirke med Fremhævelse af hans fortjenstfulde Arbejde til Gavn for Landbrugets og Industriens Ophjælpning i vort Land og slutter med følgende Linier:

Ja, hver en Bonde, for hvem han tren
med hvide Haar i »Spidsrodsdansen«,
skal slynge nu om hans Bautasten
med tunge Taarer Hæderskransen.
Og mens den Mølle gaar bag dunkle Lund,
og mens de Bølger gaa i Øresund,
i Varetægt
af Bondens Slægt
skal gamle Drewsens Minde leve.

(Almuevennen 31. Aug. 1851).

Side

1946.

Hans Ellekilde: Hans Bjarne, Mindeord 9
Therkel Mathiassen: En Boplads fra ældre Stenalder ved Vedbæk Boldbaner 19
Martial Webèr: Oberst J. F. Henry de Drevon..... 36
A. Avnholt: Japetus Steenstrup. Holtegård og Vidnesdam 41
Hans Ellekilde: Digterpræsten Casper Johannes Boye 51
Erling Hoffmeyer: Bidrag til Søllerød biblioteksvæsens ældre historie 85
Erling Hoffmeyer: Søllerød før og nu 101

1947.

A. Avnholt: Fra mit arbejde som arkæolog og museumsmand 9
Hans Ellekilde: Den gamle General 50
Eva Drachmann: Smaa Erindringer fra »Carlsminde« 101
Erling Hoffmeyer: Søllerød før og nu 109
Hans Ellekilde: Førende Virksomheder i Søllerød og Vedbæk Sogne 115

1948.

H. Ellekilde: Søllerøds Sognepræster i luthersk Tid 9
A. Avnholt: Langs Øresundskysten fra istid til nutid 73
Eva Drachmann: Minder fra Dronninggaard 109
E. Hoffmeyer: Søllerød kommune i gamle dage, billeder fra bibliothekets lokalsamling 117
H. Ellekilde: Holte Juleblad 1922—36 123

1949.

A. Avnholt: Trafiken langs Øresundskysten 9
Reidar Storaas: E. Grieg i Søllerød 1868 40
Hans Ellekilde: Familien Nimb i Holte og København 45
Sv. Aa. Thomassen: Søllerød sognerådsformænd 1842—1949.... 91

1950.

Carl S. Billenstein: Et Tilbageblik 9
H. P. Andersen: Arbejderbevægelsen i Søllerød Sogn 41
T. Bundgaard Lassen: I. C. Drewsen paa Strandmøllen 59

Aargang 1942—47 udgør første Række og sælges *samlet* med tilhørende Sted- og Personregister 1942—47 for 15 Kr. Enkelte Aargange af første Række 3 Kr., af anden Række 4 Kr. ved Henvenedelse til Selskabets Sekretær, Overbibliotekar Erling Hoffmeyer, Nærum (Telf. Nærum 486).

Hans Ellekilde,
Formand.